

คำนำ

การศึกษาพระปริยัติธรรม ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ศึกษา
เต็มที จำต้องมีหนังสือเครื่องประกอบหลักสูตรครบบริบูรณ์ เพราะ
หนังสือเครื่องประกอบเท่ากับดวงประทีปสำหรับส่องมรรคา ให้ผู้ศึกษา
มองเห็นแนวทางได้สะดวกชัดเจน เพราะฉะนั้น กองตำราแห่งมหา-
มกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมีหน้าที่จัดพิมพ์หนังสือ
ที่เกี่ยวข้องการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกประเภท จึงได้จัดพิมพ์
หนังสือเครื่องอุปกรณ์ทั้งฝ่ายนักธรรมทั้งฝ่ายบาลีขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษา
ได้รับความสะดวกในการศึกษา และได้จัดพิมพ์เสร็จไปแล้วหลาย
เรื่อง เฉพาะหนังสือธัมมปทัฏฐกถา ก็นับว่าเป็นหนังสือสำคัญเรื่อง
หนึ่ง เพราะใช้เป็นหลักสูตรเปรียญธรรมประโยค ๓ ผู้ศึกษาบาลี
เมื่อเรียนบาลีไวยากรณ์จบแล้ว ก็เริ่มเรียนธัมมปทัฏฐกถาเป็นลำดับ
ไป เห็นควรแปลเป็นภาษาไทยให้ตลอดเรื่อง จึงได้มอบให้
พระมหาอุ นิสุตโก ป.ธ. ๓ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นผู้รับไปดำเนินการ.
ท่านได้ค้นคว้ารวบรวมจากหนังสือต่าง ๆ ซึ่งพระเถรานุเถระได้แปล
ไว้บ้าง ขอให้ท่านที่เป็นกรรมการกองตำราช่วยแปลบ้าง ขอให้
ท่านที่เป็นเปรียญในสำนักเดียวและต่างสำนักช่วยแปลบ้าง.

แต่การแปลนั้น ได้ขอให้แปลตามวิธีการที่กองตำราได้วางไว้
เพื่อให้หนังสือเป็นระเบียบเดียวกัน ไม่ลักลั่น โดยถือหลักว่า แปลให้ได้
ความชัด อ่านวนเรียบร้อย ไม่โลดโผนจนเสียหลักของภาษา และแปล
เท่าศัพท์อย่างพระกรรมการแปลเป็นตัวอย่างในสนามหลวง ถ้าที่ไหน
ถ้าที่ไหนไม่มีศัพท์ เพิ่มเข้าใหม่ ก็ทำเครื่องหมายวงเล็บ [] ไว้ ถ้าที่ไหน
บ่งถึงข้อธรรมก็ดี เกี่ยวกับลัทธิธรรมนิยมก็ดี ท่านชักความมา
จากบาลีหรือคัมภีร์อื่น ๆ ก็ได้ ทำเชิงอรรถบอกไว้ให้ทราบ เพื่อ
สะดวกแก่ผู้ศึกษาซึ่งสนใจในการค้นคว้า.

กองตำรา ฯ ขอแสดงความขอบใจท่านผู้ช่วยแปลและผู้มีส่วน

ช่วยให้หนังสือนี้สำเร็จทุก ๆ ท่าน และขออุทิศส่วนกุศลซึ่งเกิดจาก

หนังสือนี้ แต่ท่านบูรพูปัชยาจารย์ผู้บริหารพระศาสนาสืบ ๆ กันมา.

กองตำรา

มหาจุฬาราชวิทยาลัย

๕ เมษายน ๒๕๖๑

๖. บัณฑิตวรรค วรรณนา

๑. เรื่องพระราชเถระ* [๖๐]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภท่านพระ
ราชา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " นิธินว ปวตุตาร " เป็นต้น.

[ราชพราหมณ์ชูปหอมเพราะไม่ได้บวช]

ได้ยินว่า พระราชะนั้น ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ ได้เป็นพราหมณ์
ตกยากอยู่ในกรุงสาวัตถี. เขาคิดว่า " เราจักเลี้ยงชีพอยู่ในสำนักของ
ภิกษุทั้งหลาย " ดังนี้แล้ว ไปสู่วิหาร คายหญ้า กวาดบริเวณ ถวาย
วัตถุมีน้ำล้างหน้า เป็นต้น อยู่ในวิหารแล้ว. ภิกษุทั้งหลายได้สงเคราะห์
เธอแล้วก็ตาม, แต่ก็ไม่ปรารถนาจะให้บวช. เขาเมื่อไม่ได้บวช จึง
ชูปหอมแล้ว.

[ราชพราหมณ์มีอุปนิสัยพระอรหันต์]

ภายหลังวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจคฤหัสถ์ในโลกในเวลาใกล้รุ่ง
ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์นั้นแล้ว ทรงใคร่ครวญอยู่ว่า " เหตุอะไร
หนอ ? " ดังนี้แล้ว ทรงทราบว่ " ราชพราหมณ์จักเป็นพระอรหันต์ "
ในเวลาเย็น เป็นเหมือนเสด็จเที่ยวจาริกไปในวิหาร เสด็จไปสู่

* พระมหาเปลี่ยน ป. ๓. ๗ วัดสัมพันธวงศ์แปล. ปัจจุบันเป็นพระราชวรญาณมุนี
ป. ๓. ๕ วัดบูรณศิริมาตยาราม.

สำนักของพราหมณ์แล้วตรัสถามว่า "พราหมณ์ เธอเที่ยวทำอะไร อยู่?" เขกราบทูลว่า "ข้าพระองค์ทำวัตรปฏิบัติแก่งานทั้งหลายอยู่ พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. เธอได้การสงเคราะห์จากสำนักของภิกษุเหล่านั้น หรือ?

พราหมณ์. ได้พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์ได้แต่เพียงอาหาร, แต่ ท่านไม่ให้ข้าพระองค์บวช.

[พระสารีบุตรเป็นผู้กตัญญูทเวที]

พระศาสดารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเรื่องนั้นแล้ว ตรัสถามความนั้นแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ ระลึกถึง คุณของพราหมณ์นี้ได้ มีอยู่บ้างหรือ?" พระสารีบุตรเถรกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ระลึกได้, เมื่อข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาต อยู่ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นี้ให้คนถวายภัตตาหารที่หนึ่ง ที่เขานำมาเพื่อตน, ข้าพระองค์ระลึกถึงคุณของพราหมณ์นี้ได้." เมื่อพระศาสดาตรัสว่า "สารีบุตร ก็การที่เธอเปลื้องพราหมณ์ผู้มีอุปการะ อันกระทำแล้วอย่างนี้ จากทุกข์ ไม่ควรหรือ?" ท่านกราบทูลว่า "คิละ พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์จักให้เขาบวช" จึงให้พราหมณ์นั้น บวชแล้ว.

[พราหมณ์บวชแล้วเป็นคนว่าง่าย]

อาสนะที่สุดแห่งอาสนะในโรงฉันย่อมถึงแก่ท่าน, ท่านลำบาก

อยู่ ด้วยอาหารวัตถุมีข้าวยาสูบและภัตตรเป็นต้น. พระเถระพาท่านหลีก
ไปสู่ที่จาริกแล้ว. กล่าวสอน พร่ำสอนท่านเนื่อง ๆ ว่า " สิ่งนี้ คุณ
ควรทำ, สิ่งนี้ คุณไม่ควรทำ " เป็นต้น. ท่านได้เป็นผู้ว่าง่าย มี
ปกติรับเอาโอวาทโดยเบื่องขวาแล้ว, เพราะฉะนั้น เมื่อท่านปฏิบัติตาม
คำที่พระเถระพร่ำสอนอยู่ โดย ๒-๓ วันเท่านั้น ก็ได้บรรลुพระอรหัต
แล้ว. พระเถระพาท่านไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมนั่งแล้ว.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกะท่านแล้ว ตรัสว่า
" สารีบุตร อันเตวาลิกของเธอเป็นผู้ว่าง่ายแลหรือ ? "

พระเถระ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า, เธอเป็นผู้ว่าง่ายเหลือเกิน,
เมื่อโทษไร ๆ ที่ข้าพระองค์แม้อกล่าวสอนอยู่, ไม่เคยโกรธเลย.

พระศาสดา. สารีบุตร เธอเมื่อได้สัททวิหาริกเห็นปานนี้ จะพึง
รับได้ประมาณเท่าไร ?

พระเถระ. ข้าพระองค์พึงได้รับแม้มากทีเดียว พระเจ้าข้า.

[พวกภิกษุสรรเสริญพระสารีบุตรและพระราชา]

ภายหลังวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า " ได้ยิน
ว่า พระสารีบุตรเถระเป็นผู้กตัญญูกตเวที ระลึกถึงอุปการะสักว่าภิกษา
ทัพพีหนึ่ง ให้พราหมณ์ตกยาบวชแล้ว; แม้พระราชาเถระก็เป็นผู้อดทน
ต่อโอวาท ได้ท่านผู้ควรแก่การสั่งสอนเหมือนกันแล้ว. "

[พระศาสดาทรงแสดงอภินิหารจิตตชาดก]

พระศาสดาทรงสดับกถาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุ

ทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, ถึงในกาลก่อน สารีบุตรเป็นผู้
กตัญญูกตเวทีเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว เพื่อจะประกาศความนั้น จึงตรัส
อลินจิตตชาดก* ในทุกนิบาตนี้ ให้พิสดารว่า :-

" เสนาหมีใหญ่อาศัยเจ้าอลินจิตตกุมาร ร่ำเรียง
ทั่วกันแล้ว ได้ให้ช่างจับพระเจ้าโกศลทั้งเป็น
ผู้ไม่พอพระทัยด้วยราชสมบัติ, ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วย
นิตยอย่างนี้ เป็นผู้มีความเพียรอันปรารถแล้ว
เจริญกุศลธรรมอยู่, เพื่อบรรลุธรรมเป็นแดนเกษม
จากโยคะ พึ่งบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์
ทั้งปวงโดยลำดับ. "

ได้ยินว่า ช่างตัวหนึ่งเที่ยวไปตัวเดียว รู้อุปการะที่พวกช่างไม้
ทำแล้วแก่ตน โดยภาวะคือทำทำให้หายโรค แล้วให้ลูกช่างตัวขาว
ปลอด ในครั้งนั้น ได้เป็นพระสารีบุตรเถระแล้ว.

[ภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่ายอย่างพระราชาเถระ]

พระศาสดาครัั้นตรัสชาดกปรารถพระเถระอย่างนั้นแล้ว ทรง
ปรารถพระราชาเถระ ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิภิกษุควรเป็น
ผู้ว่าง่ายเหมือนราชา, แม้อาจารย์ชี้โทษกล่าวสอนอยู่ ก็ไม่ควรโกรธ,
อนึ่ง ควรเห็นบุคคลผู้ให้อิवाท เหมือนบุคคลผู้บอกขุมทรัพย์ให้ละนั้น "
ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาใด ซึ่งเป็นผู้กล่าว
นิคคหะ ชีโทย ว่าเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้,
พึงคบผู้มีปัญญาเช่นนั้น ซึ่งเป็นบัณฑิต, (เพราะว่า)
เมื่อคบท่านผู้เช่นนั้น มีแต่คุณอย่างประเสริฐ
ไม่มีโทษที่ลามก. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิธิน ได้แก่ หม้อแห่งขุมทรัพย์อัน
เต็มด้วยเงินทองเป็นต้น ซึ่งเขาฝังเก็บไว้ในที่นั้น ๆ.

บทว่า ปวตุตาร คือ เหมือนอย่างผู้ทำความอนุเคราะห์คน
เสียใจ ซึ่งเป็นอยู่โดยผิดเคือง แล้วชักชวนว่า " ท่านจงมา, เราจักชี้
อูบายเลี้ยงชีพโดยสะดวกแก่ท่าน " ดังนี้แล้ว นำไปยังที่ขุมทรัพย์แล้ว
เหยียดออกบอกว่า " ท่านจงถือเอาทรัพย์นี้เลี้ยงชีพตามสบายเถิด."

วินิจฉัยในบทว่า วชฺชทสฺสิน : ภิกษุผู้ชีโทยมี ๒ จำพวก คือ
ภิกษุคอยแสหาโทษ ด้วยคิดว่า " เราจักข่มภิกษุนั้นด้วยมารยาทอัน
ไม่สมควร หรือด้วยความพลั้งพลาดอันนี้ในท่ามกลางสงฆ์ " ดังนี้
จำพวก ๑. ภิกษุผู้ดำรงอยู่แล้วตามสภาพ ด้วยสามารถแห่งการ
อุมชฺฐด้วยการแลดูโทษนั้น ๆ เพื่อประโยชน์จะให้รู้สิ่งที่ยังไม่รู้ เพื่อ
ต้องการจะได้ถือตามเอาสิ่งที่รู้แล้ว เพราะความเป็นผู้ปรารถนาความ
เจริญแห่งคุณมีศีลเป็นต้นแก่ผู้นั้น จำพวก ๑; ภิกษุจำพวกหลังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์ ในบทว่า **วชชทสฺสนํ** นี้. คนเจริญใจถูกผู้อื่นคุกคามก็ดี ตีก็ตี ชี้ขุมทรัพย์ให้ว่า "แกจงถือเอาทรัพย์นี้" ย่อมไม่ทำความโกรธ, มีแต่ปราโมทย์อย่างเดียว ฉันทใด; เมื่อบุคคลเห็นปานดังนั้น เห็นมารยาทมิบังควรก็ดี ความพลาดปลั่งก็ดี แล้วบอกอยู่, ผู้รับบอกไม่ควรทำความโกรธ ควรเป็นผู้ยินดีอย่างเดียว ฉันทนั้น. ควรปรารธนาทีเดียวว่า "ท่านเจ้าข้า กรรมอันใหญ่ อันได้ทำผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นอาจารย์ เป็นอุปัชฌาย์ ของกระผมแล้ว ตั้งสอนอยู่กระทำแล้ว, แม้ต่อไป ได้ทำพึงโอวาทกระผม" ดังนี้.

บทว่า **นิกฺคยฺหฺวาทิ** ความว่า ก็อาจารย์บางท่านเห็นมารยาทอันมิบังควรก็ดี ความพลั่งพลาดก็ดี ของพวกศิษย์มีสัททวิหาริกเป็นอาทิแล้ว ไม่อาจเพื่อจะพูด ด้วยเกรงว่า "ศิษย์ผู้นี้อุปัฏฐากเราอยู่ ด้วยกิจวัตรมิให้น้ำบ้วนปากเป็นต้น แก่เรา โดยเคารพ; ถ้าเราจักว่าเธอไซ้ไร, เธอจักไม่อุปัฏฐากเรา, ความเสื่อมจักมีแก่เรา ด้วยอาการอย่างนี้" ดังนี้ ย่อมหาชื่อว่าเป็นผู้กล่าวนิกคหะไม่, เธอผู้นั้น ชื่อว่าเรียรายหยากเชื่อถือลงในศาสนานี้. ส่วนอาจารย์ใด เมื่อเห็นโทษปานนั้นแล้ว คุกคาม ประณาม ลงทัณฑ์กรรม ไล่ออกจากวิหาร ตามสมควรแก่โทษ ให้ศึกษาอยู่. อาจารย์นี้ ชื่อว่าผู้กล่าวนิกคหะ; แม้เหมือนอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. สมจริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคำนี้ไว้ว่า "ดูก่อนอานนท์ เราจักกล่าวข่ม ๆ, ดูก่อนอานนท์ เราจักกล่าวขย่ง ๆ, ผู้ใดเป็นสาระ, ผู้นั้นจักดำรงอยู่ได้."

บทว่า **เมธาวิ** คือ ผู้ประกอบด้วยปัญญามิโอชะเกิดแต่ธรรม.

บทว่า ตาทิสฺส เป็นต้น ความว่า บุคคลพึงคบ คือพึงเข้าไป
นั่งใกล้ บัณฑิตเห็นปานนั้น, เพราะเมื่ออันเตวาสิกคบอาจารย์เช่นนั้น
อยู่, คุณอย่างประเสริฐย่อมมี โทษที่ลามกย่อมไม่มี คือมีแต่ความ
เจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเสีย.

ในที่สุดเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุดุริยผลทั้งหลายมีโศคา-
ปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระราชเถระ จบ.

๒. เรื่องภิกษุอัสสชิและปุนัปปสุกะ* [๖๑]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุอัสสชิ และปุนัปปสุกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โอวททยานุสาเสยฺย " เป็นต้น. ก็เทศนาตั้งขึ้นแล้วที่ภิกษุคิริ.

[ภิกษุลามกต้องถูกปีพพานิยกรรม]

ดังได้สดับมา ภิกษุ ๒ รูปนั้น แม้เป็นสัทธวิhariกของพระ อัครสาวกก็จริง, ถึงอย่างนั้น เธอก็กลายเป็นอลัชชี เป็นภิกษุชั่ว. ภิกษุ ๒ รูปนั้น เมื่ออยู่ที่ภิกษุคิริ กับภิกษุ ๕๐๐ รูป ซึ่งเป็นบริวาร ของตน (ล้วน) เป็นผู้ชั่วช้า ทำอนาจารหลายอย่างหลายประการ เป็นต้นว่า ปลุกต้นไม้กระดางเองบ้าง ใช้ให้เขาปลุกบ้าง ทำกรรมแห่ง ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยอันเกิดแต่กรรมนั้น ได้ ทำอวาสนนั้นมิให้เป็นที่อยู่แห่งพวกภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก. พระศาสดา ทรงสดับข่าวนั้นแล้ว ตรัสเรียกพระอัครสาวกทั้ง ๒ พร้อมด้วยบริวาร มา เพื่อทรงประสงค์ทำปีพพานิยกรรมแก่พวกภิกษุพวกนั้นแล้ว ตรัสว่า " สารีบุตรและโมคคัลลานะ เธอพากันไปเถิด, ในภิกษุเหล่านั้น เหล่าใดไม่เชื่อฟังคำของเธอ, จงทำปีพพานิยกรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น; ส่วนเหล่าใดเชื่อฟังคำ, จงว่ากล่าวพร่ำสอนเหล่านั้น, ธรรมดาผู้ว่า กล่าวสั่งสอน ย่อมไม่เป็นที่รักของผู้ที่มีใจบัณฑิตเท่านั้น, แต่เป็นที่

*แปลออกสอบเปรียญ ๖ ประโยค ในสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๖๕.

รักที่ชอบใจของบัณฑิตทั้งหลาย " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิ
แสดงธรรม จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**" ผู้ใดพึงว่ากล่าว พึงสอน และพึงห้ามจาก
ธรรมของอัสตบุรุษ, ผู้นั้นแล ย่อมเป็นที่รักของ
อัสตบุรุษทั้งหลาย, ไม่เป็นที่รักของพวกเขาอัสตบุรุษ. "**

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โอวเทยฺย ความว่า เมื่อเกิดเรื่อง
ขึ้นแล้ว จึงกล่าว ชื่อว่ายอมโอวาท, เมื่อยังไม่เกิดเรื่อง ชี โทษอัน
ยังไม่มาถึง ด้วยสามารถเป็นต้นว่า " แม้โทษจะพึงมีแก่ท่าน " ดังนี้
ชื่อว่ายอมอนุศาสน์; กล่าวต่อหน้า ชื่อว่ายอมโอวาท, ส่งทูตหรือ
ศาสน์ไปในที่ลับหลัง ชื่อว่ายอมอนุศาสน์. แม้กล่าวคราวเดียว ชื่อ
ว่ายอมโอวาท, กล่าวบ่อย ๆ ชื่อว่ายอมอนุศาสน์. อีกอย่างหนึ่ง
กำลังโอวาทนั้นแล ชื่อว่าอนุศาสน์ พึงกล่าวสั่งสอนอย่างนี้ ด้วย
ประการฉะนี้.

บทว่า อสุพฺภา ความว่า พึงห้ามจากอกุศลธรรม พึงให้ตั้ง
อยู่ในกุศลธรรม. บทว่า สติ ความว่า บุคคลเห็นปานนี้นั้น ย่อม
เป็นที่รักแห่งอัสตบุรุษทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น; แต่ผู้ว่ากล่าว
ผู้สั่งสอนนั้น ย่อมไม่เป็นที่รักแห่งพวกที่ไม่เห็นธรรม มีปรโลกอัน
ข้ามล่วงแล้ว ผู้เห็นแก่อำภิส บวชเพื่อประโยชน์แก่การเลี้ยงชีพ
เหล่านั้น ชื่อว่าอัสตบุรุษ ผู้ที่มแทงด้วยหอกคือปากอย่างนี้ว่า " ท่าน

ไม่ใช่พวกอุปัชฌาย์อาจารย์ของเรา, ว่ากล่าวพวกเราทำไม?"

ในเวลาจบเทศนา คนเป็นอันมาก บรรลุนิยามผลทั้งหลาย มี
โศคาปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

ฝ่ายพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ไปที่ภิกษุคิรีนั้น ว่ากล่าว
สั่งสอนภิกษุเหล่านั้นแล้ว. ในภิกษุเหล่านั้น บางพวกก็รับโอวาท
ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ, บางพวกก็สึกไป, บางพวกต้องปีพพานิยกรรม
ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุอัสนชิและปุนัพพุทะ จบ.

๓. เรื่องพระฉันทนเถระ' [๖๒]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระฉันทนเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " น ภเช ปาปเก มิตฺเต " เป็นต้น.

[พระฉันทนเถระดำพระอัครสาวก]

ดังได้สดับมา ท่านพระฉันทนนั้นดำพระอัครสาวกทั้ง ว่า " เราเมื่อตามเสด็จออกมหาภิเนษกรรมนี้ กับพระลูกเจ้าของเราทั้งหลาย ในเวลานั้น มิได้เห็นผู้อื่นแม้สักคนเดียว, แต่บัดนี้ ท่านพวกนี้เที่ยวกล่าวว่า ' เราชื่อสารีบุตร, เราชื่อโมคคัลลานะ, พวกเราเป็นอัครสาวก.' พระศาสดาทรงสดับข่าวนั้นแต่สำนักภิกษุทั้งหลายแล้ว รับสั่งให้หาพระฉันทนเถระมา ตรัสสอนแล้ว. ท่านนั่งในชั่วขณะนั้นท่านนั้นยังกลับไปดำพระเถระทั้งหลายเหมือนอย่างนั้นอีก. พระศาสดารับสั่งให้หาท่านซึ่งกำลังดำมาแล้ว ตรัสสอนอย่างนั้นถึง ๓ ครั้งแล้ว ตรัสเตือนว่า " ฉันทน ชื่อว่าอัครสาวกทั้ง ๒ เป็นกัลยาณมิตร เป็นบุรุษชั้นสูง ของเธอ, เธอจงเสพ จงคบกัลยาณมิตรเห็นปานนี้ " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**" บุคคลไม่ควรคบปาปมิตร, ไม่ควรคบบุรุษต่ำช้า,
ควรคบกัลยาณมิตร, ควรคบบุรุษสูงสุด. "**

[แก้อรรถ]

เนื้อความแห่งพระคานานี้ว่า " คนผู้ยินดีในอกุศลกรรม มี กายทุจริตเป็นต้น ชื่อว่าปาปมิตร, คนผู้ชักนำในเหตุอันไม่สมควร มี การตัดช่องเป็นต้นก็ดี อันต่างโดยการแสวงหาไมควร ๒๑ อย่างก็ดี ชื่อว่าบุรุษต่ำช้า. อนึ่ง ชน ๒ จำพวกนั้น ชื่อว่าเป็นทั้งปาปมิตร ทั้งบุรุษต่ำช้า; บุคคลไม่ควรคบ คือไม่ควรนั่งใกล้เขาเหล่านั้น; ฝ่าย ชนผู้ผิดตรงกันข้าม ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร ทั้งสัตบุรุษ, บุคคลควร คบ คือควรนั่งใกล้ท่านเหล่านั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุดุริยผลทั้งหลาย มี โสคาปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

[พระศาสดาตรัสสั่งให้ลงพรหมทัณฑ์พระฉันทะ]

ฝ่ายพระฉันทะเถระ แม้ได้ฟังพระโอวาทแล้ว ก็ยังคำขู่พวกภิกษุ อยู่อีกเหมือนนัยก่อนนั่นเอง. แม้พวกภิกษุก็กราบทูลแต่พระศาสดา อีก. พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่ พวก เธอจักไม่อาจ เพื่อให้ฉันทะสำเหนียกได้. แต่เมื่อเราปรินิพพานแล้ว จึ่งจักอาจ " ดังนี้แล้ว, เมื่อพระอานนท์ทูลถาม ในเวลาจวนจะ เสด็จปรินิพพานว่า " พระเจ้าข้า อันพวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติใน พระฉันทะเถระอย่างไร ? จึ่งตรัสบังค้ำว่า " อานนท์ พวกเธอพึงลง พรหมทัณฑ์แก่ฉันทะนิกายเถระ. "

๑. ปรมัตถโชติก หน้า ๒๖๕.

พระฉันทะนั้น เมื่อพระศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว ได้ฟัง
พรหมทัณฑ์ ที่พระอานนทเถระยกขึ้นแล้ว มีทุกข์ เสียใจ ล้มสลบ
ถึง ๓ ครั้ง แล้ววิงวอนว่า " ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านอย่าให้กระผม
ฉิบหายเลย " ดังนี้แล้ว บำเพ็ญวัตรอยู่โดยชอบ ต่อกาลไม่นานนัก
ก็บรรลुพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระฉันทเถระ จบ.

๔. เรื่องพระมหากัปปีนเถระ* [๖๓]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระมหากัปปีนเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ธรรมปีติ สุข เสติ " เป็นต้น. ในเรื่องนั้น มีอนุพุทธิกถา ดังต่อไปนี้ :-

[พระปัจเจกพุทธะทูลขอหัตถกรรมทำเสนาสนะ]

ได้ยินว่า ในอดีตกาล ท่านพระมหากัปปีนเถระ มีอภินิหารได้ทำไว้ เทียบบาทมูลของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ท่องเที่ยว อยู่ในสงสาร เกิดเป็นนายช่างหูกผู้เป็นหัวหน้า ในบ้านช่างหูกแห่งหนึ่งในที่ไม่ไกลแต่กรุงพาราณสี. ครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธะประมาณพันองค์ อยู่ในหิมวันตประเทศ ๘ เดือน อยู่ในชนบท ๔ เดือนอันเป็นฤดูฝน. คราวหนึ่ง พระปัจเจกพุทธะเหล่านั้น พักอยู่ในที่ไม่ไกลแต่กรุงพาราณสี แล้วส่งพระปัจเจกพุทธะ ๒ รูปไปยังสำนักพระราชาด้วย คำว่า " ท่านทั้งหลายจงทูลขอหัตถกรรมเพื่อประโยชน์แก่การทำเสนาสนะ. " ก็ในกาลนั้น เป็นคราววปมงคลแรกนาขวัญของพระราชา. ท้าวเธอทรงสดับว่า " ได้ยินว่า พระปัจเจกพุทธะทั้งหลายมา " จึงเสด็จออกไป ตรัสถามถึงเหตุที่มา แล้วตรัสว่า " ข้าแต่ท่านผู้เจริญ วันนี้ยังไม่มีโอกาส. (เพราะ) พຽ่งนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายจะมีการมงคลแรกนาขวัญ, ข้าพเจ้าจักทำในวันที่ ๓ " ไม่ทรงอาราธนาพระปัจเจก-

*พระมหาเจย (พระราชปัญญากวี) ป.ธ. ๘ วัดสัมพันธวงศ์ แปล.

พุทธะทั้งหลายไว้เลย เสด็จเข้าไปแล้ว. พระปัจเจกพุทธะทั้งหลาย คิดว่า " เราทั้งหลายจักเข้าไปสู่บ้านอื่น " หลีกไปแล้ว.

[พวกบ้านช่างหูกทำบุญ]

ในขณะนั้น ภรรยาของนายช่างหูกผู้หัวหน้า ไปสู่กรุงพาราณสี ด้วยกิจบางอย่าง เห็นพระปัจเจกพุทธะเหล่านั้น นมัสการแล้วถามว่า " ท่านผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้ามาในกาลมิใช่เวลา เพราะเหตุไร ? " ได้ทราบความเป็นไปนั้นตั้งแต่ต้น เป็นหญิงมีศรัทธา ถึงพร้อมด้วย ปัญญา นิมนต์ว่า " ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงรับภิกษาของดิฉัน ทั้งหลายในวันพรุ่งนี้. "

พระปัจเจก. น้องหญิง พวกเรามีมาก.

หญิง. มีประมาณเท่าไร ? เจ้าข้า.

พระปัจเจก. มีประมาณพันรูป น้องหญิง.

หญิงนั้นกล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ พวกดิฉันมีประมาณพันคน อยู่ในบ้านนี้, คนหนึ่ง ๆ จักถวายภิกษาแต่พระผู้เป็นเจ้ารูปหนึ่ง ๆ ขอท่านทั้งหลาย จงรับภิกษาเถิด, ดิฉันคนเดียวจักให้ทำแม่ที่อยู่แก่ ท่านทั้งหลาย. "

พระปัจเจกพุทธะทั้งหลายรับ (อาราธนา) แล้ว. นางเข้าไปสู่ บ้าน ป่าวร้องว่า " เราเห็นพระปัจเจกพุทธะประมาณพันองค์ นิมนต์ ไว้แล้ว, ท่านทั้งหลายจงจัดแจงที่เป็นที่นั่งแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย, จงจัดอาหารวัตถุทั้งหลายมีข้าวต้มและข้าวสวยเป็นต้น แต่พระผู้เป็น

เจ้าทั้งหลายเถิด " แล้วให้สร้างปราสาทในท่ามกลางบ้าน ลาดอาสนะไว้ ในวันรุ่งขึ้น จึงให้นิมิตพระปัจเจกพุทธะทั้งหลายนั่ง อังคาสด้วย โภชนะอันประณีต ในเวลาเสร็จภัตกิจ จึงพาหญิงทั้งหมดในบ้านนั้น พร้อมกับหญิงเหล่านั้น นมัสการพระปัจเจกพุทธะทั้งหลายแล้ว รับเอาปฏิญญาเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ตลอดไตรมาส แล้วป่าวร้องชาวบ้าน อีกว่า " แม่และพ่อทั้งหลาย บุรุษคนหนึ่ง ๆ แต่ตระกูลหนึ่ง ๆ จงถือเอาเครื่องมือมีมิดเป็นต้นเข้าไปสู่ป่า นำเอาทัพพสัมภาระมาสร้าง ที่เป็นที่อยู่ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย. "

พวกเขาบ้านตั้งอยู่ในถ้อยคำของนางแล้ว คนหนึ่ง ๆ ทำที่แห่งหนึ่ง ๆ แล้วให้สร้างศาลามุงด้วยใบไม้พินหลัง พร้อมกับที่พักกลางคืนและกลางวัน แล้วอุปัฏฐากพระปัจเจกพุทธะผู้เข้าจำนำพรรษาในบรรณศาลาของตน ๆ ด้วยตั้งใจว่า " เราจักอุปัฏฐากโดยเคารพ, เราจักอุปัฏฐากโดยเคารพ. "

ในเวลาออกพรรษาแล้ว นางชักชวนว่า " ท่านทั้งหลายจงตระเตรียมผ้าเพื่อจีวร (ถวาย) แด่พระปัจเจกพุทธะทั้งหลายผู้อยู่จำพรรษาในบรรณศาลาของตน ๆ เถิด. " แล้วให้ถวายจีวรมีค่าพันหนึ่ง แด่พระปัจเจกพุทธะองค์หนึ่ง ๆ. พระปัจเจกพุทธะทั้งหลายออกพรรษาแล้ว ทำอนุโมทนาแล้วก็หลีกไป.

[อานิสงส์ทานทำให้เกิดในดาวดึงส์]

แม้พวกเขาบ้าน ครั้นทำบุญนี้แล้ว จุติจากอภัพนั้นแล้วเกิด

ในภพดาวดึงส์ ได้มีนามว่าคณะเทวบุตรแล้ว. เทวบุตรเหล่านั้น
เสวยทิพยสมบัติในภพดาวดึงส์นั้น ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงพระนามว่ากัสสปะ (มา) เกิดในเรือนของกุกุมพี ในกรุง
พาราณสี. หัวหน้าช่างหูกได้เป็นบุตรของกุกุมพีผู้ใหญ่. ฝ่ายภรรยา
ของเขา ก็ได้เป็นธิดาของกุกุมพีผู้ใหญ่เหมือนกัน. หญิงเหล่านั้น
แม่ทั้งหมด ถึงความเจริญวัยแล้ว เมื่อจะไปสู่ตระกูลผัว ก็ได้ไป
สู่เรือนของบุรุษเหล่านั้นนั่นแล.

[กุกุมพีถวามหาทาน]

ต่อมาวันหนึ่ง เขาป่าวร้องการฟังธรรมในวิหาร. กุกุมพี
เหล่านั้นแม่ทั้งหมด ได้ยินว่า " พระศาสดาจะทรงแสดงธรรม " ปรึษา
กันว่า " เราทั้งหลายจักฟังธรรม " แล้วได้ไปสู่วิหารกับภรรยา. ใน
ขณะที่ชนเหล่านั้น เข้าไปสู่ท่ามกลางวิหาร ฝนได้ตั้งเค้าแล้ว, บรรพ
ชิตทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้น ผู้เป็นกุลุปกะหรือเป็นญาติของชนเหล่า
ใดมีอยู่; ชนเหล่านั้นก็เข้าไปสู่บริเวณของบรรพชิตเหล่านั้น. แต่
กุกุมพีเหล่านั้นไม่อาจจะเข้าไปในที่ไหน ๆ ได้ เพราะความที่กุลุปกะ
หรือญาติเห็นปานนั้นไม่มี ได้ยินอยู่ท่ามกลางวิหารนั่นเอง.

ลำดับนั้น กุกุมพีผู้เป็นหัวหน้า จึงกล่าวกะกุกุมพีผู้บริวารเหล่า
นั้นว่า " ท่านทั้งหลาย จงดูอาการอันน่าเกลียดของพวกเรา, ธรรมคา
กุลบุตรทั้งหลาย ละอายด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ สมควรแล้ว. "

บริวาร. นาย พวกเราจะทำอย่างไรเล่า ?

กุกุมพี. พวกเราถึงอาการน่าเกลียดนี้ เพราะไม่มีสถานที่ซึ่งมี

คนคู่กัน, เราทั้งหมดรวมทรัพย์กัน สร้างบริเวณเถาะ.

บริวาร. ดีละ นาย.

คนผู้หัวหน้า ได้ให้ทรัพย์พันหนึ่ง, ชนที่เหลือให้คนละ ๕๐๐, พวกหญิงให้คนละ ๒๕๐. ชนเหล่านั้นรวบรวมทรัพย์นั้นแล้วเริ่ม (สร้าง) ชื่อบริเวณใหญ่ เพื่อประโยชน์เป็นที่ประทับของพระศาสดา ซึ่งมีเรือนยอดหลังเป็นบริวาร. เมื่อทรัพย์ไม่เพียงพอ เพราะ ความที่นวักรรมเป็นงานใหญ่, จึงได้ออกอีกคนละกึ่ง จากทรัพย์ที่ ตนให้แล้วในก่อน. เมื่อบริเวณเสร็จแล้ว, ชนเหล่านั้นเมื่อจะทำการ ฉลองวิหาร จึงถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ตลอด ๗ วัน แล้วจัดจิวรเพื่อภิกษุสองหมื่นรูป.

[ภรรยาของกุกุมพีถวายดอกอังกาบ]

ฝ่ายภรรยาของกุกุมพีผู้เป็นหัวหน้า ไม่ทำให้มีส่วนเสมอด้วยชน ทั้งหมด ตั้งอยู่ด้วยปัญญาของคน คิดว่า "เราจักบูชาพระศาสดา ทำให้ยิ่ง (กว่าเขา)" จึงถือเอาผอบดอกอังกาบ กับผ้าสาฎกมีสีดัง ดอกอังกาบราคาพันหนึ่ง ในเวลาอนุโมทนา บูชาพระศาสดาด้วย ดอกอังกาบแล้ว วางผ้าสาฎกนั้นไว้ แทบบาทมูลของพระศาสดา ตั้งความปรารถนาไว้ว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอสรณะของหม่อมฉัน จงมีสีจูดอกอังกาบนี้แหละ ในที่หม่อมฉันเกิดแล้วๆ, และขอหม่อมฉันจงมีนามว่า อโนชานันแล."

พระศาสดาได้ทรงทำอนุโมทนาว่า " จงสำเร็จอย่างนั้นเกิด."

[ภูมพิภรรยาและบริวารเกิดในราชตระกูล]

ชนเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ดำรงอยู่จนตลอดอายุแล้ว จุติจาก
อัฐภพนั้นแล้วก็เกิดในเทวโลก ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุติจาก
เทวโลกแล้ว. ภูมพิผู้เป็นหัวหน้า เกิดในราชตระกูล ในกุกกุฏาคินคร
ถึงความเจริญวัยแล้ว ได้เป็นพระราชาพระนามว่า พระเจ้ามหากัปปินะ.
ชนที่เหลือได้เกิดในตระกูลมหาอำมาตย์; ภรรยาของภูมพิผู้เป็นหัวหน้า
เกิดในราชตระกูล ในสาคลนคร ในมัททรัฐ. พระนางได้มีพระสรีระ
เช่นกับสีดอองกานนั้นเทียว. พระญาติชานพระนามแก่พระนางว่า
" อโนชา " นั้นแล. พระนางทรงถึงความเจริญวัยแล้ว ก็ไปสู่พระ
ราชมณเฑียรของพระเจ้ากัปปินะ ได้เป็นพระเทวีมีพระนามว่า
อโนชาแล้ว. แม่หญิงทั้งหลายที่เหลือ เกิดในตระกูลอำมาตย์ทั้งหลาย
ถึงความเจริญวัยแล้ว ก็ได้ไปสู่เรือนแห่งบุตรอำมาตย์เหล่านั้นเหมือน
กัน. ชนเหล่านั้นแม่ทุกคน ได้สวยงามบัติเช่นกับสมบัติของพระราช.
ในกาลใด พระราชาทรงประดับเครื่องอสังการทั้งปวง ทรงช้างเทียวไป;
ในกาลนั้น แม่ชนเหล่านั้นก็เทียวไปเหมือนอย่างนั้น. เมื่อพระราช
เสด็จเทียวไปด้วยม้าหรือด้วยรถ, แม่ชนเหล่านั้น ก็เทียวไปเหมือน
อย่างนั้น. ชนเหล่านั้นสวยงามบัติร่วมกัน ด้วยยานุภาพแห่งบุญที่ทำ
ร่วมกัน ด้วยประการฉะนี้.

ก็ม้าของพระราชามีอยู่ ๕ ม้า คือ ม้าชื่อพละ ๑ พลวาทนะ ๑
ปุปพะ ๑ ปุปพวาทนะ ๑ สุปัตตะ ๑. บรรดาม้าเหล่านั้น ม้าชื่อ
สุปัตตะ พระราชาทรงเอง. ๔ ม้านอกนี้ ได้พระราชากำพวกม้า

ใช้ เพื่อประโยชน์นำข่าวสาสน์มา.

[พระราชาให้สืบข่าวพระรัตนตรัย]

พระราชาให้ม้าใช้เหล่านั้น บริโภคแต่เช้าตรู่แล้ว ทรงส่งไป
ด้วยพระดำรัสว่า " พวกท่านไปเถิด, เทียวไป ๒ หรือ ๓ โยชน์แล้ว
ทราบข่าวพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์อุบัติแล้ว จงนำข่าวที่
ให้เกิดสุขมาแก่เรา. " ม้าใช้เหล่านั้น ออกโดยประตูทั้ง ๔ เทียวไป
ได้ ๒-๓ โยชน์ ไม่ได้ข่าวแล้วก็กลับ.

[พระราชาได้ข่าวพระรัตนตรัยจากพ่อค้าม้า]

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาทรงม้าชื่อสุปิตตะ อันอำมาตย์พันหนึ่ง
แวดล้อม เสด็จไปพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นพวกพ่อค้า
ประมาณ ๕๐๐ ผู้มีร่างอ่อนเพลียกำลังเข้าสู่พระนคร แล้วทรงดำริว่า
" ชนเหล่านี้ลำบากในการเดินทางไกล, เราจักฟังข่าวตัวอย่างหนึ่ง
จากสำนักแห่งชนเหล่านี้เป็นแน่ " จึงรับสั่งให้เรียกพ่อค้าเหล่านั้นมา
แล้วตรัสถามว่า " ท่านทั้งหลายมาจากเมืองไหน ? "

พ่อค้า. พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์มาจากนครชื่อสาวัตถี
ซึ่งมีอยู่ในที่สุดประมาณ ๑๒๐ โยชน์ แต่พระนครนี้.

พระราชา. ก็ข่าวอะไร ๆ อุบัติขึ้นในประเทศของพวกท่าน
มีอยู่หรือ ?

พ่อค้า. พระเจ้าข้า ข่าวอะไร ๆ อย่างอื่นไม่มี, แต่พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว.

พระราชาทรงมีสรีระอันปีติมีวรรณ ๕ ถูกต้องแล้ว ในทันใด

นั่นนั่นเอง ไม่อาจเพื่อกำหนดอะไร ๆ ได้ ทรงยับยั้งอยู่
ครู่หนึ่ง แล้วตรัสถามว่า " พวกท่านกล่าวอะไร ? พ่อ." พวกพ่อค้า
กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว." แม้ครั้งที่
ที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ พระราชาก็ทรงยับยั้งอยู่เหมือนอย่างนั้น. ในวาระ
ที่ ๔ ตรัสถามว่า " พวกท่านกล่าวอะไร ? พ่อ " เมื่อพ่อค้าเหล่านั้น
กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว." จึงตรัสว่า
" พ่อทั้งหลาย เราให้ทรัพย์แก่พวกท่านแสนหนึ่ง " แล้วตรัสถามว่า
" ข้าอะไร ๆ แม้อื่นอีก มีอยู่หรือ ? พ่อ." พวกพ่อค้ากราบทูลว่า
" มีอยู่ พระเจ้าข้า, พระธรรมอุบัติขึ้นแล้ว." พระราชาทรงสดับแม่
คำนั้นแล้ว ทรงยับยั้งอยู่ตลอด ๓ วาระโดยนัยก่อนนั้นแล, ในวาระ
ที่ ๔ เมื่อพวกพ่อค้ากราบทูลบทว่า " ชมฺโม " จึงตรัสว่า " แม่ใน
เพราะบนี้ เราให้ทรัพย์พวกท่านแสนหนึ่ง " แล้วตรัสถามว่า
" ข้าแม่อื่นอีก มีอยู่หรือ ? พ่อ." พวกพ่อค้ากราบทูลว่า " พระเจ้าข้า
มีอยู่, พระสังฆรัตนะอุบัติขึ้นแล้ว." พระราชาทรงสดับแม่คำนั้นแล้ว
ทรงยับยั้งอยู่ตลอด ๓ วาระอย่างนั้นเหมือนกัน, ในวาระที่ ๔ เมื่อ
พวกพ่อค้ากราบทูลบทว่า " สงฺโฆ " จึงตรัสว่า " แม่ในเพราะบนี้
เราให้ทรัพย์แก่พวกท่านแสนหนึ่ง " แล้วทรงแลดูอำมาตย์พันหนึ่ง
ตรัสถามว่า " พ่อทั้งหลาย พวกท่านจักทำอะไร ? "

อำมาตย์. พระเจ้าข้า พระองค์จักทรงทำอะไรเล่า ?

พระราชา. พ่อทั้งหลาย เราได้สดับว่า ' พระพุทธเจ้าทรง
อุบัติขึ้นแล้ว, พระธรรมอุบัติขึ้นแล้ว, พระสงฆ์อุบัติขึ้นแล้ว ' จักทรง

ไม่กลับมาอีก, เราจักอุทิศต่อพระศาสดาไปบวชในสำนักของพระองค์.

อำมาตย์. แม้ข้าพระองค์ทั้งหลาย ก็จักบวชพร้อมด้วยพระองค์
พระเจ้าข้า.

[พระราชาออกผนวชพร้อมกับอำมาตย์]

พระราชารับสั่งให้เจ้าพนักงานอาลักษณ์จารึกอักษรลงในแผ่นทอง
แล้ว ตรัสกะพวกพ่อค้าม้าวว่า " พระเทวีพระนามว่าอโนชา จักพระราช-
ทานทรัพย์ ๓ แสนแก่พวกท่าน ; ก็แลพวกท่านพึงทูลอย่างนี้ว่า ' ได้
ยินว่า พระราชทรงสละความเป็นใหญ่ถวายพระองค์แล้ว, พระองค์
จงเสวยสมบัติตามสบายเถิด ; ก็ถ้าพระเทวีจักตรัสถามพวกท่านว่า
' พระราชาเสด็จไปที่ไหน ? ' พวกท่านพึงทูลว่า ' พระราชาตรัสว่า
จักบวชอุทิศพระศาสดา ' แล้วก็เสด็จไป. "

แม้อำมาตย์ทั้งหลายก็ส่งข่าวไปแก่ภรรยาของตน ๆ อย่างนั้น
เหมือนกัน. พระราชาทรงส่งพวกพ่อค้าไปแล้ว อันอำมาตย์พันหนึ่ง
แวดล้อม เสด็จออกไปในขณะนั้นนั่นแล.

ในวันนั้น แม้พระศาสดาเมื่อทรงตรวจดูสัตว์โลกในกาลใกล้รุ่ง
ได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้ามหากัปปิณะพร้อมบริวาร ทรงดำริ
ว่า " พระเจ้ามหากัปปิณะนี้ ได้ทรงสดับความที่รัตนะ ๓ อุบัติขึ้น
แต่สำนักของพวกพ่อค้าแล้ว ทรงบูชาคำของพ่อค้าเหล่านั้นด้วยทรัพย์
๓ แสน ทรงสละราชสมบัติ อันอำมาตย์พันหนึ่งแวดล้อม ทรงประ-
สงค์เพื่อจะผนวช อุทิศเรา จักเสด็จออกไปในวันพรุ่งนี้, ท้าวเธอ
พร้อมทั้งบริวารจักบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย, เรา

จักทำการต้อนรับท้าวเธอ " ดังนี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้น ทรงบาตรและ
จีวรด้วยพระองค์เองทีเดียวน เสด็จต้อนรับเส้นทาง ๑๒๐ โยชน์ คุงพระ
เจ้าจักรพรรดิทรงต้อนรับกำนันฉะนั้น ประทับนั่งเปล่งพระรัศมี มี
พรรณ ๖ ณ ภายใต้โคนต้นนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำจันทภาคานที.

ฝ่ายพระราชเสด็จมาถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งแล้ว ตรัสถามว่า " นี่ชื่อ
แม่น้ำอะไร ? "

อำมาตย์. ชื่ออารวปัจฉานที พระเจ้าข้า.

พระราช. พ่อทั้งหลาย แม่น้ำนี้มีประมาณเท่าไร ?

อำมาตย์. โดยลิก คาวุตหนึ่ง, โดยกว้าง ๒ คาวุต พระเจ้าข้า.

พระราช. ก็ในแม่น้ำนี้ เรือหรือแพมีไหม ?

อำมาตย์. ไม่มี พระเจ้าข้า.

พระราชตรัสว่า " เมื่อเราทั้งหลายมัวหาหนามมีเรือเป็นต้น,
ชาติยอมนำไปสู่ชรา, ทรายยอมไปสู่มรณะ, เราไม่มีความสงสัย ออก
บวชอุทิศพระรัตนตรัย, ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนั้น น้ำนี้ อย่า
ได้เป็นเหมือนน้ำเลย " ดังนี้แล้ว ทรงระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ระลึก
ถึงพุทธานุสสติว่า " แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า " เป็นต้น พร้อมทั้งบริวารเสด็จไป
บนหลังน้ำด้วยม้าพันหนึ่ง. ม้าสินธพทั้งหลายก็วิ่งไป คุงวิ่งไปบน
หลังแผ่นดิน. ปลายกิบก็ไม่เปียก.

๑. ถ้าบาลีเป็น อุกคาเนว เตมีสุ ก็แปลว่า ปลายกิบเท่านั้น เปียกน้ำ.

พระราชเสด็จข้ามแม่น้ำนั้นแล้ว เสด็จไปข้างหน้า ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำอื่นอีก จึงตรัสถามว่า "แม่น้ำนี้ชื่ออะไร ?"

อำมาตย์. ชื่อนี้ลวาทานที พระเจ้าข้า.

พระราช. แม่น้ำนี้ประมาณเท่าไร ?

อำมาตย์. ทั้งส่วนลึก ทั้งส่วนกว้าง ประมาณกึ่งโยชน์พระเจ้าข้า.

คำที่เหลือก็เช่นกับคำก่อนนั้นแหละ.

ก็พระราช ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำนั้นแล้ว ทรงระลึกถึงธรรมานุสติว่า " พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว " เป็นต้น เสด็จไปแล้ว. ครั้นเสด็จข้ามแม่น้ำแม่น้ำนั้นไปได้แล้ว ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำอื่นอีก จึงตรัสถามว่า " แม่น้ำนี้ชื่ออะไร ? "

อำมาตย์. แม่น้ำนี้ชื่อว่าจันทกาคานที พระเจ้าข้า.

พระราช. แม่น้ำนี้ประมาณเท่าไร ?

อำมาตย์. ทั้งส่วนลึก ทั้งส่วนกว้าง ประมาณโยชน์หนึ่ง พระเจ้าข้า.

คำที่เหลือก็เหมือนกับคำก่อนนั้นแล.

ส่วนพระราชทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำนี้แล้ว ทรงระลึกถึงสังฆานุสติว่า " พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว " เป็นต้น เสด็จไปแล้ว. ก็เมื่อเสด็จข้ามแม่น้ำนั้นไป ได้ทอดพระเนตรเห็นพระรัศมีมีพรรณ ๖ แต่พระสรีระของพระศาสดา. กิ่งคาคบ และใบ แห่งต้นนิโครธ ได้เป็นราวกะว่าสำเร็จด้วยทองคำ.

[พระราชาและอำมาตย์ได้บรรลุคุณวิเศษ]

พระราชาทรงดำริว่า " แสงสว่างนี้ ไม่ใช่แสงจันทร์, ไม่ใช่แสงอาทิตย์, ไม่ใช่แสงสว่างแห่งเทวดา มาร พรหม นาค ครุฑเป็นต้น ผู้ใดผู้หนึ่ง, เราอุทิศพระศาสดามาอยู่ จักเป็นผู้อันพระมหาโคดม-พุทธเจ้าทรงเห็นแล้วโดยแน่แท้." ในทันใดนั้นนั่นแล ท้าวเธอเสด็จลงจากหลังม้าทรงนั่งอมพระสรีระ เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ตามสายพระรัศมี เสด็จเข้าไปภายในแห่งพระพุทธรัศมี ราวจะว่าดำลงไป ในมโนลีหารส ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง พร้อมกับอำมาตย์พันหนึ่ง

พระศาสดาทรงแสดงอนุปพิภพิกถาแล้ว. ในเวลาจบเทศนา พระราชาพร้อมด้วยบริวาร ตั้งอยู่แล้วในโศดาปัตติผล. ลำดับนั้นชนเหล่านั้นทั้งหมด ลุกขึ้นทูลขอบรรพชาแล้ว.

พระศาสดาทรงใคร่ครวญว่า " บาดรจิ๋วสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ของกุลบุตรเหล่านี้ จักมาหรือหนอแล? " ทรงทราบว่ " กุลบุตรเหล่านี้ ได้ถวายจิ๋วพินสีน แต่พระปัจเจกพุทธะพินองค์. ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป ได้ถวายจิ๋วสองหมื่น แม่แก่ภิกษุสองหมื่นรูป. ความมาแห่งบาดรและจิ๋วอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ของกุลบุตรเหล่านี้ ไม่น่าอัศจรรย์ " ดังนี้แล้ว ทรงเหยียดพระหัตถ์ขวา ตรัสว่า " ท่านทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิด, ท่านทั้งหลายจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด. " ทันใดนั้นนั่นเอง

กฤษบุตรเหล่านั้นเป็นราวกะพระเถระมีพรรษาตั้ง ๑๐๐ ทรงบริจาร ๘
เหาะขึ้นสู่เวหาส กลับลงมาถวายบังคมพระศาสดานั่งอยู่แล้ว.

[พระนางอโนชาเทวีเสด็จออกผนวช]

ฝ่ายพ่อค้าเหล่านั้นไปสู่ราชตระกูลแล้ว ให้เจ้าหน้าที่กราบทูล
ข่าวที่พระราชาทรงส่งไป, เมื่อพระเทวีรับสั่งว่า " จงมาเถิด " เข้า
ไปถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง, ถ้าคับนั้น พระเทวี
ตรัสถามพ่อค้าเหล่านั้นว่า " พ่อทั้งหลาย พวกท่านมาเพราะเหตุอะไร ? "

พ่อค้า. พระราชาทรงส่งพวกข้าพระองค์มายังสำนักของพระ
องค์. นัยว่า ขอพระองค์จงพระราชทานทรัพย์ ๓ แสนแก่พวก
ข้าพระองค์.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย พวกท่านพูดมากเกินไป. พวกท่าน
ทำอะไร แก่พระราช, พระราชาทรงเลื่อมใสในอะไรของพวกท่าน
จึงรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์มีประมาณเท่านี้ ?

พ่อค้า. พระเจ้าข้า อะไร ๆ อย่างอื่น พวกข้าพระองค์มิได้ทำ,
แต่พวกข้าพระองค์ได้กราบทูลข่าวแก่พระราช.

พระเทวี. พ่อค้าทั้งหลาย ก็พวกท่านสามารถบอกแก่เราบ้าง
ได้ไหม ?

พ่อค้า. ได้ พระเจ้าข้า.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย ถ้ากระนั้น พวกท่านจงบอก.

พ่อค้า. พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก.

แม้พระเทวีทรงสดับค่านั้นแล้ว มีพระสรีระอันปีติถูกต้อง

แล้ว โดยนัยก่อนนั้นแล ทรงกำหนดอะไร ๆ ไม่ได้ถึง ๓ ครั้ง, ในวาระที่ ๔ ทรงสดับบทว่า " พุทฺโธ " แล้วจึงตรัสว่า " พ่อทั้งหลาย ในเพราะบทนี้ พระราชาพระราชทานอะไร ? "

พ่อค้า. ทรัพย์แสนหนึ่ง พระเจ้าข้า.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย พระราชาทรงสดับข่าวเห็นปานนี้แล้ว พระราชทานทรัพย์แสนหนึ่งแก่ท่านทั้งหลาย (ชื่อว่า) ทรงกระทำไม่สมกันเลย. แต่เราจะให้แก่พวกท่าน ๓ แสน ในเพราะของกำนัลอันขัดสนของเรา, ข่าวอะไรอีก ? ที่ท่านทั้งหลายกราบทูลแล้ว.

พ่อค้าเหล่านั้นกราบทูลข่าว ๒ อย่าง แม้อื่นอีกว่า " ข่าวอย่างนี้ แลอย่างนี้. "

พระเทวีมีพระสรีระอันถูกต้องแล้ว โดยนัยก่อนนั้นแล ทรงกำหนดอะไร ๆ ไม่ได้ถึง ๓ ครั้ง, ในครั้งที่ ๔ ทรงสดับอย่างนั้นเหมือนกันแล้ว รับสั่งให้พระราชทานทรัพย์ครั้งละ ๓ แสน. พ่อค้าเหล่านั้น ได้ทรัพย์ทั้งหมดเป็น ๑๒ แสน ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระเทวีตรัสถามพ่อค้าเหล่านั้นว่า " พ่อทั้งหลาย พระราชาเสด็จไปไหน ? "

พ่อค้า. พระเจ้าข้า พระราชารับสั่งว่า " เราจักบวชอุทิศพระศาสนา " แล้วก็เสด็จไป.

พระเทวี. ข่าวอะไร ? ที่พระองค์พระราชทานแก่เรา.

พ่อค้า. นัยว่า พระองค์ทรงสละความเป็นใหญ่ทั้งหมด ถวายพระองค์. นัยว่า พระองค์จึงเสวยสมบัติตามพระประสงค์เกิด.

พระเทวี. ก็พวกอำมาตย์ไปไหน ? พ่อ.

พ่อค้า. แม่อำมาตย์เหล่านั้นกล่าวว่า 'เราจักบวชกับพระราชา เหมือนกัน' แล้วก็ไป พระเจ้าข้า.

พระนาง รับสั่งให้เรียกภรรยา ของอำมาตย์เหล่านั้นมาแล้ว ตรัสว่า "แม่ทั้งหลาย สามีของพวกเจ้า กล่าวว่า 'เราจักบวชกับ พระราชา' แล้วก็ไป, พวกเจ้าจักทำอะไร ?"

หญิง. พระเจ้าข้า ก็ข้าอะไร ? ที่พวกเขาส่งมาเพื่อพวก หม่อมฉัน.

พระเทวี. ได้ยินว่า อำมาตย์เหล่านั้น สละสมบัติของตน ๆ แก่ พวกเจ้าแล้ว, ได้ยินว่า พวกเจ้าจงบริโภคสมบัตินั้นตามชอบใจเถิด.

หญิง. ก็พระองค์จักทรงทำอะไรเล่า ? พระเจ้าข้า.

พระเทวี. แม่ทั้งหลาย ที่แรก พระราชานั้นทรงสดับข่าวแล้ว ประทับยืนในหนทางเที่ยว ทรงบูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๓ แสน ทรงสละสมบัติคุณอนันต์น้ำลาย ตรัสว่า เราจักบวช แล้วเสด็จออกไป; ส่วนเราได้ฟังข่าวพระรัตนตรัยแล้ว บูชาพระรัตนตรัยด้วย ทรัพย์ ๕ แสน; ก็แล ชื่อว่าสมบัตินี้ มิได้นำทุกข์มาแต่พระราชา เท่านั้น, ย่อมเป็นเหตุนำทุกข์มา แม้แก่เราเหมือนกัน, ใครจักถูกเข่า รับเอาก่อนน้ำลายที่พระราชาทรงบ้วนทิ้งด้วยปากเล่า ? เราไม่ ต้องการด้วยสมบัติ, แม้เราก็จักไปบวชอุทิศพระศาสนา.

หญิง. พระเจ้าข้า แม้พวกหม่อมฉันก็จักบวชกับพระองค์ เหมือนกัน.

พระเทวี. ถ้าพวกเจ้าอาจ, ก็ดีละแม่.

หญิง. อาจ พระเจ้าข้า.

พระเทวี ตรัสว่า " ถ้ากระนั้น พวกเจ้าจงมา " ดังนี้แล้ว รับสั่งให้เทียมรถพันคัน เสด็จออกไปกับหญิงเหล่านั้น ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำสายที่หนึ่งในระหว่างทาง ตรัสถามเหมือนพระราชชาติถามแล้วเหมือนกัน ทรงสดับความเป็นไปทั้งหมดแล้ว ตรัสว่า " พวกเจ้าจงตรวจดูทางเสด็จไปของพระราชชาติ " เมื่อหญิงเหล่านั้นกราบทูลว่า " พวกหม่อมฉันไม่เห็นรอยเท้าม้าสินธพ พระเจ้าข้า " ทรงดำริว่า " พระราชชาติทรงทำสังจกิริยาว่า ' เราออกบวชอุทิศพระรัตนตรัย ' แล้วเสด็จไป, ถึงเราก็ออกบวชอุทิศพระรัตนตรัย, ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนะเหล่านั้นนั้นแล ขอน้ำนี้อย่าได้เป็นเหมือนน้ำเลย " ดังนี้แล้ว ทรงระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ทรงส่งรถพันคันไป. น้ำได้เป็นเช่นกับหลังแผ่นดิน. ปลายเพลและเกลียวกงแห่งล้อก็ไม่เปียกเลย. พระเทวีเสด็จข้ามแม่น้ำทั้ง ๒ แม่นอกนี้ไปได้ โดยอุบายนั้นเหมือนกัน.

พระศาสดาทรงทราบความเสด็จมาของพระเทวี ได้ทรงทำโดยประการที่ภิกษุทั้งหลาย ผู้นั่งอยู่ในสำนักของพระองค์ ไม่ปรากฏได้. แม้พระเทวีเสด็จไปอยู่ๆ ทอดพระเนตรเห็นพระศรีมิฟุ้งออกจากพระสรีระของพระศาสดา ทรงดำริอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วเสด็จไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ทูลถามว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้ามหา-

กัปปีนะ เสด็จออกผนวชอุทิศพระองค์, ท้าวเธอจะรอยจะเสด็จมาในที่นี้แล้ว. ท้าวเธอประทับอยู่ไหน? พระองค์ไม่แสดงแม่แก่พวกหม่อมฉันบ้าง."

พระศาสดาตรัสว่า " ท่านทั้งหลายจงนั่งก่อน, จักเห็นพระราชาในที่นี้เอง." หญิงเหล่านั้นแม่ทุกคน มีจิตยินดี นั่งแล้ว ด้วยคิดว่า " นัยว่า พวกเรานั่งในที่นี้แหละ จักเห็นพวกสามี."

พระศาสดาตรัสอนุப்புพิกถาแล้ว. ในเวลาจบเทศนา พระนางอินชาเทวี พร้อมทั้งบริวาร บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว.

พระมหากัปปีนะพร้อมทั้งบริวาร สดับพระธรรมเทศนาที่พระศาสดาทรงขยายแก่หญิงเหล่านั้นแล้ว ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย. ในขณะนั้น พระศาสดา ทรงแสดงภิกษุเหล่านั้น ผู้บรรลุพระอรหัตต์แล้ว แก่หญิงเหล่านั้น.

ได้ยินว่า ในขณะที่หญิงเหล่านั้นมานั้นเทียว จิต (ของเขา) ไม่พึงมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เพราะเห็นสามีของตน ๆ ทรงผ้าข้อมน้ำ ผาด, มีศิระชะโล้น เพราะเหตุนั้น หญิงเหล่านั้น จึงไม่พึงอาจเพื่อบรรลุมรรคผลได้; เพราะฉะนั้น ในเวลาหญิงเหล่านั้น ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธาอันไม่หวั่นไหวแล้ว พระศาสดาจึงทรงแสดงภิกษุเหล่านั้น ผู้บรรลุพระอรหัตต์แล้ว แก่หญิงเหล่านั้น. แม่หญิงเหล่านั้น เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว นมัสการด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว กล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ กิจบรรพชิตของท่านทั้งหลาย ถึงที่สุดก่อน " ดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดา ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลขอบรรพชา.

อาจารย์บางพวก กล่าวว่า " ได้ยินว่า เมื่อหญิงเหล่านั้นกราบ
ทูลอย่างนั้นแล้ว, พระศาสดาทรงดำริการมาของพระอุบลวรรณาเถรี. "

แต่พระศาสดาตรัสกะอุบาสิกาเหล่านั้นว่า " ท่านทั้งหลายพึง
ไปสู่กรุงสาวัตถี บรรพชาในสำนักแห่งภิกษุณีเถิด. " อุบาสิกาเหล่านั้น
เที่ยวจาริกไปโดยลำดับ มีสักการะและสัมมานะอันมหาชนนำ
มาในระหว่างทาง เดินทางไปด้วยเท้าสิ้นหนทาง ๑๒๐ โยชน์ บวชใน
สำนักแห่งนางภิกษุณี ได้บรรลुพระอรหัตแล้ว. แม้พระศาสดาก็ได้ทรง
พากิษุพันธ์รูป เสด็จไปสู่พระเชตวัน ทางอากาศนั้นแล.

ได้ยินว่า ในภิกษุเหล่านั้น ท่านพระมหากัปปินะเที่ยวเปล่ง
อุทานในที่ทั้งหลายมีที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันว่า " สุขหนอ
สุขปนอ. " ภิกษุทั้งหลายกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคว่า " ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ พระมหากัปปินะ เที่ยวเปล่งอุทานว่า ' สุขหนอ
สุขหนอ, ' ท่านเห็นจะกล่าวปรารภความสุขในราชสมบัติของตน. "

พระศาสดารับสั่งให้เรียกพระมหากัปปินะนั้นมาแล้ว ตรัสถาม
ว่า " กัปปินะ ได้ยินว่าเธอเปล่งอุทานปรารภ สุขในกาม สุขใน
ราชสมบัติ จริงหรือ ? "

พระมหากัปปินะทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระ
ภาค ย่อมทรงทราบ การเปล่งหรือไม่เปล่งปรารภความสุขและรัชสุข
นั้นของข้าพระองค์. "

พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราย่อมเปล่ง
อุทานปรารภสุขในกาม สุขในราชสมบัติ ห้ามได้, ก็แต่ว่า ความ

เอิบอímในธรรม ย่อมเกิดขึ้นแก่บุตรของเรา, บุตรของเรานั้นย่อม
เปล่งอุทานอย่างนั้น เพราะปรารถนามตมทานิพพาน " ดังนี้แล้ว
เมื่อจะทรงสืบอนุสตรธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" บุคคลผู้เอิบอímในธรรม มีใจผ่องใส ย่อม
อยู่เป็นสุข, บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้า
ประกาศแล้วทุกเมื่อ. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ธมฺมปีติ** ความว่า ผู้เอิบอímใน
ธรรม อธิบายว่า ผู้ดื่มธรรม. ก็ชื่อพระธรรมนี้ อันใคร ๆ ไม่
อาจที่จะดื่มได้ เหมือนดื่มข้าวยาคุเป็นต้น ด้วยภาชนะฉะนั้น. ก็
บุคคลถูกต้องโลกุตระธรรม ๕ อย่าง ด้วยนามกาย ทำให้แจ้งโดย
ความเป็นอารมณ์ แห่งตลอดอริยสัจมีทุกข์เป็นต้น ด้วยกิจมีการ
บรรลุธรรมด้วยความกำหนดรู้เป็นต้น ชื่อว่าย่อมดื่มธรรม.

คำว่า **สุขํ เสติ** นี้ สักว่าเป็นหัวข้อเทศนา. อธิบายว่า
ย่อมอยู่เป็นสุข แม้ด้วยอริยาบถ ๔.

บทว่า **วิปฺปสนฺน** คือ ไม่ขุ่นมัว ได้แก่ ไม่มีอุปกิเลส.

บทว่า **อริยฺปุเปวทิต** ความว่า ในโพธิปักขิยธรรม อัน
ต่างด้วยสติปัญญาเป็นต้น อันพระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า
เป็นต้น ประกาศแล้ว.

สองบทว่า **สทา รมตี** ความว่า บัณฑิตผู้เอิบอímในธรรมเห็น
ปานนั้น มีใจผ่องใสอยู่ มาตามพร้อมแล้วด้วยความเป็นบัณฑิต

ประโยค๒ - คำนวณพระธรรมปาฏิฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๑ - หน้าที่ 33

ย่อมยินดี คือย่อมชื่นชมทุกเมื่อ.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระ
โสดาบันเป็นต้นแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระมหากัปปินะเถระ จบ.

๕. เรื่องบัณฑิตสามเณร* [๖๔]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภบัณฑิตสามเณร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อุทกํ หิ นยนฺติ " เป็นต้น.

[พระศาสดาตรัสอนุโมทนาถา]

ดังได้สดับมา ในอดีตกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป มีพระจีณาสพ ๒ หมั้นรูปเป็นบริวาร ได้เสด็จไปสู่กรุงพาราณสี. มนุษย์ทั้งหลายกำหนดกำลังของตน ๆ แล้ว รวมกัน ๘ คนบ้าง ๑๐ คนบ้าง ได้ถวายอาคันตุกทานแล้ว.

ต่อมาวันหนึ่ง ในกาลเป็นที่เสร็จกัตถกิจ พระศาสดาได้ทรงทำอนุโมทนาถาอย่างนี้ว่า " เราอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้ คิดว่า ' เราให้ของ ๆ ตนเท่านั้นควร, ประโยชน์อะไรด้วยการชักชวนคนอื่น ' ดังนี้แล้ว จึงให้ทานด้วยตนเองเท่านั้น ไม่ชักชวนผู้อื่น, เขาย่อมได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว, บางคนชักชวนผู้อื่น ไม่ให้ด้วยตน, เขาย่อมได้บริวารสมบัติ ไม่ได้โภคสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว, บางคนทั้งไม่ให้ด้วยตน ทั้งไม่ชักชวนผู้อื่น, เขาย่อมไม่ได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ เป็นคนกินเดนเป็นอยู่ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว; บางคนทั้งให้ด้วยตน ทั้งชักชวนผู้อื่น, เขาย่อมได้ทั้งโภคสมบัติทั้งบริวารสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว. "

* พระมหาจับ ป.ธ. ๓ (พระธรรมปัญญาจารย์ ป.ธ. ๕) วัดโสมนัสวิหาร แปล.

[ผู้เลื่อมใสในอนุโมทนาภา]

ชายบัณฑิตผู้หนึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้ ได้ฟังอนุโมทนาภาแล้ว
คิดว่า " บัดนี้ เราจักทำอย่างทีสมบัติทั้ง ๒ จักมีแก่เรา. " เขา
ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า " พรุ่งนี้ ขอพระองค์จง
ทรงรับภิกษาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า "

พระศาสดา. ต้องการภิกษุเท่าไร ?

บัณฑิต. ก็บริวารของพระองค์ มีเท่าไร ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. มีภิกษุ ๒ หมื่นรูป.

บัณฑิต. พระเจ้าข้า พรุ่งนี้ ขอพระองค์กับภิกษุทั้งหมด จง
ทรงรับภิกษาของข้าพระองค์.

พระศาสดาทรงรับนิมนต์แล้ว. เขาเข้าไปบ้านแล้ว เดินบอก
บุญว่า " แม่และพ่อทั้งหลาย พรุ่งนี้ ข้าพเจ้านิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระ
พุทธเจ้าเป็นประมุขไว้ (เพื่อรับภิกษา), ท่านทั้งหลายจงถวายแก่
ภิกษุเท่าจำนวนที่สามารถ (ถวายได้). " เมื่อชนทั้งหลายกำหนด
กำลังของตน ๆ แล้วกล่าวว่า " พวกเรา จักถวาย ๑๐ รูป, พวก
เราจักถวาย ๒๐ รูป, พวกเรา ๑๐๐ รูป, พวกเรา ๕๐๐ รูป " ดังนี้
แล้ว จึงจดค่าของคนทั้งหมดลงไว้ในบัญชีตั้งแต่คืนมา.

[ชายเข็ญใจยินดีรับเลี้ยงภิกษุ]

ก็ในสมัยนั้น ในกรุงมีชายคนหนึ่งปรากฏชื่อว่า " มหา-
ทกคตะ " เพราะความเป็นผู้ยากจนยิ่งนัก. ชายบัณฑิตเห็นชาย
เข็ญใจเมื่อนั้นมาเฉพาะหน้า จึงบอกว่า " เพื่อนมหาทกคตะ ข้าพเจ้า

ได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานไว้ เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้. พรุ่งนี้ ชาวเมืองจักถวายทานกัน, แก่จักเลี้ยงภิกษุสักกี่รูป ? "

มหาอุคคตะ. คุณ จะต้องการอะไรด้วยภิกษุเล่า? ชื่อว่า ความต้องการภิกษุ เป็นของคนมีทรัพย์, ส่วนผมแม้สักว่าข้าวสารทะนานหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่ข้าวต้มพรุ่งนี้ ก็ไม่มี, ผมทำงานรับจ้างเลี้ยงชีพ, ผมจะต้องการอะไรด้วยภิกษุ?

ธรรมคาผู้ชักชวนพึงเป็นผู้ฉลาด, เพราะฉะนั้น ชายบัณฑิตนั้น แม้เมื่อมหาอุคคตะพูดว่า " ไม่มี " ก็ไม่นิ่งเฉย ยังกล่าวอย่างนี้ว่า " เพื่อนมหาอุคคตะ คนเป็นอันมาก ในเมืองนี้ บริโภคโภชนาอย่างดี นุ่งผ้าเนื้อละเอียด แต่งตัวด้วยเครื่องอาภรณ์ต่าง ๆ นอนบนที่นอนอันสว่างาม ย่อมเสวยสมบัติกัน, ส่วนแก่ทำงานรับจ้างตลอดวัน ยังไม่ได้อาหารแม้พอเต็มท้อง; เมื่อเป็นเช่นนี้ แก่ยังไม่รู้สึก ว่า ' เราไม่ได้อะไร ๆ เพราะไม่ได้ทำบุญอะไร ๆ ไว้แม้ในกาลก่อน. "

มหาอุคคตะ. ผมทราบ คุณ.

บัณฑิต. เมื่อเช่นนั้น ทำไมบัณฑิตนี้แกจึงไม่ทำบุญเล่า? แก่ยังเป็นหนุ่ม มีเรี่ยวแรงสมบูรณ์ แก่แม้ทำงานจ้างแล้ว ให้ทานตามกำลัง จะไม่ควรหรือ ?

มหาอุคคตะนั้น เมื่อชายบัณฑิตกล่าวอยู่ ถึงความสลดใจ จึงพูดว่า " คุณจงลงบัญชีภิกษุให้ผมบ้างสักกรุปหนึ่ง, ผมจักทำงานจ้างอะไรสักอย่างแล้ว จักถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง, ชายบัณฑิต

นอกนี้ คิดว่า " ภิกษุรูปเดียว จะจดลงในบัญชีทำไม ? " ดังนี้แล้ว จึงไม่จดไว้.

ฝ่ายมหาทศกตะ ไปเรือนแล้ว พุคกะภรรยาว่า " หล่อน พรุ้งนี้ ชาวเมืองเขาจัดภัตตเพื่อพระสงฆ์, แม้นันก็ถูกผู้ชักชวนบอก ว่า ' จงถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง. พวกเราจักถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง พรุ้งนี้. ' " ลำดับนั้น ภรรยาของเขาไม่พูดเลยว่า " พวกเราเป็นคนจน, แกรับค่าเขาทำไม ? " กล่าวว่ " นาย แกทำดีแล้ว, เมื่อก่อนเราไม่ให้อะไร ๆ ชาตินี้จึงเกิดเป็นคนยากจน, เราทั้ง ๒ คน ทำงานจ้างแล้ว จักถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง " แม้ทั้ง ๒ คน ได้ออกไปสู่ที่ทำงานจ้าง. มหาเศรษฐี เห็นมหาทศกตะ จึงถามว่า " เพื่อนมหาทศกตะ เธอจักทำงานจ้างหรือ ? "

มหาทศกตะ. ขอร้บ กระผม.

มหาเศรษฐี. จักทำอะไร ?

มหาทศกตะ. แล้วแต่ท่านจักให้ทำ.

มหาเศรษฐีกล่าวว่า " ถ้าอย่างนั้น พรุ้งนี้ เราจักเลี้ยงภิกษุ ๒-๓ ร้อย, จงผ่าพินเถิด " แล้วก็ให้หีบมิดและขวานมาให้. มหาทศกตะถกเขมรอย่างแข็งแรง ถึงความอดสาหะ วางมิด คว่าขวาน ทิ้งขวาน จวยมิด ผ่าพินไป.

ลำดับนั้น เศรษฐีพูดกะเขาว่า " เพื่อน วันนี้ เธอขยันทำงาน เหลือเกิน, มีเหตุอะไรหรือ ?

มหาทศกตะ. นาย ผมจักเลี้ยงภิกษุสักรูปหนึ่ง.

เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว มีใจเลื่อมใส คิดว่า " น่าเลื่อมใสจริง มหาบุคคละนี้ ทำกรรมที่ทำได้ยาก, เขาไม่ถึงความเฉยเมยด้วยคิดว่า 'เราจน' พูคว่า 'จักทำงานจ้างแล้วเลี้ยงภิกษุสักรูปหนึ่ง.' "

ฝ่ายภรรยาของเศรษฐี เห็นภรรยาของมหาบุคคละนั้นแล้ว ก็ถามว่า " แม่ เจ้าจักทำงานอะไร ? " เมื่อนางตอบว่า " แล้วแต่จะใช้ดิฉันให้ทำ " จึงให้เข้าไปสู่โรงกระเดื่องแล้ว ให้มอบเครื่องมือมีกะดิ่งและสากเป็นต้นให้แล้ว. นางยินดีร่าเริง ทั้งตำข้าวและฝัดข้าวเหมือนจะรำละคร.

ลำดับนั้น ภรรยาเศรษฐีถามนางว่า " แม่ เจ้ายินดีร่าเริงทำงานเหลือเกิน, มีเหตุอะไรหรือ ? "

นาง. คุณนาย พวกดิฉันทำงานจ้างนี้แล้ว จักเลี้ยงภิกษุสักรูปหนึ่ง.

ฝ่ายภรรยาเศรษฐี ฟังคำนั้นแล้ว เลื่อมใสในนางว่า " น่าเลื่อมใส ! นางนี้ทำกรรมที่ทำได้ยาก. "

ในเวลาที่มีมหาบุคคละผ่าฟืนเสร็จ เศรษฐีสั่งให้ ๆ ข้าวสาร ๔ ทะนาน ด้วยพูคว่า " นี้ค่าจ้างของเธอ " แล้วสั่งให้ ๆ แม้อีก ๔ ทะนาน ด้วยพูคว่า " นี้เป็นส่วนที่เพิ่มให้เพราะความยินดีแก่เธอ. "

เขาไปสู่เรือน บอกภรรยาว่า " ฉันรับจ้างได้ข้าวสาร ๘ ส่วนนี้ จักเป็นกับ, เจ้าจงถือเอาของ คือ นมส้ม น้ำมัน และเครื่องเทศ ด้วยค่าจ้าง (แรงงาน) ที่เจ้าได้แล้ว. "

ฝ่ายภรรยาเศรษฐี สั่งให้จ่ายเนยใสขวดหนึ่ง ๑ นมส้มกระปุก ๑ เครื่องเทศ ๑ และข้าวสารี่อย่างเป็นตัวทะนานหนึ่งแก่นาง, เรา

ทั้ง ๒ ได้มีข่าวสารรวม ๕ ทะนาน ด้วยประการฉะนี้.

ทั้ง ๒ ฝ่ายเมื่อนั้น ยินดีรำเริงว่า "เราได้ไทยธรรมแล้ว" ลูก
ขึ้นแต่เช้าตรู่. ภรรยาพูดกะมหาทศคตะว่า "ไปหาผักมาซิ นาย"
เขาไม่เห็นผักในร้านตลาด จึงไปฝั่งแม่น้ำ มีใจรำเริงว่า "จักได้
ถวายเป็นโภชนะแก่พระผู้เป็นเจ้า" ร้องเพลงพลาง เลือกเก็บผักพลาง.
ชาวประมงยื่นทอดแหใหญ่อยู่ รู้ว่า "เป็นเสียงของมหาทศคตะ"
จึงเรียกเขามาถามว่า "แกมีจิตยินดีเหลือเกิน ร้องเพลงอยู่, มี
เหตุอะไรหรือ?"

มหาทศคตะ. เก็บผัก เพื่อน.

ชาวประมง. จักทำอะไรกัน?

มหาทศคตะ. จักเลี้ยงภิกษุสักรูปหนึ่ง.

ชาวประมง. โอ! อิมละ ภิกษุที่ฉันผักของแก.

มหาทศคตะ. จะทำอย่างไรได้? เพื่อน, กันต้องเลี้ยงภิกษุด้วย
ผักที่กันได้.

ชาวประมง. ถ้าอย่างนั้น มานี้เถิด.

มหาทศคตะ. จะทำอย่างไร? เพื่อน.

ชาวประมง. จงถือเอาปลาเหล่านี้ ร้อยให้เป็นพวง มีราคา
บาทหนึ่งบ้าง กึ่งบาทบ้าง กหาปณะหนึ่งบ้าง. เขาได้กระทำอย่างนั้น.

ชาวเมืองซื้อปลาที่มหาทศคตะร้อยไว้ ๆ ไป เพื่อประโยชน์แก่
ภิกษุที่ตนนิมนต์แล้ว ๆ. เมื่อเขากำลังร้อยปลาอยู่นั้นแล, ก็ถึงเวลา
ภิกษาจารแล้ว. เขากำหนดเวลาแล้ว กล่าวว่ "จักต้องไป เพื่อน,

นี่ เป็นเวลาที่ภิกษุมา."

ชาวประมง. ก็พวกปลายังมีอยู่ไหม?

มหาตุกคตะ. ไม่มี เพื่อน, หหมดสิ้นแล้ว.

ชาวประมง. ถ้าอย่างนั้น ปลาตะเพียน ๔ ตัว ข้าหมกทรายไว้เพื่อประโยชน์แก่ตน, แม้อันแก่ต้องการจะเลี้ยงภิกษุ, จงเอาปลาเหล่านี้ไปเถิด" ดังนี้แล้ว ก็ได้ให้ปลาตะเพียนเหล่านั้นแก่เขาไป.

[มหาตุกคตะได้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้า]

ก็วันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นมหาตุกคตะ เข้าไปในข่ายคือพระญาณของพระองค์ ทรงรำพึงว่า "จักมีเหตุอะไรหนอ?" ทรงดำริว่า "มหาตุกคตะ คิดว่า 'จักเลี้ยงภิกษุรูปหนึ่ง, จึงได้ทำงานจ้างกับภรรยาแล้วในวันวาน, เขาจักได้ภิกษุรูปไหนหนอ?' จึงทรงใคร่ครวญว่า "คนทั้งหลาย จักพากันไปตามชื่อที่จดไว้ในบัญชีแล้ว ให้นั่งในเรือนของตน ๆ. มหาตุกคตะเว้นเราเสียแล้ว จักไม่ได้ภิกษุอื่น."

ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำความอนุเคราะห์ในพวกเข็ญใจ. เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงทำสรีริกิจแต่เช้าตรู่แล้ว เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ประทับนั่ง ด้วยทรงดำริว่า "จักสงเคราะห์มหาตุกคตะ." แม้เมื่อมหาตุกคตะ กำลังถือปลาเข้าไปสู่เรือน, บันฑุกัมพลสิลาอาสน์ของท้าวสักกะ แสดงอาการร้อน. ท้าวเธอทรงพิจารณาว่า "เหตุอะไรกันหนอ?" ทรงดำริว่า "วานนี้ มหาตุกคตะได้ทำงานจ้างกับภรรยาของตน ด้วยตั้งใจว่า 'จักถวาย

ภิกษาแก่ภิกษุสัก ๑ รูป' เขาจักได้ภิกษุรูปไหนหนอ ? " ทรงทราบวา " ภิกษุอื่นไม่มีสำหรับเขา, แต่พระศาสดา ประทับนั่งในพระคันธกุฎี นั้นเอง ด้วยตั้งพระทัยว่า ' จักสงเคราะห์มหาทุกคตะ, ' มหาทุกคตะ พึงถวายข้าวต้มข้าวสวย แม้มีฝักเป็นกับ อย่างที่ตัวบริโภคเอง แต่พระตถาคต, ถ้ากระไร เราควรไปยังเรือนของมหาทุกคตะ ทำหน้าที่เป็นพ่อครัว " ดังนี้แล้ว จึงทรงจำแดงเพศมิให้ใครรู้จัก เสด็จไปใกล้เรือนของมหาทุกคตะนั้นแล้ว ตรัสถามว่า " ใคร ๆ มีงานจ้างอะไรบ้างหรือ ? " มหาทุกคตะเห็นท้าวสักกะแล้ว จึงกล่าววา " จักทำงานอะไร ? เพื่อน. "

ชายแปลง. ข้าพเจ้ารู้วิชาการทุกอย่าง นาย, ชื่อว่าวิชาการ สิ่งไร ที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ ไม่มีเลย, รุ่งจนการปรุง ข้าวต้มข้าวสวย เป็นต้น.

มหาทุกคตะ. เพื่อน พวกข้าพเจ้ามีความต้องการด้วยแรงงานของท่าน, แต่ยังไม่เห็นค่าจ้างที่ควรจะให้แก่ท่าน.

ชายแปลง. ก็ท่านต้องการทำอะไร ?

มหาทุกคตะ. ข้าพเจ้าประสงค์จะถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง, ประสงค์จัดแจงข้าวต้มข้าวสวยถวายภิกษุนั้น.

ชายแปลง. ถ้าท่านจะถวายภิกษาแก่ภิกษุ, ข้าพเจ้าไม่ต้องการค่าจ้าง. ท่านให้บุญแก่ข้าพเจ้า ไม่ควรหรือ ?

มหาทุกคตะ. เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เป็นการดีละ เพื่อน, เชิญเข้าไปเถิด.

ท้าวสักกะนั้น เสด็จเข้าไปในเรือนของมหาทศคตะนั้นแล้ว ให้นำข้าวสารเป็นต้นมาแล้ว ทรงส่งมหาทศคตะนั้นไปด้วยคำว่า " ไปเถิดท่าน, จงนำภิกษุที่ถึงแก่ตนมา. "

ฝ่ายผู้จัดการทาน ได้จ่ายภิกษุไปสู่เรือนของพวกชนเหล่านั้น ๆ ตามรายการที่จดไว้ในบัญชีนั้นแล. มหาทศคตะไปยังสำนักของเขาแล้ว พูดยุว่า " จงให้ภิกษุที่ถึงแก่ผมเถิด " เขาได้สติขึ้นในขณะนั้น จึงพุดว่า " ฉันลืมหักษุสำหรับแกเสียแล้ว " มหาทศคตะเป็นเหมือนถูกประหารที่ท้องด้วยหอกอันคม ประคองแขนรำไรว่า " เหตุไรจึงให้ผมฉิบหายเสียเล่า? คุณ, แม้ผมอันท่านชวนแล้วเมื่อวาน ก็พร้อมด้วยภรรยา ทำงานจ้างตลอดวัน วันนี้ แต่เช้าตรู่ เทียวไปที่ฝั่งแม่น้ำ เพื่อต้องการผักแล้วจึงมา, ขอท่านจงให้ภิกษุแก่ผมสักรูปหนึ่งเถิด. "

[มหาทศคตะไปนิมนต์พระศาสดา]

คนทั้งหลายประชุมกันแล้ว ถามว่า " มหาทศคตะ นั้นอะไรกัน? " เขาบอกเนื้อความนั้น. คนเหล่านั้น ถามผู้จัดการว่า " จริงไหม? เพื่อน, ได้ยินว่า มหาทศคตะนี้ ท่านชักชวนว่า ' จงทำงานจ้างแล้วถวายภิกษาแก่ภิกษุสักรูปหนึ่ง. "

ผู้จัดการ. ขอรับ นาย.

คนเหล่านั้น. ท่านจัดการภิกษุมีประมาณถึงเท่านี้ ไม่ได้ให้ภิกษุแก่มหาทศคตะนี้สักรูปหนึ่ง ทำกรรมหนักเสียแล้ว.

เขาละอายใจ ด้วยคำพูดของคนเหล่านั้น จึงพุดกะมหาทศคตะ

นั่นว่า " เพื่อนมหาทศกคตะ อย่าให้ฉันฉิบหายเลย, ฉันถึงความลำบากใหญ่ เพราะเหตุแห่งท่าน, คนทั้งหลาย นำภิกษุที่ถึงแก่ตน ๆ ไปตามรายการที่จดไว้ในบัญชี, ชื่อว่าคนผู้ซึ่งจะถอนภิกษุผู้ซึ่งนั่งในเรือนของตนให้ ไม่มี, ส่วนพระศาสดา ทรงพระพักตร์แล้วประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฏินั่นเอง, พระเจ้าแผ่นดิน ยุพราช และคนโต ๆ มีเสนาบดีเป็นต้น นั่งแลดูการเสด็จออกจากพระคันธกุฏีแห่งพระศาสดา คิดว่า ' จักรับบาตรของพระศาสดาไป, ' ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำอนุเคราะห์ในคนยากจน, ท่านจงไปวิหาร กราบทูลพระศาสดาว่า ' ข้าพระองค์เป็นคนยากจน พระเจ้าข้า, ขอพระองค์ จงทรงทำความสงเคราะห์แก่ข้าพระองค์เถิด; ถ้าท่านมีบุญ, ท่านจักได้แน่ " เขาได้ไปสู่วิหารแล้ว.

[พระศาสดาประทานบาตรแก่มหาทศกคตะ]

ลำดับนั้น พระเจ้าแผ่นดินและยุพราชเป็นต้น ตรัสกะเขาว่า " มหาทศกคตะ ไม่ใช่เวลาภัตรก่อน, เข้ามาทำไม? " เพราะเคยเห็นเขาโดยความเป็นวิฆาสาทในวิหาร ในวันอื่น ๆ. มหาทศกคตะ กราบทูลว่า " ข้าพระองค์ทราบอยู่ว่า ' ไม่ใช่เวลาภัตรก่อน ' แต่ข้าพระองค์มาก็เพื่อถวายบังคมพระศาสดา " ดังนี้แล้ว จึงชบศิรษะลงที่พระคันธกุฏี ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กราบทูลว่า " ผู้ที่ยากจนกว่าข้าพระองค์ในพระนครนี้ไม่มี พระเจ้าข้า, ขอทรงเป็นที่พึงแก่ข้าพระองค์เถิด, ขอทรงทำความสงเคราะห์แก่ข้าพระ-

องค์เกิด." พระศาสดาทรงเปิดพระทวารพระคันธกุฎี ทรงนำบาตรมา
ประทานในมือของเขา. เขาได้เป็นเหมือนบรรลुจักรพรรดิสิริ. พระ
เจ้าแผ่นดินและยุพราชเป็นต้น ต่างทรงแลดูพระพักตร์กันและกัน.

แท้จริง ใคร ๆ เชื่อว่าสามารถเพื่อจะรับบาตรที่พระศาสดา
ประทานแก่มหาทุกคตะ ด้วยอำนาจความเป็นใหญ่ หามิได้, เป็นแต่
กล่าวอย่างนี้ "เพื่อนมหาทุกคตะ ท่านจงให้บาตรของพระศาสดา
แก่พวกเรา, พวกเราจักให้ทรัพย์มีประมาณเท่านี้ คือ พันหนึ่งหรือ
แสนหนึ่ง แก่ท่าน, ท่านเป็นคนใจบุญใจ จงเอาทรัพย์เกิด, ประโยชน์
อะไรของท่านด้วยบาตรเล่า?" มหาทุกคตะ ตอบว่า "ข้าพเจ้าจัก
ไม่ให้ใคร, ข้าพเจ้าไม่มีความต้องการด้วยทรัพย์, จักให้พระศาสดา
เท่านั้นเสวย." คนทั้งหลายที่เหลือ อ่อนวอนเขา ไม่ได้บาตรแล้ว
จึงกลับไป.

ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดิน ทรงดำริว่า "มหาทุกคตะ แม้ถูกเขาเล่า
โลมล่อด้วยทรัพย์ ก็ไม่ให้บาตรของพระศาสดา, ก็ใคร ๆ ไม่อาจ
จะรับบาตรที่พระศาสดาประทานแล้วด้วยพระองค์เองได้, อันไทยธรรม
ของมหาทุกคตะนี้ จักมีประมาณเท่าไร? ในเวลามหาทุกคตะนี้ถวาย
ไทยธรรมเสร็จแล้ว เราจักนำพระศาสดาไปยังเรือน ถวายอาหาร
ที่เขาจัดไว้สำหรับเรา" ดังนี้แล้ว จึงได้ตามเสด็จไปพร้อมด้วยพระ
ศาสดาทีเดียว.

[พระศาสดาเสด็จไปเรือนของมหาทุกคตะ]

ฝ่ายท้าวสักกเทวราช จัดอาหารภัตตรมีข้าวต้มข้าวสวยและผัก

เป็นต้น พร้อมมูลแล้ว ปุอาสนะที่สมควรเป็นที่ประทับแห่งพระศาสดา แล้วประทับนั่ง. มหาอุคคะตนาพระศาสดาออกไปแล้ว กราบทูลว่า " จงเสด็จเข้าไปเถิด พระเจ้าข้า. " ก็เรือนที่อยู่ของเขาค้ำ, ผู้ที่ไม่ก้ม ไม่อาจเขาไปได้, ก็แต่ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เมื่อเสด็จเข้าสู่เรือน ไม่ต้องก้มเสด็จไป. เพราะว่า ในเวลาเสด็จเข้าสู่เรือน แผ่นดินใหญ่ ย่อมยุบลงภายใต้. หรือเรือนสูงขึ้น. นี้เป็นผลแห่งทานที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายนั้นถวายไว้ดีแล้ว. ในเวลาที่พระองค์เสด็จออกไปแล้ว ทุกสิ่งเป็นปกติเหมือนเดิมอีก; เพราะฉะนั้น พระศาสดา ทั้งประทับยืนอยู่นั่นเอง เสด็จเข้าสู่เรือนแล้ว ประทับนั่งบนอาสนะที่ทำวสัฏกะปูไว้แล้ว. เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้ว, พระราชารับสั่งว่า " เพื่อนมหาอุคคะต ท่านไม่ให้บาตรของพระศาสดา แก่พวกเรา แม้ผู้อ่อนวอนอยู่, พวกเราจะคุกก่อน, สักการะที่ท่านจัดถวายพระศาสดาเป็นเช่นไร ? " ลำดับนั้น ท้าวสัฏกะเปิดข้าวยาकुและภัตรออกอวด, กลิ่นเครื่องอบอาหารภัตรเหล่านั้น ได้กลบทั่วพระนครตั้งอยู่. พระราชาทรงตรวจดูข้าวยาकुเป็นต้นแล้ว กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน คิดว่า ' ไทยธรรมของมหาอุคคะตจักมีสักเท่าไร ? เมื่อมหาอุคคะตนี้ถวายไทยธรรมแล้ว จักนำเสด็จพระศาสดาไปยังเรือน ถวายอาหารที่เขาจัดไว้สำหรับตน ' ดังนี้ จึงมาแล้ว, อาหารเห็นปานนี้ หม่อมฉันไม่เคยเห็นเลย, เมื่อหม่อมฉันอยู่ในที่นี้ มหาอุคคะตต้องลำบากเหลือเกิน หม่อมฉันจะกลับ " ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว เสด็จหลีกไป.

[บ้านของมหาทศคตะเต็มด้วยแก้ว ๗ อย่าง]

ฝ่ายท้าวสักกะ ถวายยาคุเป็นต้น ทรงอังคาสพระศาสดาโดย
เคารพ. แม้พระศาสดา ทรงทำภัตตกิจแล้ว ทรงทำอนุโมทนา เสด็จ
ลุกจากอาสนะหลีกไป. ท้าวสักกะได้ให้สัญญาแก่มหาทศคตะ. เขา
รับบาตร ตามเสด็จพระศาสดา. ท้าวสักกะเสด็จกลับ ประทับยืนอยู่ที่
ประตูเรือนของมหาทศคตะ ทรงแลดูอากาศแล้ว. ฝนแก้ว ๗ ประการ
ตกลงจากอากาศ เต็มภาชนะทั้งหมดในเรือนของเขาแล้ว ยังล้นไป
ท่วมเรือน. ในเรือนของเขาไม่มีที่ว่าง. ภรรยาของเขาได้จูงมือพวก
เด็ก นำออกไปยืนอยู่ภายนอก. เขาตามเสด็จพระศาสดาแล้วกลับมา
เห็นเด็กข้างถนน จึงถามว่า " นี่อะไร ? " ภรรยาของเขาตอบว่า
" นาย เรือนของเราเต็มไปด้วยแก้ว ๗ ประการทั่วทั้งหลัง, ไม่มีช่อง
จะเข้าไปได้. " เขาคิดว่า " ทานของเราให้ผลวันนี้เอง " ดังนี้แล้ว
จึงไปสู่พระราชสำนัก ถวายบังคมพระราชาแล้ว. เมื่อพระราชารับสั่ง
ถามว่า " มาทำไม ? " จึงกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า เรือนของ
ข้าพระองค์ เต็มไปด้วยแก้ว ๗ ประการ, ขอพระองค์จงทรงถือเอา
ทรัพย์นั้นเถิด. "

พระราชาทรงดำริว่า " น้าอัศจรรย์ ทานที่เขาถวายแก่พระพุทธ-
เจ้าทั้งหลาย ถึงที่สุดวันนี้เอง " ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งกะเขาว่า
" เธอควรจะได้อะไร ? "

มหาทศคตะ. ขอจงพระราชทานเกวียนพันเล่ม เพื่อต้องการ
นำทรัพย์มา.

พระราชาทรงส่งเกวียนพันเล่มไป ให้นำทรัพย์มา เกลี้ยไว้ที่
พระลานหลวง. กองทรัพย์ได้เป็นกองสูงประมาณเท่าต้นตาล. พระ
ราชารับสั่งให้ชาวเมืองประชุมกันแล้ว ตรัสถามว่า " ในกรุงนี้ ใคร
มีทรัพย์ถึงเท่านี้ไหม ? "

ชาวเมือง. ไม่มี พระเจ้าข้า.

พระราช. จะควรทำอะไร ? แก่คนมีทรัพย์มากอย่างนี้.

ชาวเมือง. ควรตั้งเป็นเศรษฐี พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงทำสักการะเป็นอันมากแก่เขาแล้ว รับสั่งให้พระ
ราชทานตำแหน่งเศรษฐี.

ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสบอกที่บ้านของเศรษฐีคนหนึ่งในกาล
ก่อนแก่เขาแล้ว ตรัสว่า " เธอจงให้ถางพุ่มไม้ที่เกิดในที่นี้แล้ว ปลูก
เรือนอยู่เถิด. " เมื่อเขาแฉ้วถางที่นั่น จุดพื้นที่ทำให้เรียบอยู่, หม้อ
ทรัพย์ได้ผุดขึ้นยัดเยียดกันและกัน. เมื่อเขากราบทูลแก่พระราช,
ท้าวเธอจึงรับสั่งว่า " หม้อทรัพย์เกิดเพราะบุญของเธอตนเอง, เธอ
นั่นแหละจงถือเอาเถิด. "

[มหาบุคคลตายแล้วเกิดในกรุงสาวัตถี]

เขาได้ปลูกเรือนแล้ว ได้ถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุขตลอด ๗ วัน. แม้เบื้องหน้าแต่นั้น เขาคำรงอยู่ บำเพ็ญ
บุญจนตลอดอายุ ในที่สุดอายุ ได้บังเกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติ
สิ้นพุทธันดรหนึ่ง ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุดจากนั้นแล้วถือปฏิสนธิ

ในท้องธิดาคณโฑ ในตระกูลอุปัฏฐาก ของพระสารีบุตรเถระ
ในกรุงสาวัตถี.

ครั้งนั้น มารดาบิดาของนาง ทราบความที่นางตั้งครรภ์ จึงได้
ให้เครื่องบริหารครรภ์. โดยสมัยอื่น นางเกิดแพ้ท้องเห็นปานนี้ว่า
'โอ! เราพึ่งถวายทานแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ตั้งแต่ต้นพระธรรมเสนาบดี
ด้วยรสปลาตะเพียนแล้ว นุ่งผ้าข้อมน้ำฝาด นั่งในที่สุดอาสนะ
บริโภคน้ำที่เย็นคั้นของภิกษุเหล่านั้น." นางบอกแก่มารดาบิดา
แล้วก็ได้กระทำตามประสงค์. ความแพ้ท้องระงับไปแล้ว. ต่อมาใน
งานมงคล ๘ ครั้งแม้อื่นจากนั้น มารดาบิดาของนางเลี้ยงภิกษุ ๕๐๐
รูป มีพระธรรมเสนาบดีเถระเป็นประมุข ด้วยรสปลาตะเพียน
เหมือนกัน.

พึงทราบเรื่องทั้งหมด โดยนัยที่กล่าวแล้ว ในเรื่องตีสกุมาร
นั้นแล. ก็แต่ว่า นี่เป็นผลแห่งการถวายรสแห่งปลาตะเพียนที่ถวาย
ในกาลที่เด็กนี้เป็นมหาบุคคลตนเอง.

[ทารกออกบวชเป็นสามเณร]

ก็ในวันตั้งชื่อ เมื่อมารดาของเด็กนั้น กล่าวว่า " ข้าแต่ท่านผู้
เจริญ ขอท่านจงให้สักขาททั้งหลายแก่ทาสของท่านเถิด " พระเถระ
จึงกล่าวว่า " เด็กนี้ชื่ออะไร ? "

มารดาของเด็ก ตอบว่า " ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนเงอะงะ
ในเรื่องนี้ แม้พวกพูดไม่ได้เรื่อง ก็กลับเป็นผู้ฉลาด ตั้งแต่กาลที่

เด็กนี้ถือปฏิสนธิในท้อง; เพราะฉะนั้น บุตรของดิฉัน จักมีชื่อว่า " หนุบัณฑิต " เกิด. พระเถระ ได้ให้สีกขาบททั้งหลายแล้ว. ก็ตั้งแต่วันที่หนุบัณฑิตเกิดมา ความคิดเกิดขึ้นแก่มารดาของเขาว่า " เราจักไม่ทำลายอวัยวะของบุตรเรา. " ในเวลาที่เขามีอายุได้ ๗ ขวบ เขากล่าวกะมารดาว่า " ผมจักบวชในสำนักพระเถระ. " นางกล่าวว่า " ได้ พ่อคุณ, แม่นึกไว้แล้วอย่างนี้ว่า ' จักไม่ทำลายอวัยวะของเจ้า ' ดังนี้แล้ว จึงนิมนต์พระเถระให้ฉันแล้ว กล่าวว่า " ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทาสของท่าน อยากจะบวช, ดิฉันจักนำเด็กนี้ไปวิหารในเวลาเย็น " ส่งพระเถระไปแล้ว ให้หม่อมญาติประชุมกัน กล่าวว่า " พวกข้าพเจ้า จักทำสักการะที่ควรทำแก่บุตรของข้าพเจ้า ในเวลาเป็นฤกษ์ดี ในวันที่นี้ทีเดียว " ดังนี้แล้ว ก็ให้ทำสักการะมากมาย พาหนุบัณฑิตนั้นไปสู่วิหาร ได้มอบถวายแก่พระเถระว่า " ขอท่านจงให้เด็กนี้บวชเถิด เจ้าข้า. " พระเถระบอกความที่การบวชเป็นกิจทำได้ยากแล้ว, เมื่อเด็กรับรองว่า " ผมจักทำตามโอวาทของท่านขอรับ " จึงกล่าวว่า " ถ้าอย่างนั้น จงมาเถิด " ชุบผมให้เปียกแล้ว บอกตจปัญจกัมมัฏฐาน ให้บวชแล้ว. แม้มารดาบิดาของบัณฑิตสามเณรนั้น อยู่ในวิหารนั่นเองสิ้น ๗ วัน ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยรสปลาตะเพียนอย่างเดียว ในวันที่เจ็ด เวลาเย็น จึงได้ไปเรือน.

ในวันที่แปด พระเถระเมื่อจะไปภายในบ้าน พาสามเณรนั้นไป ไม่ได้ไปกับหมู่ภิกษุ. เพราะเหตุไร? เพราะว่า การห่มจีวรและ

ถือบาตร หรืออิริยาบถของเธอ ยังไม่น่าเลื่อมใสก่อน; อีกอย่างหนึ่ง วัตรที่พึงทำในวิหารของพระเถระ ยังมีอยู่; อนึ่ง พระเถระ, เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปภายในบ้านแล้ว, เทียวไปทั่ววิหาร กวาดที่ๆ ยังไม่กวาด ตั่งน้ำฉันทน้ำใช้ไว้ในภาชนะที่ว่างเปล่า เก็บเตียงตั้งเป็นต้น ที่ยังเก็บไว้ไม่เรียบร้อยแล้ว จึงเข้าไปบ้านภายหลัง; อีกอย่างหนึ่ง ท่านคิดเห็นว่า "พวกเดียรถีย์เข้าไปยังวิหารว่างแล้ว อย่าได้เพื่อจะพูดว่า 'คูเถิด ที่นั่งของพวกสาวกพระสมณโคตม' ดังนี้แล้ว จึงได้จัดแจงวิหารทั้งสิ้น เข้าไปบ้านภายหลัง; เพราะฉะนั้นแม้ในวันนั้น พระเถระให้สามเณรนั่นเอง ถือบาตรจีวร เข้าไปบ้านสายหน่อย.

[สามเณรเข้าไปบิณฑบาตกับพระเถระ]

สามเณรเมื่อเดินไปกับพระอุปัชฌาย์ เห็นเหมือนในระหว่างทาง จึงเรียนถามว่า "นี่ชื่ออะไร ? ขอรับ "

พระเถระ. ชื่อว่าเหมือน สามเณร.

สามเณร. เขาทำอะไร ? ด้วยเหมือนนี้.

พระเถระ. เขาไข่น้ำจากที่นี่ ๆ แล้ว ทำการงานเกี่ยวด้วยข้าวกล้าของตน.

สามเณร. ก็น้ำมีจิตไหม ? ขอรับ.

พระเถระ. ไม่มี เธอ.

สามเณร. คนทั้งหลายย่อมไข่น้ำที่ไม่มีจิตเห็นปานนี้สู่ที่ ๆ ตนปรารถนาแล้ว ๆ ได้หรือ ? ขอรับ.

พระเถระ. ได้ เธอ.

สามเณรนั้น คิดว่า " ถ้าคนทั้งหลายไขน้ำซึ่งไม่มีจิตแม่เห็นปานนี้
ผู้ที่ ๆ ตนปรารถนาแล้ว ๆ ทำการงานได้; เหตุไฉน ? คนมี
จิตแท้ ๆ จักไม่อาจเพื่อทำจิตของตนให้เป็นไปในอำนาจแล้ว บำเพ็ญ
สมณธรรม." เธอเดินต่อไปเห็นพวกช่างศรกำลังเอาลูกศรลงไฟแล้ว
เล็งด้วยหางตา คัดให้ตรง จึงเรียนถามว่า " พวกนี้ ชื่อพวก
อะไรกัน ? ขอรับ." "

พระเถระ. ชื่อช่างศร เธอ.

สามเณร. ก็พวกเขา ทำอะไรกัน ?

พระเถระ. เขาหลนที่ไฟ แล้วคัดลูกศรให้ตรง.

สามเณร. ลูกศรนั้น มีจิตไหม ? ขอรับ.

พระเถระ. ไม่มีจิต เธอ.

เธอคิดว่า " ถ้าคนทั้งหลายถือเอาลูกศรอันไม่มีจิตลงไฟแล้ว
คัดให้ตรงได้; เพราะเหตุไร ? แม้คนมีจิต จึงจักไม่อาจเพื่อทำจิต
ของตนให้เป็นไปในอำนาจ แล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า ? "

ครั้นสามเณรเดินต่อไป เห็นชนธากไม้ทำเครื่องทัพสัมภาระมี
กำกวมและคุมเป็นต้น จึงเรียนถามว่า " พวกนี้ ชื่อพวกอะไร ?
ขอรับ "

พระเถระ. ชื่อช่างธาก เธอ.

สามเณร. ก็พวกเขา ทำอะไรกัน ?

พระเถระ. เขาถือเอาไม้แล้วทำล้อแห่งยานน้อยเป็นต้น เธอ.

สามเณร. ก็ไม้เหล่านั้ มีจิตใหม่ ? ขอรับ.

พระเถระ. ไม้มีจิต เธอ.

[สามเณรลากลับไปทำสมณธรรม]

ทีนั้น เธอได้มีความตริตรองอย่างนี้ว่า " ถ้าคนทั้งหลายถือเอา
ก่อนไม้ที่ไม้มีจิต ทำเป็นล่อเป็นต้นได้; เพราะเหตุไร คนผู้มีจิต
จึงจักไม่อาจทำจิตของตนให้เป็นไปในอำนาจแล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า?
เธอเห็นเหตุเหล่านี้แล้ว จึงเรียนว่า " ได้ทำขอรับ ถ้าได้ทำควร
ถือบาตรและจีวรของได้เท่าได้; กระผมพึงกลับ " พระเถระมิได้เกิด
ความคิดเลยว่า " เจ้าสามเณรเล็กนี้บวชได้หยก ๆ ตามเรามา
กล่าวอย่างนี้ได้ " กลับกล่าวว่า " จงเอามา สามเณร " แล้วได้รับ
บาตรและจีวรของตนไว้.

ฝ่ายสามเณรไหว้พระอุปัชฌาย์แล้ว เมื่อจะกลับ จึงเรียนว่า
" ได้ทำเมื่อจะนำอาหารมาเพื่อกระผม พึงนำมาด้วยรสปลาตะเพียนเถอะ
ขอรับ. "

พระเถระ. เราจักได้ ในทีไหนเล่า? เธอ.

สามเณรเรียนว่า " ถ้าไม้ได้ด้วยบุญของได้เท่า ก็จักได้ด้วย
บุญของกระผม ขอรับ. " พระเถระวิตกว่า " แม้อันตรายจะพึงมีแก่
สามเณรเล็กผู้นั่งข้างนอก " จึงให้ลูกคาลไปแล้วบอกว่า " ควรเปิด
ประตูห้องอยู่ของฉันทแล้ว เข้าไปนั่งเสียบภายใน. " เธอได้กระทำ
อย่างนั้นแล้ว นั่งลงหยั่งความรู้ลงในกรัษกายของตน พิจารณาอรรถาพอยู่.

[อาสนะท้าวสักกะร้อนเพราะคุณของสามเณร]

ครั้งนั้น ที่ประทับนั่งของท้าวสักกะ แสดงอาการร้อนด้วยเดชแห่งคุณ ของสามเณรนั้น. ท้าวเธอใคร่ครวญว่า " จักมีเหตุอะไรกันหนอ ? " ทรงดำริได้ว่า " บัณฑิตสามเณรถวายบาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้วกลับ ด้วยตั้งใจว่า ' จักทำสมณธรรม ' แม้เราก็กวไปในที่นั้น " ดังนี้แล้ว, ตรัสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ มา ตรัสว่า " พวกท่านจงไปเล่นที่บิณฑจ้อแจอยู่ในป่าใกล้วิหารให้หนีไป แล้วยึดอาร์กขาไว้โดยรอบ. " ตรัสกะจันทเทพบุตรว่า " ท่านจงอุคร์มณฑลพระจันทร์ไว้, " ตรัสกะสุริยเทพบุตรว่า " ท่านจงอุคร์มณฑลพระอาทิตย์ไว้ " ดังนี้แล้ว พระองค์เอง ได้เสด็จไปประทับยืนยึดอาร์กขาอยู่ที่สายยู. ในวิหารแม่เสียงแห่งโบไม้แก้วก็มีได้มี. จิตของสามเณรได้มีอารมณ์เป็นหนึ่งแล้ว. เธอพิจารณาอัคภาพแล้ว บรรลุผล ๓ อย่างในระหว่างภัตร์นั้นเอง.

ฝ่ายพระเถระ คิดว่า " สามเณรนั่งแล้วในวิหาร, เราอาจจะได้โภชนะที่สมประสงค์แก่เธอ ในสกุลชื่อนั้น " ดังนี้แล้ว จึงได้ไปสู่ตระกูลอุปัฏฐาก ซึ่งประกอบด้วยความรักและเคารพตระกูลหนึ่ง. ก็ในวันนั้น มนุษย์ทั้งหลายในตระกูลนั้น ได้ปลาตะเพียนหลายตัว นำงูการมาแห่งพระเถระอยู่เที่ยว. พวกเขาเห็นพระเถระกำลังมา จึงกล่าวว่า " ท่านขอรับ ท่านมาที่นี่ ทำกรรมเจริญแล้ว " แล้วนิมนต์ให้เข้าไปข้างใน ถวายข้าวยาและของควรแก่เป็นต้นแล้ว ได้ถวายบิณฑบาตด้วยรสปลาตะเพียน. พระเถระแสดงอาการจะนำ

ไป. พวกมนุษย์เรียนว่า " นิมิตต์ฉันเกิดขอรับ ใต้เท้าจักได้แม่
ภัตสำหรับนำไป " ในเวลาเสร็จภัตกิจของพระเถระ ได้เอาโภชนะ
ประกอบด้วยรสปลาตะเพียน ใส่เต็มบาตรถวายแล้ว. พระเถระคิด
ว่า " สามเณรของเราหิวแล้ว " จึงได้รับไป.

[พระศาสดาทรงทำอารักขาสามเณร]

แม้พระศาสดา ในวันนั้น เสวยแต่เช้าทีเดียว เสด็จไปวิหารทรง
ใคร่ครวญว่า " บัณฑิตสามเณรให้บาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้ว
กลับไป ด้วยตั้งใจว่า ' จักทำสมณธรรม ; ' กิจแห่งบรรพชิตของเธอ
จักสำเร็จหรือไม่ ? " ทรงทราบว่า สามเณรบรรลุผล ๓ อย่างแล้ว
จึงทรงพิจารณาว่า " อุปนิสัยแห่งพระอรหันต์จะมีหรือไม่มี ? " ทรงเห็น
ว่า " มี " แล้วทรงใคร่ครวญว่า " เธอจักอาจเพื่อบรรลุพระอรหันต์ก่อน
ภัตทีเดียว หรือจักไม่อาจ ? " ได้ทรงทราบว่า " จักอาจ. " ลำดับ
นั้น พระองค์ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า " สารีบุตร ถือภัตเพื่อ
สามเณรรับมา, เธอจะพึงทำอันตรายแก่สามเณรนั้นก็ได้, เราจักนั่ง
ถือเอาอารักขาที่ชุ่มประดู, ที่นั้นจักถามปัญหา ๔ ข้อกะเธอ, เมื่อ
เธอแก่อยู่, สามเณรจักบรรลุพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา " ดังนี้
แล้ว จึงเสด็จไปจากวิหารนั้น ประทับยืนอยู่ที่ชุ่มประดู ตรัสถาม
ปัญหา ๔ ข้อกะพระเถระผู้มาถึงแล้ว. พระเถระแก้ปัญหาที่พระศาสดา
ตรัสถามแล้ว.

ในปัญหานี้ มีปุจฉาวิสัยนาดังต่อไปนี้ :-

ได้ยินว่า พระศาสดาตรัสกะพระเถระนั้นว่า " สารีบุตร
เธอได้อะไรมา ? "

พระเถระ. อาหาร พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ชื่อว่าอาหาร ย่อมนำอะไรมา? สารีบุตร.

พระเถระ. เวทนา พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เวทนา ย่อมนำอะไรมา? สารีบุตร.

พระเถระ. รูป พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็รูป ย่อมนำอะไรมา? สารีบุตร.

พระเถระ. ผัสสะ พระเจ้าข้า.

[คำอธิบายในปัญหา]

ในปัญหานี้ มีอธิบายดังนี้ :-

จริงอยู่ อาหารอันคนหิวบริโภคแล้ว กำจัดความหิวของเขา
แล้ว นำสุขเวทนามาให้, เมื่อสุขเวทนาเกิดขึ้นแก่ผู้มีความสุขเพราะ
การบริโภคอาหาร วรรณสมบัติย่อมมีในสรีระ, เวทนาชื่อว่าย่อมนำ
รูปมา ด้วยอาการอย่างนี้, ก็ผู้มีความสุขเกิดสุขโสมนัส ด้วยอำนาจรูปที่
เกิดจากอาหาร นอนอยู่ก็ตาม นั่งอยู่ก็ตาม ด้วยคิดว่า " บัดนี้
อัสสาทะ เกิดแก่เราแล้ว " ย่อมได้สุขสัมผัส.

[สามเณรบรรลุพระอรหัตผล]

เมื่อพระเถระแก้ปัญหาทั้ง ๔ ข้อเหล่านี้ อย่างนั้นแล้ว, สามเณร
ก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภทา, ฝ่ายพระศาสดา ตรัส

กะพระเถระว่า " ไปเถิด สารีบุตร, จงให้ภัตตรแก่สามเณรของ
เธอ." พระเถระไปเคาะประตูแล้ว. สามเณรออกมารับบาตรจาก
มือพระเถระ วางไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้ว จึงเอาพัดก้านตาลพัดพระ
เถระ. ลำดับนั้น พระเถระ กล่าวกะเธอว่า " สามเณร จงทำ
ภัตกิจเสียเถิด. "

สามเณร. ก็ได้เท่าเล่า ขอรับ.

พระเถระ. เราทำภัตกิจเสร็จแล้ว, เธอจงทำเถิด.

เด็กอายุ ๗ ขวบ บวชแล้ว ในวันที่ ๘ บรรลุพระอรหัตต์เป็น
เหมือนดอกประทุมที่แย้มแล้ว ในขณะนั้น ได้นั่งพิจารณาที่เป็น
ที่ใส่ภัตตร ทำภัตกิจแล้ว. ในขณะที่เธอล้างบาตรเก็บไว้ จันท-
เทพบุตรปล่อยมณฑลพระจันทร์, สุริยเทพบุตรปล่อยมณฑลพระอาทิตย์
ทำวมหาราชทั้ง ๔ ปล่อยอารักขาทั้ง ๔ ทิศ, ทำวสีกเทวราช เลิก
อารักขาที่สายยู, พระอาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปแล้วจากที่ทำมกลาง.

[ธรรมคาบัตถิตย้อมฝีกตน]

ภิกษุทั้งหลายโพนทนาว่า " เเง บ่ายเกินประมาณแล้ว, พระ
อาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปจากที่ทำมกลาง, ก็สามเณรนั้นเสร็จเดี๋ยวนี้เอง,
นี่เรื่องอะไรกันหนอ ? " พระศาสดาทรงทราบความเป็นไปนั้นแล้ว
เสด็จมาตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดเรื่องอะไรกัน ? "

พวกภิกษุ. เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า " อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, ในเวลาผู้มีบุญ
ทำสมณธรรม จันทเทพบุตรนุคมณฑลพระจันทร์รั้งไว้, สุริยเทพบุตร

อุดมณฑลพระอาทิตย์รั้งไว้. ท้าวมหाराชทั้ง ๔ ถืออารักขาทั้ง ๔
ทิศในป่าไถลั้วหาร, ท้าวสักกเทวราชเสด็จมายึดอารักขาที่สายยู, ถึงเราผู้
มีความขวนขวายน้อยด้วยนึกเสียวว่า 'เป็นพระพุทธรเจ้า' ก็ไม่ได้เพื่อ
จะนั่งอยู่ได้, ยังได้ไปยึดอารักขาเพื่อบุตรของเรา ที่ชุ่มประตู่, พวก
บัณฑิตเห็นคนไข่น้ำกำลังไข่น้ำไปจากเหมือง ช่างศรกำลังคัดลูกศรให้
ตรง และช่างฉากกำลังฉากไม้แล้ว ถือเอาเหตุเท่านั้น ให้เป็น
อารมณ์ ทรมาณตนแล้ว ย่อมยึดเอาพระอรหันต์ไว้ได้ทีเดียว " ดังนี้
แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

"อันคนไข่น้ำทั้งหลายย่อมไข่น้ำ, ช่างศรทั้งหลาย
ย่อมคัดศร, ช่างฉากทั้งหลายย่อมฉากไม้, บัณฑิต
ทั้งหลายย่อมฝึกตน. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุกก เป็นต้น ความว่า คนทั้งหลาย
บุคคลที่ดอนบนแผ่นดิน ถมที่เป็นบ่อแล้วทำเหมือง หรือวางรางไม้ไว้
ย่อมไข่น้ำไปสู่ที่ตนต้องการ ๆ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้ไข่น้ำ.

บทว่า เตชน ได้แก่ ลูกศร.

มีพระพุทธรธิบาย ตรัสไว้ดังนี้ว่า :-

"พวกคนไข่น้ำย่อมไข่น้ำไปตามขอบใจของตนได้, แม้ช่างศรก็
ย่อมฉนคัดลูกศร คือทำให้ตรง, ถึงช่างฉาก เมื่อจะฉากเพื่อเป็น
ประโยชน์แก่ทัฬหสัมภาระมีกงเป็นต้น ย่อมคัดไม้ คือทำให้ตรงหรือ

ประโยค๒ - คัมภีร์พระธรรมปทัฏฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๑ - หน้าที่ 58

คค ตามชอบใจของตน. บัณฑิตทั้งหลายทำเหตุมีประมาณเท่านี้ ให้เป็นอารมณ์อย่างนั้นแล้ว ยังมรรคมีโศคาปัตติมรรคเป็นต้นให้เกิดขึ้นอยู่ ย่อมชื่อว่าทรมานตน, แต่เมื่อบรรลุพระอรหัตแล้วย่อมจัดว่าทรมานโดยส่วนเดียว."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรุณิผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องบัณฑิตสามเณร จบ.

๖. เรื่องพระลกุณฎกัททียเถระ* [๖๕]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระลกุณฎกัททียเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "เสโล ยถา" เป็นต้น.

[พระเถระถูกล้อเลียนเพราะร่างเล็ก]

ได้ยินว่า สหธรรมิกมีสามเณรเป็นต้น ซึ่งเป็นปุถุชน เห็นพระเถระแล้ว จับต้องที่ศีรษะบ้าง ที่หูบ้าง ที่จมูกบ้าง พลังกล่าวว่า "อาจี้ อาจ่า อาไม่กระสัน ยังยินดีแน่นแฟ้น ในพระศาสนาหรือ ?" พระเถระไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายในสหธรรมิกเหล่านั้นเลย.

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงดูเถิด สหธรรมิกมีสามเณรเป็นต้น เห็นพระลกุณฎกัททียเถระแล้ว ย่อมรังแกอย่างนั้นอย่างนี้, ท่านไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายในสหธรรมิกเหล่านั้นเลย."

[พระจิณาสพเป็นดั่งศิลา]

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาพระจิณาสพ ย่อมไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายเลย, เพราะท่านเหล่านั้นไม่ห้วนไหว ไม่สะเทือน เช่นกับศิลาแท่งทึบ" ดังนี้แล้ว เมื่อจะ

* พระมหาจับ ป.ธ. ๘ (พระธรรมปัญญาจารย์) วัดโสมนัสวิหาร แปล.

ทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ภูเขาศีลาล้วน เป็นแท่งเดียว ย่อมไม่สะเทือน
ด้วยลมจันได, บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียง
ในเพราะนินทาและสรรเสริญนั้นนั้น. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า นิหุทาปลัสาสุ นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสโลกธรรมไว้ ๒ ก็จริง. ถึงอย่างนั้น พึงทราบเนื้อความด้วยสามารถแห่งโลกธรรมแม้ทั้ง ๘. อธิบายว่า เหมือนอย่างว่าภูเขาศีลาล้วน เป็นแท่งเดียว คือ ไม่มีโพรง ย่อมไม่สะเทือน คือ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหว ด้วยลม ต่างด้วยลมพัดมาแต่ทิศตะวันออกเป็นต้นจันได; เมื่อโลกธรรมแม้ทั้ง ๘ ครอบงำอยู่ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือน ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินดี จันนั้น. "

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุพระอริยผลทั้งหลาย มีโคสาปิตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระลक्षणภูกัททียเถระ จบ.

๓. เรื่องมารดาของนางกานา [๖๖]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภมารดาของนางกานา ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า " ยถาปี รหโท คมฺภีโร " เป็นต้น.

เรื่องมาแล้วในวินัย* แล.

[นางกานาดำกฤษฎ]

ก็ครั้งนั้น ในกาลเมื่อมารดาของนางกานาทอดขนม เพื่อสังธิดาให้เป็นผู้ไม่มีมือเปล่า ไปสู่ตระกูลผู้แล้ว ถวายแก่ภิกษุ ๔ รูป เสีย ถึง ๔ ครั้ง เมื่อพระศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทในเพราะเรื่องนั้น, เมื่อสามีของนางกานา นำภรรยาใหม่มาแล้ว. นางกานาได้ฟังเรื่องนั้น จึงคำบริภาษพวกภิกษุซึ่งตนได้เห็นแล้วและเห็นแล้วว่า " การครองเรือนของเรา อันภิกษุเหล่านี้ ให้ฉิบหายแล้ว. " ภิกษุทั้งหลาย ไม่อาจเดินไปสู่ถนนนั้นได้.

[นางกานาบรรลุโสดาปัตติผล]

พระศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงได้เสด็จไปในที่นั้น. มารดาของนางกานา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นิมนต์ให้ประทับนั่งบนอาสนะที่ตกแต่งไว้ ได้ถวายข้าวยาสุและของควรเคี้ยวแล้ว;

*พระมหาทองสา ป.ธ. ๖ วัดปทุมวนาราม แปล.

๑. มหาวิงฺก ๒/๓๒๒. แต่ในคัมภีร์นั้น กล่าวถึงจำนวนภิกษุมารับขนมเพียง ๓ องค์ และมารดานางกานาก็ทอดขนมถวายภิกษุเพียง ๓ ครั้งเท่านั้น.

พระศาสดาเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ตรัสถามว่า " กานา
ไปไหน ? "

กานมารดา. พระเจ้าข้า นางเห็นพระองค์แล้ว เป็นผู้ก่อ
ย็นร้องไห้อยู่.

พระศาสดา. เพราะเหตุอะไรเล่า ?

กานมารดา. นางคำบริภาษพวกภิกษุ; เพราะฉะนั้น นางเห็น
พระองค์แล้ว จึงเป็นผู้ก่อ ย็นร้องไห้อยู่ พระเจ้าข้า.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงรับสั่งให้เรียกนางกานามาแล้ว ตรัส
ถามว่า " กานา เจ้าเห็นเราแล้ว จึงก่อย็น แอบร้องไห้ทำไม ? "
ครั้งนั้น มารดาของนางกราบทูลกิริยาที่นางกระทำแล้ว (ให้ทรง
ทราบ). ที่นั้น พระศาสดาตรัสถามมารดาของนางกานาว่า " กาน-
มารดา ก็สาวกทั้งหลายของเรา ถือเอาสิ่งที่เธอให้แล้วหรือว่าที่ยัง
มิได้ให้เล่า ? "

กานมารดา. ถือเอาสิ่งที่หม่อมฉันถวายแล้ว พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถ้าสาวกของเราเที่ยวบิณฑบาต ถึงประตูเรือน
ของเธอแล้ว ถือเอาสิ่งที่เธอให้แล้ว, จะมีโทษอะไรแก่สาวกเหล่า
นั้นเล่า ?

กานมารดา. โทษของพระผู้เป็นเจ้าไม่มี พระเจ้าข้า, โทษ
ของนางนี้เท่านั้น มีอยู่.

พระศาสดา ตรัสถามนางกานาว่า " กานา ได้ยินว่า สาวก
ของเรา เที่ยวบิณฑบาต มาถึงประตูเรือนนี้แล้ว, เมื่อเป็นเช่นนี้ มารดา

ของเจ้า ได้ถวายขนมแก่สาวกเหล่านั้น, ในเรื่องนี้ ชื่อว่าโทษอะไร
จักมีแก่พวกสาวกทั้งหลายของเราเล่า ? "

นางกานา. โทษของพระผู้เป็นเจ้า ไม่มี พระเจ้าข้า, หม่อมฉัน
ฉันเท่านั้น มีโทษ.

นางถวายบังคมพระศาสดา ให้ทรงอดโทษแล้ว. ครั้งนั้น พระ
ศาสดาได้ตรัสอนุุปพิทถาแก่นาง, นางบรรลुโสดาปัตติผลแล้ว.

[พระราชาทรงตั้งนางกานาในตำแหน่งเชษฐธิดา]

พระศาสดาเสด็จจากอาสนะแล้ว เมื่อจะเสด็จไปสู่วิหาร ได้
เสด็จไปทางพระลานหลวง. พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว ตรัส
ถามว่า " พนาย นั้นดูเหมือนพระศาสดา. " เมื่อราชบุรุษกราบทูล
ว่า " ถูกแล้ว พระเจ้าข้า " ดังนี้แล้ว จึงส่งไปด้วยพระคำรัสว่า
" จงไป จงกราบทูลความที่เราจะมาถวายบังคม " แล้ว ได้เข้าไป
เฝ้าพระศาสดา ซึ่งประทับยืนอยู่ ณ พระลานหลวง ถวายบังคมด้วย
เบญจางคประดิษฐ์แล้ว ทูลถามว่า " พระองค์เสด็จไปไหน ?
พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา. มหาบพิตร อาตมภาพจะไปสู่เรือนมารดาของ
นางกานา.

พระราชา. เพราะเหตุอะไร ? พระองค์จึงเสด็จไป พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ได้ข่าวว่า นางกานาค่าบริภายภิกษุ, อาตมภาพ
ไปเพราะเหตุนั้น.

พระราชา. ก็พระองค์ทรงทำความที่นางไม่ค่าแล้วหรือ ?

พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถวายพระพร มหาบพิตร อาตมภาพท่านางมิให้เป็นผู้คำภิกษุแล้ว และให้เป็นเจ้าของทรัพย์อันเป็นโลกุตระแล้ว.

พระราชา. " พระองค์ทรงท่านางให้เป็นเจ้าของทรัพย์ที่เป็นโลกุตระแล้วก็ช่างเถิด พระเจ้าข้า, ส่วนหม่อมฉัน จักทำให้นางเป็นเจ้าของทรัพย์ที่เป็นโลกีย์" ดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดาเสด็จกลับแล้ว ทรงส่งยานใหญ่ที่ปกปิดไป รับสั่งให้เรียกนางกามาแล้ว ประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ทุกอย่าง ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งพระธิดาผู้ใหญ่แล้ว ตรัสว่า " ผู้ใดสามารถเลี้ยงดูธิดาของเราได้; ผู้นั้นจงรับเอานางไป. "

[มหาอำมาตย์รับเลี้ยงนางกามา]

ครั้งนั้น มหาอำมาตย์ผู้สำเร็จราชกิจทุกอย่างคนหนึ่ง กราบทูลว่า " ข้าพระองค์จักเลี้ยงดูพระธิดาของฝ่าพระบาท " ดังนี้แล้ว นำนางไปยังเรือนของตน มอบความเป็นใหญ่ทุกอย่างให้แล้ว กล่าวว่ " เจ้าจงทำบุญตามชอบใจเถิด. "

จำเดิมแต่นั้นมา นางกษัตริย์ตั้งบวชไว้ที่ประตูทั้ง ๔ ก็ยังไม่ได้ภิกษุและภิกษุณีที่ตนพึงบำรุง. ของควรเคี้ยวและของควรบริโภคนางกามาตระเตรียมตั้งไว้ที่ประตูเรือน ย่อมเป็นเหมือนห้วงน้ำใหญ่.

พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า " ผู้มีอายุ ในกาลก่อนพระเถระแก่ ๔ รูป ทำความเดือดร้อนให้แก่นางกามา, นางแม้เป็นผู้เดือดร้อนอย่างนั้น อาศัยพระศาสดา ได้ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา

แล้ว, พระศาสดาได้ทรงทำประตู่เรือนของนาง ให้เป็นสถานที่ควรเข้าไปของภิกษุอีก, บัดนี้ นางแม่แสวงหาภิกษุหรือภิกษุณีทั้งหลาย ที่ตนจะพึงบำรุง ก็ยังไม่ได้, โอ ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีคุณน่ายศจรรย์จริง. "

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งประชุมกันด้วยกถาอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า " ด้วยกถาเรื่องนี้. " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุแก่เหล่านั้น ทำความเดือดร้อนแก่นางกาณา มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อน พวกเธอก็ทำแล้วเหมือนกัน; อนึ่ง เราได้ทำให้นางกาณาทำตามถ้อยคำของเรา มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, ถึงในกาลก่อน เราก็ทำแล้วเหมือนกัน " อันพวกภิกษุผู้ใคร่จะพึงเนื้อความนั้น ทูลวิงวอนแล้วจึงตรัสพิพุจฉาตกฯ โดยพิสดารว่า :-

"แม่วัวที่หนึ่ง ๑ ได้ หนูและเนื้อ ในที่ใด,
แม่วัวที่ ๒ ก็ยอมเกิดในที่นั้น, ตัวที่ ๓ และตัว
ที่ ๔ ก็ยอมเกิดในที่นั้น, แมวเหล่านั้น ทำลาย
ปล่องนี้แล้ว (ถึงแก่ความตาย). "

แล้ว ทรงประชุมชาดกว่า " ภิกษุแก่ ๔ รูป (ในบัดนี้) ได้เป็นแมว ๔ ตัวในครั้งนั้น, หนูได้เป็นนางกาณา, นายช่างแก้ว คือเรานั้นเอง " ดังนี้แล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย แม้ในอดีตกาล นางกาณาได้เป็นผู้มีใจหม่นหมอง มีจิตขุ่นมัวอย่างนี้ (แต่) ได้เป็นผู้มีจิตส่อง

ใส เหมือนห้วงน้ำมีน้ำใส เพราะคำของเรา " เมื่อทรงสืบอนุสนธิ
แสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" บัณฑิตทั้งหลาย ฟังธรรมแล้ว ย่อมผ่องใส
เหมือนห้วงน้ำลึก ใสแจ้ว ไม่ขุ่นมัว ฉะนั้น "

[แก้อรรถ]

ห้วงน้ำใด แม้เมื่อเสนาทั้ง ๔ เหล่า ซ้ำมอยู่ ย่อมไม่กระเพื่อม
ห้วงน้ำเห็นปานนี้ ชื่อว่า รหโท ในพระคาถานั้น.

กีนิลมहाสมุทฺรซึ่งลึกถึง ๘ หมื่น ๔ พันโยชน์ โดยอาการทั้ง
ปวง ชื่อว่า ห้วงน้ำ, แท้จริง น้ำในที่มีประมาณ ๔ หมื่นโยชน์ ภายใต้
นิลมहाสมุทฺรนั้น ย่อมหวั่นไหวเพราะฝูงปลา, น้ำในที่มีประมาณ
เท่านั้นเหมือนกัน ในเบื้องบน ย่อมหวั่นไหวเพราะลม, (ส่วน) น้ำ
ในที่มีประมาณ ๔ พันโยชน์ในท่ามกลาง (นิลมहाสมุทฺรนั้น) ไม่
หวั่นไหวตั้งอยู่; นี้ชื่อว่าห้วงน้ำลึก.

บทว่า **ธมฺมานิ** ได้แก่ เทศนาธรรมทั้งหลาย. พระผู้มีพระภาค
ตรัสคำอธิบายนี้ไว้ว่า " ห้วงน้ำนั้น ชื่อว่า ใสแจ้ว เพราะเป็นน้ำไม่
อาทูล ชื่อว่า ไม่ขุ่นมัว เพราะเป็นน้ำไม่หวั่นไหว ฉนใด; บัณฑิต
ทั้งหลาย ฟังเทศนาธรรมของเราแล้ว ถึงความเป็นผู้มีจิตปราศจาก
อุปกิเลส ด้วยสามารถแห่งมรรคมีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น ชื่อว่า
ย่อมผ่องใส ฉนนัน, ส่วนท่านผู้บรรลุพระอรหัตแล้วย่อมเป็นผู้ผ่องใส

๑. ได้แก่ จตุรงคเสนา คือ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า บาลีว่า หตฺถิ อสุส
รถ ปตฺตํ.

ประโยค๒ - คำนวณพระรัชมมปัทมฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๑ - หน้าที่ 67

โดยส่วนเดียวแล."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิธิผลทั้งหลายมี
สคาปัติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องมารดาของนางกานา จบ.

๘. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป [๖๗]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ รูปตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า " สพฺพุตฺต เว สปฺปริสา วชนฺติ " เป็นต้น.

พระธรรมเทศนาตั้งขึ้นที่เมืองเวรัญชา.

[พระศาสดาเสด็จเมืองเวรัญชา]

ความพิสดารว่า ครั้งปฐมโพธิกาล พระผู้มีพระภาคเสด็จไปเมืองเวรัญชา อันพราหมณ์ชื่อเวรัญชะทูลนิมนต์แล้ว จึงเสด็จจำพรรษาพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป. เวรัญชพราหมณ์ถูกมารดลใจมิให้เกิดสติปรารภถึงพระศาสดาแม้สักวันหนึ่ง. แม้เมืองเวรัญชาได้เป็นเมืองข้าวแพงแล้ว. พวกภิกษุเที่ยวไปบิณฑบาตตลอดเมืองเวรัญชา ทั้งภายในภายนอก เมื่อไม่ได้บิณฑบาต จึงลำบากมาก.

พวกพ่อค้าม้าจัดแจงศึกษามีข้าวแดงราวแล่งหนึ่ง ๆ เพื่อภิกษุเหล่านั้น. พระมหาโมคคัลลานเถระเห็นภิกษุเหล่านั้นลำบาก ได้มีความประสงค์จะให้ภิกษุฉันง้วนดิน และประสงค์จะให้พวกภิกษุเข้าไปสู่อุตตรกรูทวีป เพื่อบิณฑบาต. พระศาสดาได้ทรงห้ามท่านเสีย. แม้ในวันหนึ่ง พวกภิกษุมิได้มีความสะดุ้งเพราะปรารภบิณฑบาต. ภิกษุทั้งหลายเว้นความประพฤติด้วยอำนาจความอยากแลอยู่แล้ว.

* พระมหาทองสา ป.ธ. ๖ วัดปทุมวนาราม แปล.

๑. มาราวฏฺฐุเนน อวฏฺฐุ อ้นเครื่องหมุนไปทั่วแห่งมารให้หมุนทั่วแล้ว.

[พระศาสดาเสด็จไปกรุงสาวัตถี]

พระศาสดาประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชานัน สิ้นไตรมาสแล้ว ทรง
อำลาเวรัญชพราหมณ์ มีสักการะสัมมานะอันพราหมณ์นั้นกระทำแล้ว
ทรงให้เขาตั้งอยู่ในสภาวะแล้ว เสด็จออกจากเมืองเวรัญชานันเสด็จจาริก
ไปโดยลำดับ สมัยหนึ่ง เสด็จถึงกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ในพระเชตวัน
ชาวกรุงสาวัตถี กระทำอาคันตุกภัตตร์แด่พระศาสดาแล้ว.

ก็ในกาลนั้น พวกกินเดนประมาณ ๕๐๐ คน อาศัยพวกภิกษุ
อยู่ภายในวิหารนั่นเอง. พวกเขากินโภชนะอันประณีต ที่เหลือจาก
ภิกษุทั้งหลายนั้นแล้ว ก็นอนหลับ ลุกขึ้นแล้ว ไปสู่มังมน้ำ แผล
เสียงโห่ร้อง กระโดดโลดเต้น ซ้อมมวยปล้ำ เล่นกันอยู่ ประพฤติ
แต่อนาจารเท่านั้น ทั้งภายในวิหาร ทั้งภายนอกวิหาร.

พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า " ดูเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย,
ในเวลาเกิดทุกข์ภัย พวกกินเดนเหล่านี้ มิได้แสดงวิการอะไร ๆ
ในเมืองเวรัญชา, แต่บัดนี้ กินโภชนะอันประณีตเห็นปานนี้แล้ว เทียว
แสดงอาการแปลก ๆ เป็นอนเนกประการ; ส่วนภิกษุ สงบอยู่ แม้
ในเมืองเวรัญชา ถึงในบัดนี้ ก็พากันอยู่อย่างสงบเสงี่ยมเหมือนกัน.

[พระศาสดาทรงตรัสวาโลทกชาดก]

พระศาสดาเสด็จไปสู่โรงธรรมแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอพูดอะไรกัน ? " เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า " เรื่องชื่อนี้ "
ดังนี้แล้ว ตรัสว่า " แม้ในกาลก่อน คนกินเดนเหล่านี้ เกิดในกำเนิดพา
เป็นพา ๕๐๐ ได้ดื่มน้ำมีรสน้อยอันแล้ว ซึ่งถึงการนับว่า ' น้ำหาง '

เพราะความที่เขาเอาน้ำขำกากอันเป็นเดนซึ่งเหลือจากน้ำลูกจันทน์มีรส
ชุ่ม ที่มีาสินธพชาติอาชาไนย ๕๐๐ ต้มแล้ว จึงกรองด้วยผ้าเปลือก
ปอเก่า ๆ เป็นเหมือนเมาน้ำหวาน เทียวร้องเอ็ดอึงอยู่" เมื่อจะทรง
แสดงกิริยาของพาเหล่านั้น อันพระโพธิสัตว์ผู้อันพระราชาทรงสดับ
เสียงของพาเหล่านั้นตรัสถามแล้ว ได้กราบทูลแต่พระราชา ตรัส
วาโลทกชาดกนี้โดยพิสดารว่า :-

" ความเมื่อย่อมบังเกิดแก่พวกเขา เพราะต้ม
กินน้ำหางมีรสน้อยอันแล้ว, แต่ความเมื่อย่อม
ไม่เกิดแก่มีาสินธพ เพราะต้มรสที่ประณีตนี้.
ข้าแต่พระราชารู้เป็นจอมนรชน พา นั้น
เป็นสัตว์มีชาติแล้ว ต้มน้ำมีรสน้อย อันรสนั้น
ถูกต้องแล้ว ย่อมเมา, ส่วนมีอาชาไนย ผู้เอา
ธุระเสมอ เกิดในตระกูล (ที่ดี) ต้มรสที่เลิศ
แล้วหาเมาไม่ "

แล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเว้นธรรมคือความโลภแล้ว
ย่อมเป็นผู้ไม่มีวิการเลย ทั้งในเวลาถึงสุข ทั้งในเวลาถึงทุกข์ อย่างนี้ "
เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" สัตบุรุษทั้งหลายย่อมเว้นในธรรมทั้งปวงแล,
สัตบุรุษทั้งหลาย หาใช่ผู้ปรารถนากามบ่นไม่ "

๑. พุ. ชา. ๒๗/๖๕. ตทฎกถา. ๓/๑๒๖.

๒. อีกนัยหนึ่ง แปลว่า สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่พรั่นเพื่อ เพราะความใคร่ในกาม.

บัณฑิตทั้งหลาย อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว

ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สัพพตถ ได้แก่ ในธรรมทั้งหมด
ต่างโดยธรรมมีขั้น ๕ เป็นต้น. บุรุษดี ชื่อว่า สปปริธา.

บทว่า วชนุตติ ความว่า สัตบุรุษเมื่อคร่าฉันทราคะออกด้วย
อหัตมรรคญาณ ชื่อว่าย่อมเว้นฉันทราคะ.

บทว่า น กามกามา ได้แก่ผู้ใคร่กาม, (อีกอย่างหนึ่ง) ได้แก่
เพราะเหตุแห่งกาม คือเพราะกามเป็นเหตุ.

สองบทว่า ลปนฺนุตติ สนฺโตะ ความว่า สัตบุรุษทั้งหลายมีพระ
พุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมไม่บ่นเพ้อด้วยตนเองเลย (ทั้ง) ไม่ยั้งผู้อื่นให้
บ่นเพ้อ เพราะเหตุแห่งกาม. จริงอยู่ ภิกษุเหล่าใดเข้าไปเพื่อภิกษา
ตั้งอยู่ในอิฉาจาร กล่าวคำเป็นต้นว่า "อุบาสก บุตรภรรยาของ
ท่านยังสุขสบายดีหรือ? อุปัทวะไร ๆ ด้วยสามารถแห่งราชภัยและ
โจรภัยเป็นต้น มิได้มีในสัตว์ ๒ เท้าและสัตว์ ๔ เท้าดอกหรือ?", ภิกษุ
เหล่านั้นชื่อว่า ย่อมบ่นเพ้อเอง. ก็ครั้งกล่าวอย่างนั้นแล้ว (พูด)
ให้เขานิมนต์ตนว่า "อย่างนั้น ขอรับ พวกผมทุกคนมีความสุขดี,
อุปัทวะไร ๆ มิได้มี, บัดนี้ เรือนของพวกผมมีข้าวน้ำเหลือเฟือ,
นิมนต์ท่านอยู่ในที่นี้แหละ" ดังนี้ ชื่อว่าให้บุคคลอื่นบ่นเพ้อ. ส่วน
สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่ทำการบ่นเพ้อแม้ทั้ง ๒ อย่างนี้.

๑. ขั้น ๕ รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น วิญญาณขั้น.

คำว่า **สุเขน** **ผุฏฐา** **อลวา** **ทุกุเขน** นี้ สักว่าเป็นเทศนา.
อธิบายว่า " บัณฑิตทั้งหลายผู้อันโลกธรรม๘ ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่
แสดงอาการขึ้นลง ด้วยสามารถแห่งความเป็นผู้ยินดีและความเป็นผู้
เก้อเขิน หรือด้วยสามารถแห่งการกล่าวคุณและกล่าวโทษ. "

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลายมี
โศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป จบ.

๑. ลาก เสื่อมลาก ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์.

๘. เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม* [๖๘]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระธรรมิกเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " น อุตเหตุ " เป็นต้น.

[อุบาสกหนีไปบวชได้บรรลุพระอรหัต]

ได้ยินว่า อุบาสกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี อยู่ครองเรือนโดยชอบธรรม. อุบาสกนั้นเป็นผู้ใคร่จะบวช วันหนึ่งเมื่อนั่งสนทนาถึงถ้อยคำปรารภความสุขกับภรรยา จึงพูดว่า " นางผู้เจริญ ฉันปรารถนาจะบวช." ภรรยาอ่อนวอนว่า " นาย ถ้ากระนั้น ขอท่านจงคอย จนกว่าดิฉันจะคลอดบุตรซึ่งอยู่ในท้องก่อนเกิด." เขาคอยแล้ว ในเวลาที่เด็กเดินได้ จึงอำลานางอีก เมื่อนางวิงวอนว่า " นาย ขอท่านจงคอย จนกว่าเด็กนี้เจริญวัยเกิด." จึงมาคิดว่า " ประโยชน์อะไรของเรา ด้วยหญิงนี้ ที่เราลาแล้วหรือไม่ลา, เราจักทำการสลัดออกจากทุกข์แก่ตนละ " ดังนี้แล้ว ออกไปบวชแล้ว. ท่านเรียนกัมมัฏฐาน พากเพียรพยายามอยู่ ยังกิจแห่งบรรพชิตของตนให้สำเร็จแล้วจึง (กลับ) ไปเมืองสาวัตถีอีก เพื่อประโยชน์แก่การเยี่ยมบุตรและภรรยาเหล่านั้น แล้วได้แสดงธรรมกถาแก่บุตร.

[บุตรและภรรยาออกบวชได้บรรลุพระอรหัต]

แม้บุตรนั้นออกบวชแล้ว. ก็แลครั้งบวชแล้ว ไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหัต. ฝ่ายภรรยาเก่าของภิกษุ (ผู้เป็นบิดา) นั้นคิดว่า

* พระมหาทองสา ป.ธ. ๖ วัดปทุมวนาราม แปล.

"เราอยู่ครองเรือนเพื่อประโยชน์แก่ชนเหล่าใด, ชนเหล่านั้นแม่ทั้งสอง
ก็บวชแล้ว; บัดนี้ ประโยชน์อะไรของเราด้วยการครองเรือนเล่า?
เราจักบวชละ" แล้วจึงออกบวชในสำนักนางภิกษุณี, ก็แลครั้น
บวชแล้วไม่นานเลยก็ได้บรรลุพระอรหัต.

[พวกภิกษุสรรเสริญพระธรรมิกะ]

ภายหลังวันหนึ่ง พวกภิกษุนั่งสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า "ผู้
มีอายุทั้งหลาย ธรรมิกอุบาสก ออกบวช บรรลุพระอรหัตแล้ว ทั้ง
ได้เป็นที่พึ่งแก่บุตรและภรรยา ก็เพราะความที่ตนตั้งอยู่ในธรรม."

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้
พวกเธอ นั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ?", เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
"ด้วยถาขื่อนี้" แล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าบัณฑิต
ไม่พึงปรารถนาความสำเร็จเพราะเหตุแห่งตน (และ) ไม่พึงปรารถนา
ความสำเร็จเพราะเหตุแห่งคนอื่น. แต่พึงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม มี
ธรรมเป็นที่พึ่งโดยแท้" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระ-
คาถานี้ว่า :-

" บัณฑิตย่อมไม่ทำบาป เพราะเหตุแห่งตน,
ย่อมไม่ทำบาป เพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น, บัณฑิต
ไม่พึงปรารถนาบุตร, ไม่พึงปรารถนาทรัพย์
ไม่พึงปรารถนาแว่นแคว้น, (และ) ไม่พึง
ปรารถนาความสำเร็จเพื่อตน โดยไม่เป็นธรรม,
บัณฑิตนั้นพึงเป็นผู้มีศีล มีปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม."

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า น อุตเหตุ ความว่า ธรรมดา
บัณฑิต ย่อมไม่ทำบาป เพราะเหตุแห่งตนหรือเพราะเหตุแห่ง
บุคคลอื่น.

บทว่า น ปุตุตมิจุเจ ความว่า บัณฑิตไม่พึงปรารถนาบุตร
หรือทรัพย์ หรือแวนแคว้น ด้วยกรรมอันลามก, บัณฑิตเมื่อปรารถนา
แม้สิ่งเหล่านั้น ย่อมไม่กระทำความลามกเลย.

บทว่า สมิทฺธิมุตฺตโน ความว่า บัณฑิตไม่พึงปรารถนา แม้
ความสำเร็จเพื่อตน โดยไม่เป็นธรรม. อธิบายว่า บัณฑิตย่อมไม่ทำบาป
แม้เพราะเหตุแห่งความสำเร็จ.

บทว่า ส สีลวา ความว่า บุคคลผู้เห็นปานนี้นั้นแล พึงเป็น
ผู้มีศีล มีปัญญา และตั้งอยู่ในธรรม. อธิบายว่า ไม่พึงเป็นอย่างอื่น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุมรรคผลทั้งหลายมี
โสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม จบ.

๑๐. เรื่องการฟังธรรม* [๖๕]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภการฟังธรรม
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ " เป็นต้น.

[คนอาศัยภพแล้วติดภพมีมาก]

ดังได้สดับมา พวกมนุษย์ผู้อยู่ถนุสนสายเดียวกัน ในกรุงสาวัตถี
เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ถวายทานโดยรวมกันเป็นคณะแล้ว ก็ให้ทำการ
ฟังธรรมตลอดคืนยันรุ่ง, แต่ไม่อาจฟังธรรมตลอดคืนยันรุ่งได้; บาง
พวกเป็นผู้อาศัยความยินดีในกามก็กลับไปเรือนเสียก่อน, บางพวก
เป็นผู้อาศัยโทสะไปแล้ว, แต่บางพวกง่วงงุนเต็มที่ นั่งสัปหงกอยู่
ในที่นั้นนั่นเอง ไม่อาจจะฟังได้. ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุยังถือยาคำ
ให้ตั้งขึ้นในโรงธรรมเจาะจงถึงเรื่องนั้น. พระศาสดาเสด็จมา ตรัส
ถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร
หนอ ? " เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า " ด้วยเรื่องชื่อนี้ " จึงตรัสว่า
" ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาสัตว์เหล่านี้ อาศัยภพแล้วเลยข้องอยู่ในภพ
นั่นเอง โดยคาดคั้น, ชนิดผู้ถึงฝั่งมีจำนวนน้อย, " เมื่อจะทรงสืบ
อนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

" บรรดามนุษย์ คนผู้ถึงฝั่งมีจำนวนน้อย, ฝ่าย
ประชาชนนอกนี้เลาะไปตามตลิ่งอย่างเดียว, ก็ชน
เหล่าใดแล ประพฤติสมควรแก่ธรรมในธรรม

* พระมหาทองสา ป. ธ. ๖ วัดปทุมวนาราม แปล.

ที่เรากล่าวชอบแล้ว, **ชนเหล่านั้นล่วงบ่วงมาร**
ที่ข้ามได้ยากอย่างเอกแล้ว จักถึงฝั่ง."

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อุปฺปก** คือ นิดหน่อย ได้แก่
ไม่มาก. บทว่า **ปารคามิโน** คือบรรลुพระนิพพาน. บทพระคาถาว่า
อถายํ อิตรา ปชา ความว่า ฝ่ายประชาที่เหลือนี้ใด ย่อมเลาะไป
ตามริมตลิ่ง คือ สักกายทิฏฐิ, นี้แล มากนัก.

บทว่า **สมุมทกฺขาเต** คือตรัสโดยชอบ ได้แก่ตรัสถูกต้อง.
บทว่า **ธมฺเม** คือในเทศนาธรรม. บทว่า **ธมฺมานุวตฺติโน** ความ
ว่า ประพฤติสมควรแก่ธรรม ด้วยสามารถแห่งการฟังธรรมนั้นแล้ว
บำเพ็ญปฏิบัติพหุมาแก่ธรรมนั้นแล้ว กระทำมรรคผลให้แจ้ง.

บทว่า **ปารเมสุสนฺติ** ความว่า ชนเหล่านั้น คือเห็นปานนั้น
จักถึงฝั่งคือนิพพาน. บทว่า **มจฺจุเชยฺย** ได้แก่ วัฏฏะอันเป็นไป
ใน ๓ ภูมิ อันเป็นสถานที่อยู่อาศัยของมัจจุ กล่าวคือกิเลสมาร.

บทว่า **สุทฺตฺตรํ** ความว่า ชนเหล่าใดประพฤติสมควรแก่ธรรม.
ชนเหล่านั้นล่วงคือเลียบ่วงมาร ที่ข้ามได้ยากอย่างเอก คือก้าวล่วงได้
ยากนักแล้วนั้น จักถึงฝั่งคือพระนิพพาน.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอริยผลทั้งหลายมี
โสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องการฟังธรรม จบ.

๑๐. เรื่องภิกษุอาคันตุกะ* [๗๐]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพวกภิกษุอาคันตุกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " กณ्हิ ธมฺมํ วิปฺปฬาย " เป็นต้น.

[พระศาสดาตรัสเหมาะแก่ความประพฤติ]

ดังได้ทราบมาว่า ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป จำพรรษาอยู่ในแคว้นโกศล ออกพรรษาแล้ว ปรีภยากันว่า " จักเฝ้าพระศาสดา " จึงไปยังพระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่สุดแห่งหนึ่ง. พระศาสดาทรงพิจารณาธรรมอันเป็นปฏิปักษ์แก่จริยาของพวกเธอ เมื่อจะทรงแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

" บัณฑิตละธรรมดำแล้ว ออกจากอาลัย อาศัย
ธรรมอันหาอาลัยมิได้แล้ว ควรเจริญธรรมขาว,
ละกามทั้งหลายแล้ว หมดความกังวล พึง
ปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวก อันเป็นที่ซึ่ง
ประชาชนยินดีได้ยาก, บัณฑิตควรทำตนให้ผ่อง
แผ้ว จากเครื่องเศร้าหมอง. ชนเหล่าใด
อบรมจิตดีแล้วโดยชอบ ในองค์ธรรมแห่ง
ความตรัสรู้, (และ) ชนเหล่าใด ไม่ถือนั่น

* พระมหาเพียร ป.ธ. ๕ วัดกัณมาตุยาราม แปล.

ยินดีในการละเลิกความถือมั่น, ชนเหล่านั้น ๆ

เป็นพระชีณาสพ รุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า กณฺหํ ฆมฺมํ ความว่า ละ
คือสละอกุศลธรรม ต่างโดยเป็นกายทุจริตเป็นต้น.

สองบทว่า สุกฺกํ ภาเวถ ความว่า ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต ควร
เจริญธรรมขาว ต่างโดยเป็นกายสุจริตเป็นต้น ตั้งแต่อกบวช จน
ถึงอรหัตตมรรค. เจริญอย่างไร ? คือออกจากอาลัย ปราภธรรม
อันหาอาลัยมิได้.

อธิบายว่า ธรรมเป็นเหตุให้อาลัย ตรัสเรียกว่า โอคะ ธรรม
เป็นเหตุให้ไม่มีอาลัย ตรัสเรียกว่า อโนกะ. บัณฑิตออกจากธรรม
เป็นเหตุให้อาลัยแล้ว เจาจะจง คือปราภพระนิพพาน กล่าวคือธรรม
เป็นเหตุไม่มีอาลัย เมื่อปราภพระนิพพานนั้น ควรเจริญธรรมขาว.

บาทพระคาถาว่า ตตฺตฺราภริตฺติมิจฺเจยฺย ความว่า พึงปราภณา
ความยินดียิ่งในวิเวก ที่นับว่าเป็นธรรมอันไม่มีอาลัย คือพระนิพพาน
ซึ่งสัตว์เหล่านั้นน้อมใจได้โดยยาก.

สองบทว่า หิตฺวา กามเ ความว่า ละวัตถุกามและกิเลสกาม
แล้วเป็นผู้หมดความกังวล พึงปราภณาความยินดียิ่งในวิเวก.

บทว่า จิตฺตฺเกตุเสหิ ความว่า พึงทำตนให้ขาวผ่อง คือให้
บริสุทธิ์ จากนิวรรณ์ ๕.

บทว่า สมฺโพธิยฺจฺเจสุ ๒ ได้แก่ในธรรมเป็นองค์เครื่องตรัสรู้.

บาทพระคาถาว่า **สมมา จิตฺตํ สุภาวิตํ** ความว่า (ชนเหล่าใด) อบรม คือเจริญจิตด้วยดีแล้ว ตามเหตุ คือตามนัย.

บาทพระคาถาว่า **อาทานปฏิณิสฺสกุเค** ความว่า ความยึดถือตรัสเรียกว่า ความถือมั่น, ชนเหล่าใด 'ไม่ถืออะไร ๆ ด้วยอุปาทาน ๔ ยินดีแล้วในการไม่ถือมั่น กล่าวคือการเลิกละความยึดถือ' นั้น.

บทว่า **ชุตินฺนุโต** ความว่า ผู้มีอนุภาพ คือผู้ยังธรรมต่างชั้นเป็นต้นให้รุ่งเรือง แล้วดำรงมั่นอยู่ ด้วยความรุ่งเรืองคือญาณอันกำกับด้วยอรหัตมรรค.

สองบทว่า **เต โลก** เป็นต้น ความว่า ชนเหล่าชั้นชื่อว่าดับสนิทแล้ว ในชั้นชาติโลกนี้ คือปรินิพพานแล้ว ด้วยปรินิพพาน ๒ อย่าง คือด้วยปรินิพพานที่ชื่อว่าอุปาทิสส เพราะกิเลสวัฏอันตนให้สิ้นไปแล้ว ตั้งแต่เวลาที่บรรลุพระอรหัต และด้วยปรินิพพานที่ชื่อว่าอนุปาทิสส เพราะชั้นวัฏอันตนให้สิ้นไปแล้ว ด้วยดับจรมจิตคือถึงความบัญญัติไม่ได้ ดังประทีปหาเชื้อมิได้ ฉะนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุอาคันตุกะ จบ.

บัณฑิตวรรค วรรณา จบ.

วรรคที่ ๖ จบ.

๗. อรหันตวรรค วรรณนา

๑. เรื่องหอมชิวก* [๗๑]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในสวนมะม่วงของหอมชิวก ทรง
ปรารภปัญหาอันหอมชิวกทูลถามแล้ว ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
" คตทุธิโน " เป็นต้น.

[พระเวททตทำโลहितุปบาทกรรม]

เรื่องหอมชิวก ท่านให้พิสดารในชั้นชกะแล้วแล.

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระเวททตเป็นผู้ร่วมคิดกับ
พระเจ้าอชาตศัตรูขึ้นสู่เขากิษณภูฏ มีจิตคิดร้าย คิดว่า " เราจักปลง-
พระชนม์พระศาสดา " จึงกลิ้งหินลง. ยอดเขา ๒ ยอดรับหินนั้นไว้.
สะเก็ดซึ่งแตกออกจากหินนั้น กระเด็นไป กระทบพระบาทของพระผู้มี
พระภาค ยังพระโลหิตให้ห้อแล้ว. เวทนากล้าเป็นไปแล้ว.

[หอมชิวกทำการพยายามแปล]

ภิกษุทั้งหลายนำพระศาสดาไปยังสวนมัททกุจฉิ. พระศาสดา
มีพระประสงค์จะเสด็จ แม้จากสวนมัททกุจฉินั้นไปยังสวนมะม่วงของ
หอมชิวก จึงตรัสว่า " เธอทั้งหลาย จงนำเราไปในสวนมะม่วง

* พระมหาอุ ป.ธ. ๗ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

ของหมอชีวกนั้น." พวกภิกษุได้พาพระผู้มีพระภาคเจ้าไปยังสวนมะม่วงของหมอชีวกแล้ว. หมอชีวกทราบเรื่องนั้น ไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายเกศชขนานที่ชะงัด เพื่อประโยชน์กำชับแผลพันแผลเสร็จแล้ว ได้กราบทูลคำนี้กะพระศาสดาว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ประกอบเกศชแก่มนุษย์ผู้หนึ่งภายในพระนคร, ข้าพระองค์จักไปยังสำนักของมนุษย์นั้นแล้ว จัก (กลับ) มาเฝ้า, เกศชนี้จึงตั้งอยู่โดยนิยามที่ข้าพระองค์พันไว้นั้นแหละ จนกว่าข้าพระองค์กลับ มาเฝ้า. "

เขาไปทำกิจที่ควรทำแก่นุรุษนั้นแล้ว กลับมาในเวลาปิดประตู จึงไม่ทันประตู. ที่นั้น เขาได้มีความวิตกอย่างนี้ว่า " แ่จริง เรา ทำกรรมหนักเสียแล้ว, ที่เราถวายเกศชอย่างชะงัด พันแผลที่พระบาทของพระตถาคตเจ้า คุณคนสามัญ; เวลานี้เป็นเวลาแก้แผลนั้น, เมื่อแผลนั้นอันเรายังไม่แก้, ความเร่าร้อนในพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าจักเกิดตลอดคืนยังรุ่ง. "

[แผลของพระศาสดาหายสนิท]

ขณะนั้น พระศาสดาตรัสเรียกพระอานนทเถระมาเฝ้า รับสั่งว่า " อานนท์ หมอชีวกมาในเวลาเย็นไม่ทันประตู, ก็เขาคิดว่า ' เวลานี้เป็นเวลาแก้แผล, ' เธอจงแก้แผลนั้น. " พระเถระแก้แล้ว. แผลหายสนิท คุณสะเก็ดไม้หลุดออกจากต้นไม้.

๑. อญฺทรสฺส แปลว่า คนใดคนหนึ่ง.

[พระอรหันต์ไม่มีความเร่าร้อนใจ]

หมอชีวกมายังสำนักพระศาสดาโดยเร็ว ภายในอรุณนั้นแล ทูลถามว่า " พระเจ้าข้า ความเร่าร้อนเกิดขึ้นในพระสรีระของพระองค์หรือไม่ ? " พระศาสดาตรัสว่า " ชีวก ความเร่าร้อนทั้งปวงของตถาคตสงบราบคาบแล้ว ที่ดวงไม้โพธิพฤกษณ์นั้นแล " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ความเร่าร้อน ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้มีทางไกล
อันถึงแล้ว หากความเศร้าโศกมิได้ หลุดพ้น
แล้วในธรรมทั้งปวง ผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัด
ทั้งปวงได้แล้ว. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า คตทุธิโน ได้แก่ ผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว. ชื่อว่าทางไกลมี ๒ อย่าง คือทางไกลคือกัณดาร ทางไกลคือวัฏฏะ, บรรดาทางไกล ๒ อย่างนั้น ผู้เดินทางกัณดาร, ยังไม่ถึงที่ ๆ ตนปรารถนาเพียงใด ; ก็ชื่อว่าเป็นผู้เดินทางไกลเรื่อยไปเพียงนั้น, แต่เมื่อทางไกลนั้นอันเขาถึงแล้ว ย่อมเป็นผู้ชื่อว่ามิทางไกลอันถึงแล้ว. ฝ่ายสัตว์ทั้งหลายแม้ผู้อาศัยวัฏฏะ, ตนยังอยู่ในวัฏฏะเพียงใด ; ก็ชื่อว่าเป็นผู้เดินทางไกลเรื่อยไปเพียงนั้น. มีคำถามสอดเข้ามาว่า เพราะเหตุไร ? แก้วว่า เพราะความที่วัฏฏะอันตนยังให้สิ้นไปไม่ได้. แม้พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระโสดาบันเป็นต้น ก็ชื่อว่าเป็นผู้เดินทางไกล

เหมือนกัน, ส่วนพระจินาสพยังวิภูฏะให้สิ้นไปได้แล้วดำรงอยู่ ย่อมเป็นผู้เชื่อว่ามีทางไกลอันถึงแล้ว. แก่พระจินาสพนั้นผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว.

บทว่า วิโสถสฺส คือชื่อว่าผู้หาความเศร้าโศกมิได้ เพราะความที่ความเศร้าโศกมิวิภูฏะเป็นมูลปราศจากไปแล้ว.

บาทพระคาถาว่า วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพธิ คือผู้หลุดพ้นแล้วในธรรมมีขันธเป็นต้นทั้งปวง.

บาทพระคาถาว่า สพฺพคณฺอุปฺหีนสฺส คือ ชื่อว่าผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงได้ เพราะความที่กิเลสเครื่องร้อยรัด ๔ อย่างอันตนละได้แล้ว.

บาทพระคาถาว่า ปริพาโห น วิชฺชติ ความว่า ความร่ำร้อนมี ๒ อย่าง คือ ความร่ำร้อนเป็นไปทางกายอย่าง ๑ ความร่ำร้อนเป็นไปทางจิตอย่าง ๑. บรรดาความร่ำร้อน ๒ อย่างนั้น ความร่ำร้อนเป็นไปทางกาย ซึ่งเกิดขึ้นแก่พระจินาสพ ด้วยสามารถแห่งผัสสะมีหนาวและร้อนเป็นต้น ยังไม่ดับเลย, หมอชีวกทูลถามหมายถึงความร่ำร้อนอันเป็นไปทางกายนั้น. แต่พระศาสดาทรงพลิกเพลงพระเทศนา ด้วยสามารถแห่งความร่ำร้อนอันเป็นไปทางจิต เพราะความที่พระองค์เป็นผู้ฉลาดในเทศนาวิธี เพราะความที่พระองค์เป็นพระธรรมราชา จึงตรัสว่า " ชีวก ผู้มีอายุ ก็โดยปรมัตถ์ ความร่ำร้อน ย่อมไม่มีแก่พระจินาสพผู้เห็นปานนั้น. "

ประโยค๒ - คำนวณพระธรรมปาฏิฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๑ - หน้าที่ 85

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิรมลทั้งหลายมิไสคาปัตติ
ผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องหมอชีวก จบ.

๒. เรื่องพระมหากัสสปเถระ* [๗๒]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระ
มหากัสสปเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อุตฺตมุตฺตมุตฺตมุตฺตมุตฺตม " เป็นต้น.

[ธรรมเนียมของพระพุทฺธเจ้าผู้จะเสด็จจาริก]

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่งพระศาสดาทรงจำพรรษาอยู่ใน
กรุงราชคฤห์ รับสั่งให้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า " โดยกาลล่วงไป
กึ่งเดือน เราจักหลีกไปสู่ที่จาริก. "

ได้ยินว่า การรับสั่งให้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า " บัดนี้เราจัก
หลีกไปสู่ที่จาริกโดยกาลล่วงไปกึ่งเดือน " ดังนี้ ด้วยประสงค์ว่า
" ภิกษุทั้งหลายจักทำ กิจต่าง ๆ มีระบมบาตรและข้อมจิวรเป็นต้นของ
ตนแล้ว จักไปตามสบาย ด้วยอาการอย่างนี้ " นี้เป็นธรรมเนียมของ
พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย ผู้มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปกับพวกภิกษุ.
ก็เมื่อภิกษุทั้งหลายกำลังทำ กิจต่าง ๆ มีระบมบาตรเป็นต้นของตนอยู่,
แม้พระมหากัสสปเถระ ก็ชักจิวรทั้งหลายแล้ว.

[พวกภิกษุว่าพระเถระละญาติและอุปฐากไปไม่ได้]

พวกภิกษุยกโทษว่า " เพราะเหตุไร พระเถระจึงชักจิวร? "
ในพระนครนี้ ทั้งภายใน และภายนอก มีมนุษย์อาศัยอยู่ ๑๘ โภคิ :

* พระมหาอุ ป.ธ. ๗ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

บรรดามนุษย์เหล่านั้น พวกใดไม่เป็นญาติของพระเถระ, พวกนั้นเป็น
อุปัฏฐาก, พวกใดไม่เป็นอุปัฏฐาก, พวกนั้นเป็นญาติ; ชนเหล่านั้น
ย่อมทำความนับถือ (และ) สักการะแก่พระเถระด้วยปัจจัย ๔; พระ-
เถระนั้น จักละอุปการะมีประมาณเท่านั้น ไป ณ ที่ไหนได้; แม้หาก
ฟังไปได้, ก็จักไม่ไป เลยจากชอกชื่อมาปมาทะ.

ดังได้สดับมา พระศาสดาเสด็จถึงชอกใดแล้ว ย่อมตรัสบอก
ภิกษุทั้งหลาย ผู้ควรที่พระองค์ให้ฟังกลับอีกว่า "เธอทั้งหลายจง
กลับเสียแต่ที่นี่, อย่าประมาท." ชอกนั้นชาวโลกเรียกว่า "ชอก
มาปมาทะ," คำนั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวหมายเอาชอกมาปมาทะนั้น.

[รับสั่งให้พระมหากัสสปกลับ]

แม้พระศาสดาเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริกพลางทรงดำริว่า " ในนครนี้
ทั้งภายใน ทั้งภายนอก มีมนุษย์อยู่ ๑๘ โภคิ, อันภิกษุจะต้องไปใน
ที่ทำการมงคลและอวมงคลของมนุษย์ทั้งหลายมีอยู่, เราไม่อาจทำวิหาร
ให้เปล่าได้, เราจักให้ใครหนอแลกกลับ."

ลำดับนั้น พระองค์ได้ทรงมีพระปริวิตกอย่างนี้ว่า " ก็พวก
มนุษย์เหล่านั้น เป็นทั้งญาติเป็นทั้งอุปัฏฐากของกัสสป, เราควรให้
กัสสปกลับ." พระองค์ตรัสกะพระเถระว่า " กัสสป เราไม่อาจทำ
วิหารให้เปล่าได้, ความต้องการด้วยภิกษุ ในที่ทำมงคลและอวมงคล
ทั้งหลาย ของพวกมนุษย์มีอยู่, เธอกับบริษัทของตน จงกลับเถิด."
พระเถระทูลรับว่า " ดิเส พระเจ้าข้า " แล้วพาบริษัทกลับ. ภิกษุ
ทั้งหลายโพนทนาว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านเห็นไหมละ, พวก

เราพูดประเด็นนี้เองมิใช่หรือ ? คำที่พวกเราพูดว่า 'เพราะเหตุไร พระมหากัสสปจึงชักจิวร ? ท่านจักไม่ไปกับพระศาสดา. ดังนี้มันแล เกิด (เป็นจริง) แล้ว. "

[ทรงชี้แจงเหตุที่พระมหากัสสปกลับ]

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายแล้วเสด็จกลับ ประทับยืน ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอกล่าวชื่ออะไรกันนั้น ? " ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " พวกข้าพระองค์ กล่าวปรารภพระมหากัสสปเถระ พระเจ้าข้า " ดังนี้แล้ว กราบทูลเรื่องราวทั้งหมด ตามแนวความที่ตนกล่าวแล้วนั้นแล.

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลายพวกเธอ กล่าว (หา) กัสสปว่า ' ช้องในตระกูลและในปัจฉัยทั้งหลาย, ' (แต่ความจริง) เธอกลับแล้ว ด้วยทำในใจว่า ' เราจักทำตามคำของเรา (ตถาคต). " ก็กัสสปนั้น แม้ในกาลก่อน เมื่อจะทำความปรารถนานั้นแล ก็ได้ทำความปรารถนาว่า ' เราพึงเป็นผู้ไม่ข้องในปัจฉัย ๔ มีอุปมาดังพระจันทร์ สามารถเข้าสู่ตระกูลทั้งหลายได้, ' กัสสปนั้น ไม่มีความข้องในตระกูลหรือในปัจฉัยทั้งหลาย; เราเมื่อจะกล่าวข้อปฏิบัติอันเปรียบด้วยพระจันทร์ และข้อปฏิบัติแห่งวงศ์ของพระอริยะ ก็กล่าวอ้างกัสสปให้เป็นต้น. "

[พระศาสดาตรัสบุรพจิตของพระเถระ]

ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระศาสดาว่า " ก็พระเถระตั้งความปรารถนา

ไว้เมื่อไร ? พระเจ้าข้า "

พระศาสดา. พวกเธอประสงค์จะฟังหรือ ? ภิกษุทั้งหลาย.

พวกภิกษุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา ตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า " ภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแห่งแสนกัปแต่กัปนี้ พระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก " ดังนี้แล้ว ตรัสความประพจน์ในกาลก่อนของพระเถระทั้งหมด ตั้งต้นแต่ท่านตั้งความปรารถนาไว้ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ. บุรพจิตนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์ให้พิสดารแล้ว ในพระบาลีอันแสดงประวัติของพระเถระนั้นแล.

[ตรัสเปรียบพระเถระด้วยพญาหงษ์]

ก็พระศาสดาครั้นตรัสบุรพจิตของพระเถระนี้ให้พิสดารแล้วจึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เพราะอย่างนี้แล เราจึงกล่าวข้อปฏิบัติอันเปรียบด้วยพระจันทร์ และข้อปฏิบัติแห่งวงศ์ของพระอริยะ อ่างเอากัสสปบุตรของเราให้เป็นต้น, ชื่อว่าความขឹងในปัจฉยก็ดี ตระกูลก็ดี วิหารก็ดี บริเวณก็ดี ย่อมไม่มีแก่บุตรของเรา, บุตรของเราไม่ขឹងในอะไร ๆ เลย เหมือนพญาหงษ์ ร่อนลงในเปือกตม เทียวไปในเปือกตมนั้นแล้ว ก็บินไปฉะนั้น " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ท่านผู้มีสติ ย่อมออก*, ท่านย่อมไม่ยินดีใน
ที่อยู่; ท่านละความห่วงใยเสีย* เหมือนฝูงหงษ์
ละเปลือกนมไปฉะนั้น "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า **อุยฺยฺยุตฺตุนฺนุติ สติมนฺโต**
ความว่า ท่านผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติ คือว่าท่านผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว
ย่อมชวนชวาย* คือ รั่าอยู่ในคุณอันตนแทงตลอดแล้ว มีฉานและ
วิปัสสนาเป็นต้น ด้วยนึกถึง ด้วยเข้าสมาบัติ ด้วยออกจากสมาบัติ
ด้วยตั้งใจอยู่ในสมาบัติและด้วยพิจารณาถึง.

บทพระคาถาว่า **น นิเกเต รมนฺนุติ เต** คือชื่อว่าความยินดี
ในที่ห่วงของท่าน ย่อมไม่มี.

* สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลเป็นตัวอย่าง พ.ศ. ๒๔๕๕

๑. บุชธาตุ มีอุปเป็นบทหน้า แปลว่าออก คือไม่ได้อยู่กับที่ เช่นคำว่า " อุยฺยฺยุตฺตฺ สนิ
ทสุตฺตนาช คจฺเจยฺย พิงฺเกนฺนํไปเพ็ญคฺคองทฺพอันชกไปแล้ว และคำว่า อุยฺโยคฺมฺเข
ปติฏฺฐจฺจิติ " ท่านตั้งอยู่ในทางแห่งการออก (จากโลก) หรือ ในปากแห่งมรณะ
" อุยฺยฺยุตฺตุนฺนุติ " ในคานานี้ หมายความว่าอย่างนี้เหมือนกัน ในบทต่อ ๆ ไป จึงกล่าวว่า
ไม่ยินดีในที่อยู่ ละความห่วงใยในที่อยู่เสียได้ อธิบายว่า พวกพระก่อน ๆ ไม่ได้อยู่
เป็นที่ ไม่ใช่ผู้คิดถิ่น เป็นผู้เที่ยวจาริกโดยปกติ. แต่พระอรธรรคตาจารย์เข้าใจบท
อุยฺยฺยุตฺโต ที่แปลว่าออก กับบท อุยฺยฺยุตฺโต ที่แปลว่าเพียรหรือชวนชวายเป็น
อย่างเดียวกัน จึงแก้อรรถแห่งบทนี้ไปข้างเพียร. บทหลังที่แปลว่าเพียรนั้น ขมธาตุ
มีอุปเป็นบทหน้า ลบที่สุดธาตุแล้วไม่ซ้อน " ต " เช่น นิยฺโต ที่แปลว่าแนหรือ
เที่ยง กล่าวคือกำหนดได้ ส่วน บุชธาตุลบที่สุดแล้วซ้อน " ต " เช่น " ภูตฺต "
ที่แปลว่ากินแล้ว.

๒. บทว่า " โอกโมกฺ " ที่แปลว่า อาลัยดังน้ำมัน ไม่ได้แก่ภาษา ใช้ ๒ คำซ้ำนั้น เพื่อ
ให้ความแรง เช่นในภาษาไทยว่า ห่วงใย พัวพัน เสียคมเสียคาย เสียคายตายอยาก.

๓. แปลผิด ตามความเข้าใจของพระอรธรรคตาจารย์ ไม่เช่นนั้น บทนี้จะเถียงกัน.

บทว่า หังสาว นี้ เป็นแง่แห่งเทศนา. ก็นี้ความอธิบายใน
คำนี้ว่า : ผู้นกถือเอาเหยื่อของตน ในเปือกตมอันบริบูรณ์ด้วยเหยื่อ
แล้ว ในเวลาไป ไม่ทำความห่วงสักระหน้อยในที่นั้นว่า " น้ำของเรา,
ดอกประทุมของเรา, ดอกอุบลของเรา, ดอกบุณฑริกของเรา, หญ้า
ของเรา " หากความเสียดายมิได้เที่ยว ละประเทศนั้น บินเล่นไปใน
อากาศ ฉันทไค : พระชีนาสพทั้งหลายนั้น ก็ฉันทนั้นแล เมื่ออยู่ใน
ที่ใดที่หนึ่ง ไม่ซ้องแล้วในสกุลเป็นต้นเที่ยวอยู่แล้ว แม้ในคราวไป
ละที่นั้นไปอยู่ หากความห่วงหาความเสียดายว่า " วิหารของเรา,
บริเวณของเรา, อุปัฏฐากของเรา " มิได้เที่ยว ไปอยู่.

บทว่า โอกโมกั คือ อาลัย, ความว่า ละความห่วง
ทั้งปวงเสีย.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิรมลทั้งหลายมีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระมหากัสสปเถระ จบ.

๓. เรื่องพระเพ็ญฐิติสเถระ* [๗๓]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภท่านเพ็ญฐิติสเถระ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " เยถ สนฺนิจโย นคฺติ " เป็นต้น.

[ทรงบัญญัติสันนิษฐานการสิกขาบท]

ดังได้สดับมา ท่านนั้นเที่ยวบิณฑบาตถนนหนึ่ง ภายในบ้าน
ทำภักติกแล้ว เที่ยวถนนอื่นอีก ถือเอาข้าวตากนำไปวิหารเก็บไว้
คิดเห็นว่า " ขึ้นชื่อว่าการเที่ยวแสวงหาบิณฑบาตรำไป เป็นทุกข์ "
ยังวันเล็กน้อยให้ล่องไป ด้วยสุขในฉณแล้ว, เมื่อต้องการด้วย
อาหารมีขึ้น, ย่อมฉันข้าวตากนั้น. พวกภิกษุรู้เข้าติเตียนแล้วทูลความ
นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระศาสดาแม้ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่
ภิกษุทั้งหลาย เพื่อประโยชน์เว้นการสั่งสมต่อไปในเพราะเหตุนั้นแล้ว
ก็ต่อเมื่อจะทรงประกาศความหาโทษมิได้แห่งพระเถระ เพราะการเก็บ
อาหารนั้น อันพระเถระอาศัยความมักน้อย ทำเมื่อยังมีได้ทรงบัญญัติ
สิกขาบท เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคานี้ว่า :-

* สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลเป็นตัวอย่าง.

๑. บทว่า อายสุมา แปลตามพยัญชนะว่า ผู้มีอายุ แต่ตามอรรถไม่ได้หมายความว่า สูง
อายุ เป็นที่พวกภิกษุใช้เรียกตนเองโดยโวหารเคารพ จึงแปลว่า " ท่าน "

๒. บทว่าเป็นทุกข์นี้ ในภาษาไทยใช้เหมือนภาษามคธ คือกล่าวเหตุอย่างหนึ่ง กล่าว
ผลอย่างหนึ่ง. ในที่นี้กล่าวเหตุ เคยแปลว่า นำมาซึ่งทุกข์ หรือยังทุกข์ให้เกิด
แปลไว้ทำศัพท์เพื่อจะให้ได้แก่ภาษา.

" คติของชนทั้งหลายผู้หาสิ่งสมมิได้, ผู้กำหนด
รู้โรชนะ, มีสุญญตวิโมกข์ และอนิมิตต-
วิโมกข์เป็นอารมณ์, ไปตามยาก เหมือนทาง
ไปของฝูงนกในอากาศฉะนั้น. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า สนุจิโย^๑ สิ่งสมมิ ๒ อย่าง คือ
สิ่งสมกรรม ๑ สิ่งสมปัจจัย ๑; ในการสิ่งสม ๒ อย่างนั้น กรรมที่
เป็นกุศลและอกุศล ชื่อว่าสิ่งสมกรรม, ปัจจัย ๔ ชื่อว่าสิ่งสม
ปัจจัย. ในการสิ่งสม ๒ อย่างนั้น สิ่งสมปัจจัยย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้
ในวิหาร เก็บน้ำอ้อยก้อนหนึ่ง เนยใสสักเท่าเสี้ยวที่ ๔ และข้าวสาร
ทะนานหนึ่งไว้, ย่อมมีแก่ภิกษุผู้เก็บไว้ยิ่งกว่านั้น; สิ่งสม ๒ อย่างนี้
ของชนเหล่าใดไม่มี.

บทว่า ปริยญาตโรชณา คือกำหนดรู้โรชนะด้วยปริยญา ๓.
ก็การรู้โรชนะมีข้าวต้มเป็นต้น โดยความเป็นข้าวต้มเป็นต้น ชื่อว่า
ญาตปริยญา (กำหนดรู้ด้วยอันรู้อยู่แล้ว), ส่วนการกำหนดรู้โรชนะ

๑. บทว่า " สนุจิโย " ในคาถา ควรเป็นภาวจาก ที่แปลว่า กิริยาสิ่งสม การสิ่งสม
พระอรรถกถาจารย์แก้สันนิษะ ๒ เอาตัวกรรมและปัจจัย คือ อามิสเองเป็นสันนิษะ
เช่นนี้ สันนิษะเป็นกรรมวาทไป ที่แปลว่า สิ่งอันจะพึงสิ่งสม. ในที่นี้ แปลตาม
ความ ถึงคราวแก้ ก็ปล่อยไปตามอรรถกถา.

๒. บทว่า " เอกญจ ตมฺหุทนาศี " แปลว่าทะนานแห่งข้าวสารอันหนึ่งนั้น ไม่ได้หมาย
เอาทะนานสำหรับตวงข้าว ศัพท์ว่า " นาฬี " บอกประมาณแห่งข้าวสาร จึงแปลว่า
ข้าวสารทะนานหนึ่ง เพื่อให้ถูกแห่งภาษาไทย.

ด้วยอำนาจสำคัญเห็นในอาหารปฏิภูม ชื่อว่าตริณปริญญา (กำหนดรู้ด้วยอันไตร่ตรอง). ญาณเป็นเหตุถอนความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในโภชนาหารออกเสีย ชื่อว่าปหานปริญญา (กำหนดรู้ด้วยอันละเสีย); ชนเหล่าใด กำหนดรู้โภชนะด้วยปริญญา ๓ นี้.

ในบาทพระคาถาว่า **สุญญโต อนิมิตฺโต จ** นี้ แม่อัปณิหิตวิโมกข์ ก็ทรงถือเอาด้วยแท้. เหตุว่า บทเหล่านั้นทั้ง ๓ เป็นชื่อแห่งพระนิพพานนั้นแล. จริงอยู่ พระนิพพานท่านกล่าวว่าสุญญตวิโมกข์ เหตุว่า ว่าง เพราะไม่มีแห่งราคะโทสะโมหะ และพ้นจากราคะโทสะโมหะนั้น, พระนิพพานนั้น ท่านกล่าวว่าอนิมิตตวิโมกข์ เหตุว่า หานิมิตมิได้ เพราะไม่มีแห่งนิมิตมีราคะเป็นต้น และพ้นแล้วจากนิมิตเหล่านั้น, อนึ่งท่านกล่าวว่า อัปณิหิตวิโมกข์ เหตุว่า มิได้ตั้งอยู่ เพราะไม่มี แห่งปณิธิคือกิเลสเป็นเหตุตั้งอยู่มีราคะเป็นต้น และพ้นแล้วจากปณิธิเหล่านั้น. วิโมกข์ ๓ อย่างนี้ เป็นอารมณ์ของชนเหล่าใด ผู้ทำพระนิพพานนั้นให้เป็นอารมณ์ ด้วยอำนาจเข้าสมาบัติสัมปยุตตด้วยผลจิตอยู่.

บาทพระคาถาว่า **คติ เตสํ ทูรนฺวยา** ความว่า เหมือนอย่างว่า ทางไปของฝูงนกผู้ไปแล้วโดยอากาศไปตามยาค คือไม่อาจจะรู้

๑. อย่างอื่นนอกจากของกิน ก็จัดเป็นอาหารมีอยู่ ในที่นี้จะให้รู้ชัดว่า อาหารนั้นของกิน พระอรธกถาจารย์จึงใช้ศัพท์ว่า กวพิงการาหาร ถ้าจะใช้โภชนะก็เท่ากัน ศัพท์นี้แปลตามพยัญชนะว่า อาหารที่ทำให้เป็นคำได้ เป็นปฏิปักษ์ต่ออาหารอย่างอื่น มีผัสสะเป็นต้น ที่ทำให้เป็นคำไม่ได้ ตามอรรถหมายประเภทของอาหารเท่านั้น จึงแปลไว้ว่าโภชนาหาร ตามนิยามในภาษาไทย.

เพราะไม่เห็นรอยเท้า ฉันทไค; คติของชนทั้งหลายผู้หาสิ่งสม ๒ อย่าง
นี้ได้ ผู้กำหนดรู้โทษณะด้วยปริญา ๓ นี้ และผู้มีวิโมกขมีประการ
อันกล่าวแล้วนี้เป็นอารมณ์ ก็ไปตามยาก คือไม่อาจบัญญัติ เพราะ
ไม่ปรากฏแห่งการไปว่า " ไปแล้ว ในส่วน ๕ นี้คือ ' กพ ๓ กำเนิด ๔
คติ ๕ วิญญาณฐิติ ๗ สัตตवास ๘ ' โดยส่วนชื่อนี้ๆ " ฉันทันแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุดุริยผลทั้งหลาย
มีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเพทัญจสูถะ จบ.

๔. เรื่องพระอนรุทธเถระ* [๗๔]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระ
อนรุทธเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยสุสาสวา ปิกุจฉา. "
เป็นต้น.

[เทพธิดาถวายผ้าแก่พระอนรุทธเถระ]

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พระเถระมีจีวรเก่าแล้ว แสวงหา
จีวรในที่ทั้งหลายมีกองหยากเยื่อเป็นต้น. หญิงภรรยาเก่าของพระเถระ
นั้น ในอรรถภาพที่ ๓ แต่อรรถภาพนี้ ได้เกิดเป็นเทพธิดาชื่อชาลินี ใน
ดาวดึงส์ภพ. นางชาลินีเทพธิดานั้น เห็นพระเถระที่เย็บแสวงหาท่อน
ผ้าอยู่ ถือผ้าทิพย์ ๓ ผืน ยาว ๑๑ ศอก กว้าง ๔ ศอก แล้วคิดว่า
" ถ้าเราจักถวายโดยทำนองนี้, พระเถระจักไม่รับ " จึงวางผ้าไว้บน
กองหยากเยื่อแห่งหนึ่ง ข้างหน้าของพระเถระนั้น ผู้แสวงหาท่อนผ้า
ทั้งหลายอยู่ โดยอาการที่เพียงชายผ้าเท่านั้นจะปรากฏได้. พระเถระ
ที่เย็บแสวงหาท่อนผ้าอยู่โดยทางนั้น เห็นชายผ้าของท่อนผ้าเหล่านั้นแล้ว
จึงจับที่ชายฝ้านั้นนั้นแลลุดมาอยู่ เห็นผ้าทิพย์มีประมาณดังกล่าวแล้ว
ถือเอาด้วยคิดว่า " ฝ้านี้เป็นผ้าบังสุกุลอย่างอุกฤษฏ์หนอ " ดังนี้แล้ว
หลีกไป.

*พระมหาเถื่อน ป.ธ. ๖ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

[พระศาสดาทรงช่วยทำจิ๋ว]

ครั้นในวันทำจิ๋วของพระเถระนั้น พระศาสดามีภิกษุ ๕๐๐ รูป เป็นบริวาร เสด็จไปวิหารประทับนั่งแล้ว. แม้พระเถระผู้ใหญ่ ๘๐ รูป ก็นั่งแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน. พระมหากัสสปนั่งแล้วตอนต้น เพื่อ เย็บจิ๋ว, พระสารีบุตรเถระนั่งในท่ามกลาง, พระอานนทเถระนั่งในที่ สุด. ภิกษุสงฆ์กรอด้วย. พระศาสดาทรงร้อยด้วยนั้นในบ่วงเข็ม. พระ มหาโมคคัลลานเถระ, ความต้องการด้วยวัตถุใด ๆ มีอยู่, เทียน้อมนำ วัตถุนั้น ๆ มาแล้ว. แม้เทพธิดาเข้าไปสู่ภายในบ้านแล้ว ชักชวน ให้รับภิกษาว่า " ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระศาสดาทรงทำจิ๋วแก่ พระอนุรุทธเถระ ผู้เป็นเจ้าของเราทั้งหลายวันนี้ อันพระอสิติมหาสาวก แวดล้อม ประทับนั่งอยู่ในวิหาร กับภิกษุ ๕๐๐ รูป. พวกท่านจง ถือข้าวยาคุเป็นต้นไปวิหาร. " แม้พระมหาโมคคัลลานเถระ นำขึ้นชมพู่ ใหญ่มาแล้วในระหว่างภัต. ภิกษุ ๕๐๐ รูปไม่อาจเพื่อขบฉันให้หมดได้. ท้าวสักกะได้ทรงทำการประพรมในที่เป็นที่กระทำจิ๋ว. พื้นแผ่นดิน ได้เป็นราวกะว่าล้อมด้วยน้ำครั้ง. กองใหญ่แห่งข้าวยาคุของควรเคี้ยว และภัต อันภิกษุทั้งหลายฉันเหลือ ได้มีแล้ว.

[พระชินาสพไม่พูดเกี่ยวกับปัจจัย]

ภิกษุทั้งหลายโพนทนาว่า " ประโยชน์อะไร ? ของภิกษุมีประมาณ เท่านี้ ด้วยข้าวยาคุเป็นต้นอันมากอย่างนี้, ญาติและอุปัฏฐาก อัน ภิกษุทั้งหลายกำหนดประมาณแล้ว ฟังพูดว่า ' พวกท่าน จงนำวัตถุ

ชื่อมีประมาณเท่านี้ไม่มีใช้หรือ? พระอนุรุทธเถระเห็นประสงค์จะให้
เขา^๑รู้ความที่^๒แห่งญาติและอุปนิสัย^๓ของตนมีมาก." ลำดับนั้น พระ
ศาสดาตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไร
กัน?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " พูดเรื่องชื่อ^๔นี้ พระเจ้าข้า " จึง
ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย ก็พวกเธอสำคัญว่า " ของ^๕นี้อันอนุรุทธะ
ให้นำมา^๖แล้วหรือ?" ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า " อย่างนั้น พระเจ้าข้า "
พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย อนุรุทธะผู้บุตรของเรา ไม่กล่าว
ถ้อยคำเห็นปานนั้น, แท้จริง พระชินาสพ^๗ทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวกถา-
ปฏิบัติ^๘ด้วยปัจจัย, ก็บิณฑบาต^๙นี้ เกิด^{๑๐}แล้วด้วยอานุภาพของเทวดา "
เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถา^{๑๑}นี้ว่า :-

" อาสวะ^{๑๒}ทั้งหลาย ของบุคคลใด ลึน^{๑๓}แล้ว, บุคคล
ใด ไม่อาศัย^{๑๔}แล้ว ในอาหาร, และสุญญตวิโมกข์^{๑๕}
อนิมิตตวิโมกข์^{๑๖} เป็นโคจร^{๑๗}ของบุคคลใด, ร่องรอย
ของบุคคลนั้น ๆ รู้^{๑๘}ได้ยาก เหมือนรอยของนก
ทั้งหลายในอากาศ ฉะนั้น. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยสุตาสวา ความว่า อาสวะ ๔
ของบุคคลใด ลึนแล้ว. บทพระคาถาว่า อาหารเร จ อนิสฺสึโต
ความว่า อันคณหานิสัยและทิฏฐินิสัย ไม่อาศัยแล้ว ในอาหาร.

บทพระคาถาว่า ปทนต์สุส ทุรสฺสวํ ความว่า อันบุคคล

ไม่อาจเพื่อจะรู้รอยของนกทั้งหลายซึ่งไปในอากาศว่า " นกทั้งหลาย
เหยียบด้วยเท้าในที่นี้บินไปแล้ว, กระแทกที่นี้ด้วยอกบินไปแล้ว, ที่นี้
ด้วยศิรษะ, ที่นี้ด้วยปีกทั้ง ๒ ฉันทใด, อันใคร ๆ ก็ไม่อาจเพื่อบัญญัติ
ซึ่งรอยของภิกษุผู้เห็นปานนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า " ภิกษุนี้ ไปแล้วโดย
ทางนรก หรือไปแล้วโดยทางดิรัจฉานกำเนิด " ฉะนั้นเหมือนกัน.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิยามผลทั้งหลายมีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระอนุรุทธเถระ จบ.

๕. เรื่องพระมหากัจจายนเถระ* [๗๕]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในบุพพาราม ทรงปรารภพระมหากัจจายนเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยสุตินุทริยานิ " เป็นต้น.

[พระเถระยกย่องการฟังธรรม]

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระศาสดาอันพระสาวกหมู่ใหญ่ แวดล้อมแล้ว ประทับนั่ง ณ ภายใต้ปราสาทของมิกคารมารดา ในวันมหาปวารณา. ในสมัยนั้น พระมหากัจจายนเถระอยู่ในอวันตีชนบท ก็ทำนนั้นมาแล้วแม้แต่ที่ไกล ย่อมยกย่องการฟังธรรมนั้นเทียว, เพราะฉะนั้น พระเถระผู้ใหญ่ทั้งหลายเมื่อจะนั่ง จึงนั่งเวียนอาสนะไว้เพื่อพระมหากัจจายนเถระ. ท้าวสักกเทวราชเสด็จมาจากเทวโลกทั้ง ๒ พร้อมด้วยเทพบริษัท ทรงบูชาพระศาสดาด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้อันเป็นทิพย์เป็นต้นแล้ว ประทับยืนอยู่ มิได้เห็นพระมหากัจจายนเถระ จึงทรงรำพึงว่า " เพราะเหตุอะไรหนอแล ? พระผู้เป็นเจ้าของเราจึงไม่ปรากฏ, ก็ถ้าพระผู้เป็นเจ้าของเราฟังมา, การมาของท่านนั้น เป็นการดีแล. " พระเถระมาแล้วในขณะนั้นนั่นเอง แสดงตนซึ่งนั่งแล้วบนอาสนะของตนนั้นแล. ท้าวสักกเทวราชเห็นพระเถระแล้ว ทรงจับข้อเท้าทั้ง ๒ อย่างมั่นแล้ว ตรัสว่า " พระผู้เป็นเจ้าของเรามาแล้วหนอ, เราหวังการมาของพระผู้เป็นเจ้าของอยู่ที่เดียว " ดังนี้แล้ว ก็ทรง

* พระมหาเถื่อน ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

นวดเท้าทั้ง ๒ ของพระเถระ ด้วยพระหัตถ์ทั้ง ๒ บุษาด้วยของหอม และระเบียบดอกไม้เป็นต้น ไหว้แล้วได้ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

[เทพธิดารักใคร่ภิกษุผู้สำรวจอินทรีย์]

ภิกษุทั้งหลายโพชนาว่า " ท้าวสักกะทรงเห็นแก่น้ำ จึงทำสักการะ, ไม่ทรงทำสักการะเห็นปานนี้ แก่พระสาวกผู้ใหญ่ที่เหลือ เห็นพระมหากัจจายนเถระแล้ว จับข้อเท้าทั้ง ๒ โดยเร็ว ตรัสว่า ' พระผู้เป็นเจ้าของเรามา ดีหนอ, เราหวังการมาของพระผู้เป็นเจ้าของที่เดียว ' ดังนี้แล้ว ทรงนวดเท้าทั้ง ๒ ด้วยพระหัตถ์ทั้ง ๒ บุษาด้วยแล้ว ไหว้แล้ว ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. " พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีทวารอันตนคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เช่นกับด้วยมहाกัจจายนะผู้บุตรของเราย่อมเป็นที่รักของเหล่าเทพเจ้านั้นเทียว " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" อินทรีย์ทั้งหลายของภิกษุใด ถึงความสงบแล้ว
เหมือนม้าอันนายสารถีฝักดีแล้ว ฉะนั้น. แม้เหล่า
เทพเจ้า ย่อมกระหิ้มต่อภิกษุนั้น ผู้มีมานะอันละ
แล้ว ผู้หาอาสวะมิได้ ผู้คงที่. "

[แก้อรรถ]

เนื้อความแห่งพระคาถานั้น ดังนี้ :-

อินทรีย์ ๖ ของภิกษุใดถึงความสงบ คือความเป็นอินทรีย์อัน

ตนธรรมดาแล้ว ได้แก่ความเป็นอินทรีย์หมดพยสร้าย เหมือนม้าอัน
นายสารถิผู้ฉลาดฝึกดีแล้ว ฉะนั้น, ต่อภิกษุ นั้น ผู้เชื่อว่ามีมานะอันละ
แล้ว เพราะละมานะมีอย่าง ๕ ดำรงอยู่ ผู้เชื่อว่าหาอาสวะมิได้ เพราะ
ไม่มีอาสวะ ๔. บทว่า ตาทีโน ความว่า ทั้งเหล่าเทพเจ้า ทั้งเหล่า
มนุษย์ ย่อมกระหึ่มคือย่อมปรารธนาการเห็น และการมา ของภิกษุผู้
เห็นปานนั้น ผู้ดำรงอยู่โดยภาวะแห่งผู้คงที่.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุดูริยผลทั้งหลายมี
โศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระมหากัจจายนเถระ จบ.

๖. เรื่องพระสารีบุตรเถระ* [๗๖]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตร-
เถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ปจวิสโม " เป็นต้น.

[พระสารีบุตรถูกภิกษุรูปหนึ่งฟ้อง]

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตร ออกพรรษา
แล้ว ใครจะหลีกไปสู่ที่จาริก จึงทูลลาพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้ว
ออกไปกับด้วยบริวารของตน. ภิกษุทั้งหลายผู้ปรากฏอยู่ ด้วยสามารถ
ชื่อและโคตร โดยสามารถชื่อและโคตร แล้วจึงบอกให้กลับ. ภิกษุ
ผู้ไม่ปรากฏด้วยสามารถชื่อและโคตรรูปใดรูปหนึ่ง คิดว่า " โอหนอ
พระเถระยกย่องปราศรัยกะเราบ้าง ด้วยสามารถชื่อและโคตรแล้วพึง
ให้กลับ." พระเถระไม่ทันกำหนดถึงท่าน ในระหว่างแห่งภิกษุสงฆ์
เป็นอันมาก. แม้ภิกษุนั้นผู้กอาฆาตในพระเถระว่า " พระเถระไม่ยกย่อง
เรา เหมือนภิกษุทั้งหลายอื่น." มุมสังฆาภิแม่ของพระเถระถูกสรีระ
ของภิกษุนั้นแล้ว. แม้ด้วยเหตุนี้ ภิกษุนั้นก็ผู้กอาฆาตแล้วเหมือนกัน.
ภิกษุนั้นรู้ว่า " บัดนี้พระเถระจักล่วงอุปจารวิหาร " จึงเข้าไปเฝ้าพระ
ศาสดากราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรประหารข้าพระองค์
เหมือนทำลายหมวกหู ไม่ยังข้าพระองค์ให้อดโทษแล้ว หลีกไปสู่ที่

* พระมหาเถื่อน ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

จาริก " ด้วยสำคัญว่า " เป็นอัครสาวกของพระองค์. " พระศาสดา
รับสั่งให้เรียกพระเถระมาแล้ว.

[พระเถระเปรียบเทียบตนด้วยอุปมา ๕ อย่าง]

ในขณะนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระและพระอานนทเถระคิด
แล้วว่า " พระศาสดาไม่ทรงทราบความที่แห่งภิกษุนี้ อันพี่ชายของ
พวกเราไม่ประหารแล้วก็หาไม่, แต่พระองค์จักทรงประสงค์ให้ท่าน
บันลือสีหนาท, เราจักให้บริษัทประชุมกัน. " พระเถระทั้ง ๒ นั้นมี
ลูกคาลอยู่ในมือ เปิดประตูบริเวณแล้วกล่าวว่า " ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
จงออก, ท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงออก, บัดนี้ท่านพระสารีบุตรจักบันลือ
สีหนาท ณ เบื้องพระพักตร์แห่งพระผู้มีพระภาค " ให้ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
ประชุมกันแล้ว.

ฝ่ายพระเถระมาถวายบังคมพระศาสดานั่งแล้ว. ลำดับนั้น พระ
ศาสดาตรัสถามเนื้อความนั้นกะพระเถระนั้นแล้ว. พระเถระไม่กราบ
ทูลทันทีว่า " ภิกษุนี้อันข้าพระองค์ไม่ประหารแล้ว " เมื่อจะกล่าว
คุณกถาของตนจึงกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า สติเป็นไปในกาย อันภิกษุใด
ไม่พึงเข้าไปตั้งไว้แล้วในกาย, ภิกษุนั้นกระทบกระทั่งสพรหมจารีรูปใด
รูปหนึ่งในศาสนานี้ ไม่ขอโทษแล้วพึงหลีกไปสู่ที่จาริกแน่ " ดังนี้แล้ว
ประกาศความที่แห่งตนมีจิตเสมอด้วยแผ่นดิน เสมอด้วย น้ำ ไฟ ลม
ฟ้าเช็ดธุลี เด็กจันทาล โคอุสทะมิเขาขาด ความอึดอัดด้วยกายของ
ตนเหมือนซากงูเป็นต้น และการบริหารกายของตน จุจภาชนะมันข้น
โดยนัยเป็นต้นว่า " พระเจ้าข้า บุคคลย่อมทิ้งของสะอาดบ้าง ย่อม

หึ่งของอันไม่สะอาดบ้าง ลงในแผ่นดินแม่ฉันใด." ก็แลเมื่อพระเถระกล่าวคุณของตน ด้วยอุปมา ๘ อย่างนี้อยู่, แผ่นดินใหญ่ไหวจนที่สุดน้ำ ในวาระทั้ง ๕ แล้ว. ก็ในเวลาเนาอุปมาด้วยผ้าเช็ดธุลี เด็กจันทาล และภานะมันขึ้นมา ภิกษุผู้ปุถุชนไม่อาจเพื่อออกคลื่นน้ำตาไว้ได้, ธรรมสังเวชเกิดแก่ภิกษุผู้ชีณาสพทั้งหลายแล้ว. เมื่อพระเถระกล่าวคุณของตนอยู่นั้นแล, ความเร่าร้อนเกิดขึ้นในสรีระทั้งสิ้นของภิกษุผู้กล่าวแล้ว. ทนไคนั้นแล ภิกษุนั้นหมอบลงใกล้พระบาททั้ง ๒ ของพระผู้มีพระภาค ประกาศโทษในเพราะความกล่าวแล้ว ด้วยคำอันไม่จริงแสดงโทษล่วงเกินแล้ว.

[จิตของพระสารีบุตรเหมือนแผ่นดิน]

พระศาสดาตรัสเรียกพระเถระมาแล้ว ตรัสว่า " สารีบุตร เธอจงอดโทษต่อโมฆบุรุษนี้เสีย, ตลอดเวลาที่ศิระยะของเขา จักไม่แตกโดย ๗ เสี่ยง. " พระเถระนั่งกระโห่ประคองอัญชติกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ยอมอดโทษต่อผู้มีอายุนั้น, และขอผู้มีอายุนั้นจงอดโทษต่อข้าพระองค์, ถ้าวาทโทษของข้าพระองค์มีอยู่. " ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดูความที่พระเถระมีคุณไม่ต่ำทราม, พระเถระไม่กระทำความโกรธหรือความประทุษร้าย แม้มีประมาณน้อย ในเบื้องบนของภิกษุผู้กล่าวแล้วด้วยมุสาวาทชื่อเห็นปานนี้ ตัวเองเทียวนั่งกระโห่ประคองอัญชติให้ภิกษุนั้นอดโทษ. "

พระศาสดาทรงสดับถกถานั้นแล้วตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน ? " เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า " ถาชื่อนี้

พระเจ้าข้า " ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่อาจให้ความโกรธ
หรือความประทุษร้าย เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เช่นสารีบุตรได้, ภิกษุ
ทั้งหลาย จิตของพระสารีบุตรเช่นกับด้วยแผ่นดินใหญ่ เช่นกับเสาเขื่อน
และเช่นกับห้วงน้ำใส " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า :-

" ภิกษุใด เสมอด้วยแผ่นดิน เปรียบด้วยเสาเขื่อน
คงที่ มีวัตรดี มีกิเลสตั้งเปือกตมไปปราศแล้ว
เหมือนห้วงน้ำปราศจากเปือกตม ย่อมไม่ (ยินดี)
ยินดีร้าย, สงสารทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้
คงที่. "

[แก้อรรถ]

เนื้อความแห่งพระคาถานั้น ดังนี้ :-

ภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายย่อมทิ้งของสะอาดมีของหอมและ
ระเบียบดอกไม้เป็นต้นบ้าง ย่อมทิ้งของไม่สะอาดมีมุตรและกรีตเป็นต้น
บ้าง ลงในแผ่นดิน. อนึ่งเด็กเป็นต้น ย่อมถ้ายปีศาจบ้าง ย่อมถ้าย
อุจจาระบ้าง รดเสาเขื่อน อันเขาฝังไว้ใกล้ประตูเมือง, แต่ชนทั้งหลาย
พวกอื่น ย่อมสักการะเสาเขื่อนนั้น ด้วยวัตถุมีของหอมและระเบียบ
ดอกไม้เป็นต้น, ในเพราะการทำนั้น ความยินดีหรือความยินร้าย ย่อม
ไม่เกิดแก่แผ่นดิน หรือเสาเขื่อนนั้นแลฉนั้นใด; ภิกษุผู้พิจารณาเห็นใจ
ชื่อว่าผู้คงที่ เพราะความเป็นผู้ไม่หวั่นไหว ด้วยโลกธรรมทั้งหลาย ๘,

ชื่อว่าผู้มีวัตรดี เพราะความที่แห่งวัตรทั้งหลายงาม, ภิกษุนั้นก็ฉันทัน
เหมือนกัน เมื่อชนทั้งหลายทำสักการะและอัสัการะอยู่ ย่อมไม่ยินดี
ย่อมไม่ยินร้ายที่เดิยว่า "ชนเหล่านี้ย่อมสักการะเราด้วยปัจจัย ๔,
แต่ชนเหล่านี้ย่อมไม่สักการะ; โดยที่แท้ ภิกษุผู้พิจารณาพนั้นยอมเป็น
ผู้เสมอด้วยแผ่นดินและเป็นผู้เปรียบด้วยเสาเขื่อนนั่นเอง. ก็ห้วงน้ำที่มี
เปือกตมไปปราศแล้ว เป็นห้วงน้ำใส ฉันทัน; ภิกษุผู้พิจารณาพนั้น
ชื่อว่ามิเปือกตมไปปราศแล้ว ด้วยเปือกตมทั้งหลายมิเปือกตมคือราคะ
เป็นต้น เพราะความเป็นผู้มีกิเลสไปปราศแล้ว ย่อมเป็นผู้ผ่องใสเทียว
ฉันทัน.

บทว่า ตาทิโน ความว่า ก็ชื่อว่าสงสารทั้งหลาย ด้วยสามารถ
แห่งการท่องเทียวไปในสุคติและทุกคติทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น
คือผู้เห็นปานนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุ ๘ พันรูปบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วย
ปฏิบัติสัมภิตาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ จบ.

๗. เรื่องพระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพี* [๗๗]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสามเณร
ของพระติสสเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สนฺตฺนฺตฺสฺส มนํ
โหติ " เป็นต้น.

[ศิษย์บรรลुพระอรหัตก่อนพระอาจารย์]

ตั้งได้สดับมา กุลบุตรชาวกรุงโกสัมพีผู้หนึ่ง บวชในพระศาสนา
ได้อุปสมบทแล้วปรากฏว่า " พระโกสัมพีวาสิติสสเถระ. " เมื่อพระเถระ
นั้นจำพรรษาอยู่ในกรุงโกสัมพี อุปัฏฐากนำไครจีวร เนยใสและน้ำอ้อย
มาวางไว้ใกล้เท้า. ครั้งนั้นพระเถระกล่าวกะอุปัฏฐากนั้นว่า " นี้อะไร ?
อุบาสก. "

อุปัฏฐาก. กระผมนิมนต์ท่านให้อยู่จำพรรษามีใช่หรือ ? ขอรับ.
ก็พวกภิกษุผู้จำพรรษาอยู่ในวิหารของพวกกระผม ย่อมได้ลาภนี้,
นิมนต์เถิด ขอรับ.

พระเถระ. ช่างเถิด อุบาสก, ความต้องการด้วยวัตถุนี้ ของ
เราไม่มี.

อุปัฏฐาก. เพราะเหตุอะไร ? ขอรับ.

พระเถระ. แม้สามเณรผู้เป็นกบปัยการกในสำนักของเราก็ไม่
ผู้มีอายุ.

* พระมหาทองสา ป.ธ. ๖ (พระสุทธิสารสุธี) วัดบุปผาราม แปล.

อุปปฏิฐาก. ท่านผู้เจริญ ถ้ากัปปิยการกไม่มี. บุตรของกระผม
จักเป็นสามเณรในสำนักของพระผู้เป็นเจ้า.

พระเถระรับแล้ว. อุบาสกนำบุตรของตนผู้มีอายุ ๗ ขวบไปสู่
สำนักของพระเถระแล้ว ได้ถวายว่า "ขอท่านจงให้เด็กนี้บวชเถิด."
ครั้งนั้น พระเถระชูปนมของเด็กนั้นให้ชุ่มแล้ว ให้ตัจปัญจกัมมัฏ-
ฐาน ให้บวชแล้ว. ในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง* กุมารนั้นก็บรรลु
พระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภिता. พระเถระครั้งให้กุมารนั้นบวชแล้ว
อยู่ในที่นั้นสิ้นถึงเดือนแล้วคิดว่า "จักเฝ้าพระศาสดา" จึงให้สามเณร
ถือห่อภัณฑะเดินไป เข้าไปสู่วิหารแห่งหนึ่งในระหว่างทาง. สามเณร
ถือเสนาสนะจัดแจงเพื่อพระอุปัชฌาย์แล้ว. เมื่อสามเณรนั้นจัดแจง
เสนาสนะอยู่เที่ยว ก็หมดเวลาแล้ว. เพราะเหตุนั้น สามเณรจึงไม่อาจ
จัดแจงเสนาสนะเพื่อตนได้.

ครั้งนั้น พระเถระถามสามเณรนั้นผู้มาในเวลาบ่ารุงนั่งอยู่แล้ว
ว่า "สามเณร เจ้าจัดแจงที่อยู่ของตนแล้วหรือ."

สามเณร. กระผมไม่ได้โอกาสเพื่อจัดแจง ขอรับ.

[ตาสามเณรแตกเพราะอาจารย์]

พระเถระกล่าวว่า " ถ้ากระนั้น จงอยู่ในที่อยู่ของฉันทเถิด, การ
อยู่ในที่อาศัยคนๆลำบาก " พาสามเณรนั้นแลเข้าไปสู่เสนาสนะแล้ว.
ก็พระเถระนั้นเป็นปุณฺชน พอนอนเท่านั้น ก็หยั่งลงสู่ความหลับ. สามเณร

๑. ขุรกุเค แปลโดยพยัญชนะว่า ในกาลเป็นที่สุดแห่งกรรมอันบุคคลกระทำด้วยมิด โคน
ท่านแก้หรือ ขุรกุเค ว่า ขุรกมุมปริโยसान.

คิดว่า " วันนี้เป็นวันที่ ๓ ของเราผู้อยู่ในเสนาสนะเดียวกันกับพระอุปัชฌาย์; ถ้าเราจักนอนหลับ, พระเถระพึงต้องสหาไสยาบัติ, เราจะนั่งอย่างเดียว ยังกาลให้น้อมล่วงไป. " สามเณรนั่งคู้บัลลังก์ใกล้เตียงของพระอุปัชฌาย์เที่ยว ยังราตรีให้น้อมล่วงไปแล้ว. พระเถระลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง คิดว่า " ควรให้สามเณรออก " จึงจับพัดที่วางอยู่ข้างเตียง เอาปลายใบพัดตีเสื้อลำแพนของสามเณรแล้ว ยกพัดขึ้นเบื้องบนกล่าวว่า " สามเณรจงออกไปข้างนอก " ใบพัดกระทบตา. ตาแตกแล้ว ทันใดนั้นนั่นเอง. สามเณรนั้น กล่าวว่า " อะไร ? ขอรับ " เมื่อพระเถระกล่าวว่า " เจ้าจงลุกขึ้น ออกไปข้างนอก. " ก็ไม่กล่าวว่า " ตาของผมแตกแล้ว ขอรับ " ปิด (ตา) ด้วยมือข้างหนึ่งออกไปแล้ว. ก็แลในการทำวัตร สามเณรไม่นั่งด้วยคิดว่า " ตา ของเราแตกแล้ว. " กุมตาด้วยมือข้างหนึ่ง ถือกำเนิดกวาดด้วยมือข้างหนึ่ง กวาดเว็จกุฎีและที่ล้างหน้าและตั้งน้ำล้างหน้าไว้แล้วกวาดบริเวณ. สามเณรนั้นเมื่อถวายไม้ชำระฟันแก่พระอุปัชฌาย์ ได้ถวายด้วยมือเดียว.

[อาจารย์ขอโทษศิษย์]

ครั้งนั้น พระอุปัชฌาย์กล่าวกะสามเณรนั้นว่า " สามเณรนี้ไม่ได้สำเหนียกหนอ, จึงได้เพื่อถวายไม้ชำระฟันแก่อาจารย์และอุปัชฌาย์ด้วยมือเดียว. "

สามเณร. ผมทราบ ขอรับ ว่า ' นั่นไม่เป็นวัตร, ' แต่มือข้างหนึ่งของผม ไม่ว่าง.

พระเถระ. อะไร ? สามเณร.

สามเณรนั้นบอกความเป็นไปนั้นแล้วจำเดิมแต่ต้น. พระเถระ
พอฟังแล้วมีใจสลด กล่าวว่ " โอ กรรมหนักอันเราทำแล้ว " กล่าว
ว่ " จงอดโทษแก่ฉัน สัตบุรุษ, ฉันไม่รู้ซื่อนั้น, ขอจงเป็นที่พึ่ง "
ดังนี้แล้ว ประคองอัญชลี นั่งกระโหย่งใกล้เท้าของเด็กอายุ ๗ ขวบ.
ลำดับนั้นสามเณรบอกกะพระเถระนั้นว่ " กระผมมิได้พูดเพื่อต้องการ
เหตุนี้ ขอรับ, กระผมตามรักษาจิตของท่าน จึงได้พูดแล้วอย่างนี้,
ในข้อนี้ โทษของท่านไม่มี, โทษของผมนักไม่มี, นั่นเป็นโทษของวิญญู
เท่านั้น, ขอท่านอย่าคิดแล้ว. อันผมรักษาความเดือดร้อนของท่าน
อยู่นั้นเทียว จึงไม่บอกแล้ว. พระเถระแม้อันสามเณรให้เบาใจอยู่ ไม่
เบาใจแล้ว มีความสลดใจเกิดขึ้นแล้ว ถือภณทะของสามเณรไปสู่สำนัก
ของพระศาสดาแล้ว. แม้พระศาสดาประทับนั่งทอดพระเนตรการมา
ของพระเถระนั้นเหมือนกัน. พระเถระนั้นไปถวายบังคมพระศาสดา
ทำความบันเทิงกับพระศาสดาแล้ว อันพระศาสดาตรัสถามว่ " เธอ
พอดทนหรือ ? ภิกษุ ความไม่ผาสุกที่รุนแรงอะไร ๆ ไม่มีหรือ ? "
จึงกราบทูลว่ " พอดทน พระเจ้าข้า, ความไม่ผาสุกที่รุนแรงอะไร ๆ ไม่มีหรือ ? "
ของข้าพระองค์ไม่มี, ก็อีกอย่างหนึ่งแล คนอื่นผู้มีคุณอย่างสิ้นเหลือ
เหมือนสามเณรเด็กนี้ อันข้าพระองค์ไม่เคยเห็น " พระศาสดาตรัสถาม
ว่ " กรรมอะไร ? อันสามเณรนี้ทำแล้ว ภิกษุ. " พระเถระนั้นกราบ
ทูลความเป็นไปนั้นทั้งหมดตั้งแต่ต้นแต่พระผู้มีพระภาคแล้ว กราบทูลว่
" พระเจ้าข้า สามเณรนี้ อันข้าพระองค์ให้อดโทษอยู่อย่างนี้ กล่าว
กะข้าพระองค์อย่างนี้ว่ ' ในข้อนี้ โทษของท่านไม่มีเลย. โทษของ

ผมก็ไม่มี, นั่นเป็นโทษของวิญญูะเท่านั้น, ขอท่านอย่าคิดแล้ว, สามเณร
ยังเข้าพระองค์ให้เบาใจแล้วนั้นเกี่ยวข้องกับประการฉะนี้, ไม่ทำความโกรธ
ไม่ทำความประทุษร้าย ในเข้าพระองค์เลย; ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณเห็นปานนี้ อันเข้าพระองค์ไม่เคยเห็น. "

[พระจีณาสพไม่โกรธไม่ประทุษร้ายใคร]

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะเธอว่า " ภิกษุ ธรรมดาพระ
จีณาสพทั้งหลาย ไม่โกรธ ไม่ประทุษร้าย ต่อใคร ๆ, เป็นผู้มีอินทรีย์
สงบแล้ว เป็นผู้มีใจสงบแล้วเทียว " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิ
แสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ใจของท่านผู้พ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ ผู้
สงบระงับ คงที่ เป็นใจสงบแล้ว วาจา ก็สงบ
แล้ว การงานก็สงบ. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สนฺตํ ความว่า ใจของสมณะผู้
จีณาสพนั้น ชื่อว่า สงบแล้วแท้ คือ ระงับ ได้แก่ ดับ เพราะความ
ไม่มีโทษแห่งวจีทุจริตทั้งหลายมีอภิชฌาเป็นต้น, อนึ่งวาจา ชื่อว่า สงบแล้ว
เพราะความไม่มีแห่งวจีทุจริตทั้งหลายมีมุสาวาทเป็นต้น, และกายกรรม
ชื่อว่า สงบแล้วนั้นเทียว เพราะความไม่มีแห่งกายทุจริตมีปาณาติบาต
เป็นต้น.

บาทพระคาถาว่า สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสุตา ความว่า ผู้พ้น

วิเศษแล้ว ด้วยวิมุติ ๕ เพราะรู้โดยนัยเหตุ.

บทว่า อุปสนุตตส ความว่า ชื่อว่าผู้สงบระงับแล้ว เพราะ
ความระงับแห่งกิเลสมีรากะเป็นต้น ณ ภายใน.

บทว่า ตาทิโน คือ ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณเห็นปานนั้น.

ในเวลาจบเทศนา พระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพีบรรลुพระอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย, ธรรมเทศนาได้เป็นประโยชน์ แม่แก่
มหาชนที่เหลือ ดังนี้แล.

เรื่องพระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพี จบ.

๘. เรื่องพระสารีบุตรเถระ* [๗๖]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อสุทธโธ " เป็นต้น.

[สัทชนิทรีย์เป็นต้นมีอมตะเป็นที่สุด]

ความพิสดารว่า ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ประมาณ ๓๐ รูป วันหนึ่งไปสู่อำเภอพระศาสดา ถวายบังคมนั่งแล้ว. พระศาสดาทรงทราบอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสเรียกพระสารีบุตรเถระมา ตรัสถามปัญหาปรารภอินทรี ๕ อย่างนี้ว่า " สารีบุตร เธอเชื่อหรือ ?, อินทรีคือศรัทธา อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งถึงอมตะ มีอมตะเป็นที่สุด. พระเถระทูลแก้ปัญหานั้นอย่างนี้ว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ย่อมไม่ถึงด้วยความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคในอินทรี ๕ นี้แล; (ว่า) อินทรี คือ ศรัทธา ๑ ล ๑ มีอมตะเป็นที่สุด, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อินทรี คือ ศรัทธานั้น อันชนเหล่าใดไม่รู้แล้ว ไม่สดับแล้ว ไม่เห็นแล้ว ไม่ทราบแล้ว ไม่ทำให้แจ้งแล้ว ไม่ถูกต้องแล้ว ด้วยปัญญา, ชนเหล่านั้น ฟังถึงความเชื่อต่อชนเหล่าอื่นในอินทรี ๕ นั้น (ว่า) อินทรี คือ ศรัทธา ๑ ล ๑ มีอมตะเป็นที่สุด.

ภิกษุทั้งหลายฟังคำนั้นแล้ว ยังกล้าให้ตั้งขึ้นว่า " พระสารีบุตรเถระ

* พระมหาทอง (พระสุทธสารสุธิ) ป.ธ. ๖ วัดบุปผาราม แปล.

แก้แล้ว ด้วยการถือผิดทีเดียว, แม้ในวันนี้ พระเถระไม่เชื่อแล้ว
ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเทียว. "

[พระสารีบุตรอันใคร ๆ ไม่ควรติเตียน]

พระศาสดาทรงสดับค่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลายพวกเธอ
กล่าวคำชื้ออะไรนั้น ? เราแล ถามว่า ' สารีบุตร เธอเชื่อหรือว่า
' ชื้อว่าบุคคลผู้ไม่อบรมอินทรีย์ ๕ ไม่เจริญสมณะและวิปัสสนา สามารถ
เพื่อทำมรรคและผลให้แจ้งมีอยู่ ' สารีบุตรนั้น กล่าวว่ ' พระเจ้าข้า
ข้าพระองค์ไม่เชื่อว่า ' ผู้กระทำให้แจ้งอย่างนั้น ชื้อว่ามีอยู่ ' สารีบุตร
ไม่เชื่อผลวิบาก แห่งทานอันบุคคลถวายแล้ว หรือแห่งกรรมอันบุคคล
กระทำแล้วก็หาไม่, อนึ่ง สารีบุตร ไม่เชื่อคุณของพระรัตนตรัย ๓ มีพระ
พุทธเจ้าเป็นต้นก็หาไม่; แต่สารีบุตรนั้น ไม่เชื่อความเชื่อต่อบุคคลอื่น
ในธรรม คือ ฌาน วิปัสสนา มรรค และผล อันตนได้เฉพาะแล้ว;
เพราะฉะนั้น สารีบุตรจึงเป็นผู้อันใคร ๆ ไม่ควรติเตียน, เมื่อจะทรงสืบ
อนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" หนะใด ไม่เชื่อง่าย มีปกติรู้พระนิพพานอัน
ปัจจัยทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ มีโอกาสอันกำจัดแล้ว
มีความหวังอันคายนแล้ว, หนะนั้นแล เป็นบุรุษ
สูงสุด. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อสุตฺตฺโต เป็นต้น พึงทราบวิเคราะห์

ดังนี้ :-

นระ ชื่อว่า อสุตทุโธ เพราะอรรถว่า ไม่เชื่อคุณอันตนแทงตลอดแล้ว ด้วยคำของชนเหล่าอื่น, ชื่อว่า ออกตณฺญ เพราะอรรถว่า รู้พระนิพพานอันปัจจัยทำไม่ได้แล้ว, อธิบายว่า มีพระนิพพานอันตนทำให้แจ้งแล้ว. ชื่อว่า สนุธิจฺเจโท เพราะอรรถว่า ตัดที่ต่อคือวัฏฏะที่ต่อคือสังสาร ดำรงอยู่. ชื่อว่า หตาวกาโส เพราะอรรถว่า โอกาสแห่งการบังเกิด ชื่อว่าอันนระกัจจแล้ว เพราะความที่พืชคือกุศลกรรมและอกุศลกรรมสิ้นแล้ว. ชื่อว่า วนฺตาโส เพราะอรรถว่า ความหวังทั้งปวง ชื่อว่าอันนระนี้คายแล้ว เพราะความที่กิจอันตนควรทำด้วยมรรค ๔ คนทำแล้ว. ก็นระเห็นปานนี้ใด, นระนั้นแล ชื่อว่าผู้สูงสุดในบุรุษ เพราะอรรถว่า ถึงความเป็นผู้สูงสุดในบุรุษทั้งหลาย ด้วยความที่แห่งโลกุตระธรรม อันตนแทงตลอดแล้ว.

ในเวลาจบพระคาถา ภิกษุประมาณ ๓๐ รูป ผู้อยู่ป่าเหล่านั้น บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลายแล้ว. พระธรรมเทศนา ได้มีประโยชน์แม้แก่มหาชนที่เหลือดังนี้แล.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ จบ.

๕. เรื่องพระขทิวรวิยเรวตเถระ* [๗๕]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนาพระเรวตเถระ ผู้เข้าไปไม้สะแก* ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " คามะ วา " เป็นต้น.

[พระสารีบุตรชวนพี่น้องบวช]

ความพิสดารว่า ท่านพระสารีบุตร ละทรัพย์ ๘๗ โกฎิบวชแล้ว (ชักชวน) น้องสาว ๓ คน คือนางจาลา, นางอุปจาลา, นางสีสุปจาลา, (และ) น้องชาย ๒ คนนี้ คือ นายจุนทะ, นายอุปเสนะ, ให้บวชแล้ว. เรวตกุมารผู้เดียวเท่านั้นยังเหลืออยู่แล้วในบ้าน. ถ้าดับนั้นมารดาของท่านคิดว่า " อุปติสสะบุตรของเรา ละทรัพย์ประมาณเท่านี้บวชแล้ว (ยังชักชวน) น้องสาว ๓ คน น้องชาย ๒ คน ให้บวชด้วย, เรวตผู้เดียวเท่านั้นยังเหลืออยู่; ถ้าเธอจัก (ชักชวน) เรวตแม่นี้ให้บวชไซ้, ทรัพย์ของเราประมาณเท่านี้จักฉิบหาย, วงศ์สกุลจักขาดศูนย์; เราจักผูกเรวตนั้นไว้ ด้วยการอยู่ครองเรือน แต่ในกาลที่เขายังเป็นเด็กเกิด.

ฝ่ายพระสารีบุตรเถระสั่งภิกษุทั้งหลายไว้ก่อนทีเดียวว่า " ผู้มีอายุ ถ้าเรวตประสงคฺจะมาบวชไซ้, พวกท่านพึงให้เขาผู้มาตรงว่ามาถึงเท่านั้นบวช; (เพราะ) มารดาบิดาของผมเป็นมิชฉาทิฏฐิก, ประโยชน์

* พระมหาคู ป.ธ. ๗ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

๑. ขทิวร แปลว่าไม้ตะเคียนก็มี.

อะไรด้วยท่านทั้ง ๒ นั้น อันเรวตะบอกเล่า? ผมเองเป็นมารดา
และบิดาของเรวตะนั้น.

[มารดาบิดาให้เรวตะแต่งงาน]

แม้มารดาของพระสารีบุตรเถระนั้น ประสงค์จะผูกเรวตะกุมารผู้มี
อายุ ๗ ขวบเท่านั้น ด้วยเครื่องผูกคือเรือน จึงหมั้นเด็กหญิงในตระกูล
ที่มีชาติเสมอกัน กำหนดวันแล้ว ประดับตกแต่งกุมารแล้ว ได้พาไป
สู่เรือนของญาติเด็กหญิง พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก. ลำดับนั้น เมื่อ
พวกญาติของเขาทั้ง ๒ ผู้ทำการมงคลประชุมกันแล้ว. พวกญาติให้เขา
ทั้ง ๒ จุ่มมือลงในถาดน้ำแล้ว กล่าวมงคลทั้งหลาย หวังความเจริญ
แก่เด็กหญิง จึงกล่าวว่า " ขอเจ้าจงเห็นธรรมอันยายของเจ้าเห็นแล้ว,
เจ้าจงเป็นอยู่สิ้นกาลนาน เหมือนยาย นะ แม่ " เรวตะกุมาร คิดว่า
" อะไรหนอแล ? ชื่อว่าธรรมอันยายนี้เห็นแล้ว " จึงถามว่า " คนไหน ?
เป็นยายของหญิงนี้. "

ลำดับนั้น พวกญาติบอกกะเขาว่า " พ่อ คนนี้ มีอายุ ๑๒๐ ปี
มีฟันหลุด ผมหงอก หนังหดเหี่ยว ตัวตกรกระ หลังโก่งคุดกลอนเรือน
เจ้าไม่เห็นหรือ ? นั่นเป็นยายของเด็กหญิงนั้น. "

เรวตะ. ก็แม่หญิงนี้ จักเป็นอย่างนั้นหรือ ?

พวกญาติ. ถ้าเขาจักเป็นอยู่ไซ้, ก็จักเป็นอย่างนั้น พ่อ.

[เรวตะคิดหาอุบายออกบวช]

เรวตะนั้น คิดว่า " ชื่อว่าสตรีระ แม่เห็นปานนี้ จักถึงประการ

อันแปลกนี้ เพราะชรา, อุปติสสะพี่ชายของเรา จักเห็นเหตุนี้แล้ว, ควรที่เราจะหนีไปบวชเสียในวันนี้แหละ." ที่นั่น พวกญาติอุ้มเขา ขึ้นสู่ยานอันเดียวกันกับเด็กหญิงพาหุลิกไปแล้ว. เขาไปได้หน่อยหนึ่ง อังการถ่ายอุจจาระ พูดว่า " ท่านทั้งหลาย จงหยุดยานก่อน, จันลงไปแล้วจักมา " ดังนี้แล้ว ลงจากยานทำให้ชักช้าหน่อยหนึ่ง ที่พุ่มไม้ พุ่มหนึ่งแล้วจึงได้ไป. เขาไปได้หน่อยหนึ่งแล้วลงไปด้วยการอังกนั้นนั่น แลแม่อีก ขึ้นแล้วก็ได้อย่างนั้นเหมือนกันอีก.

ลำดับนั้น พวกญาติของเขากำหนดว่า " เรวตะนี้ หมั่นไปแท้ ๆ " จึงมิได้ทำการรักษาอย่างเข้มแข็ง. เขาไปได้หน่อยหนึ่งก็ลงไปด้วยการอังกนั้นนั่นแลแม่อีกแล้ว พูดว่า " พวกท่านจงขับไปข้างหน้า, มันจักค่อย ๆ เคนมาข้างหลัง " จึงลงไปแล้ว ได้บ้ายหน้าตรงไปยังพุ่มไม้.

[เรวตะได้บรรพชา]

แม้พวกญาติของเขาได้ขับยานไปด้วยสำคัญว่า " เรวตะจักมาข้างหลัง. " ฝ่ายเรวตะนั้นหนีไปจากที่นั่นแล้ว, ไปยังสำนักของภิกษุประมาณ ๓๐ รูป ซึ่งอยู่ในประเทศแห่งหนึ่ง ใหว้แล้วเรียนว่า " ท่านขอรับ ขอท่านทั้งหลายจงให้กระผมบวช. "

พวกภิกษุ. " ผู้มีอายุ เธอประดับด้วยเครื่องอสังการพร้อมสรรพ, พวกข้าพเจ้า ไม่ทราบว่าเป็นพระราชโอรสหรือเป็นบุตรของอมาตย์, จักให้เธอบวชอย่างไรได้. "

เรวตะ. พวกท่านไม่รู้จักกระผมหรือ ? ขอรับ.

พวกภิกษุ. ไม่รู้ ผู้มีอายุ.

เรวตะ. กระผมเป็นน้องชายของอุปติสสะ.

พวกภิกษุ. ชื่อว่าอุปติสสะนั่น คือใคร ?

เรวตะ. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรียกพี่ชายของกระผมว่า ' สารี-
บุตร ' เพราะฉะนั้น เมื่อกระผมเรียนว่า ' อุปติสสะ ' ท่านผู้เจริญ
ทั้งหลายจึงไม่ทราบ.

พวกภิกษุ. ก็เธอเป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระหรือ ?

เรวตะ. อย่างนั้น ขอรับ.

ภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่ " ถ้ากระนั้น มาเถิด, พี่ชายของเธอ
อนุญาตไว้แล้วเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว ก็ให้เปลื้องเครื่องอาภรณ์ของ
เขาออก ให้วางไว้ ณ ที่สุดแห่งหนึ่ง ให้เขาบวชแล้ว จึงส่งข่าวไปแก่
พระเถระ.

พระเถระ ฟังข่าวนั้นแล้ว จึงกราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคว่า
" พระเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายส่งข่าวมาว่า ' ได้ยินว่า พวกภิกษุที่อยู่ป่า
ให้เรวตะบวช ' ข้าพระองค์ไปเยี่ยมเธอแล้วจึงจักกลับมา. "

พระศาสดา มิได้ทรงยอมให้ไป ด้วยพระดำรัสว่า " สารีบุตร
จงยับยั้งอยู่ก่อน. " โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน พระเถระก็ทูลลาพระ
ศาสดาอีก. พระศาสดามิได้ทรงยอมให้ไป ด้วยพระดำรัสว่า " สารีบุตร
จงยับยั้งอยู่ก่อน, แม้เราก็จักไป. "

[เรวัตสามเณรบรรลुพระอรหัต]

ฝ่ายสามเณรคิดว่า " ถ้าเราจักอยู่ในที่นี้ไซ้, พวกญาติจักให้คนติดตามเรียกเรา (กลับ) " จึงเรียนกัมมัฏฐานจนถึงพระอรหัตแต่สำนักของภิกษุเหล่านั้น ถือบาตรแลจีวรเที่ยวจาริกไปถึงป่าไม้สะแกในที่ประมาณ ๓๐ โยชน์แต่ที่นั่น ในระหว่าง ๓ เดือนภายในพรรษานั้นแล บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย.

แม้พระเถระปวารณาแล้ว ทูลลาพระศาสดาเพื่อต้องการไปในที่นั่นอีก. พระศาสดาตรัสว่า " สารีบุตร แม้เราก็จักไป " เสด็จออกไปพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป. ในเวลาเสด็จไปได้หน่อยหนึ่ง พระอานนทเถระยืนอยู่ที่ทาง ๒ แพร่งกราบทูลพระศาสดาว่า " พระเจ้าข้า บรรดาทางที่ไปสู่สำนักพระเวตตะ ทางนี้ เป็นทางอ้อมประมาณ ๖๐ โยชน์ เป็นที่อยู่อาศัยของพวกมนุษย์, ทางนี้เป็นทางตรงประมาณ ๓๐ โยชน์ อันมนุษย์คุ้มครอง, พวกเราจะไปโดยทางไหน ? "

พระศาสดา. อานนท์ ก็สิวลี มากับพวกเรา (มิใช่หรือ ?)

อานนท์. อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถ้าสิวลีมา, เธอจงถือเอาทางตรงนั้นแหละ.

[พวกภิกษุอาศัยบุญของพระสิวลีเถระ]

ได้ยินว่า พระศาสดามีได้ตรัสว่า " เราจักยังข้าวคัมและข้าวสวยให้เกิดขึ้นแก่พวกเธอ, พวกเธอจงถือเอาทางตรง " ทรงทราบข่าวว่า " ที่นั่นเป็นที่ให้ผลบุญแก่ชนเหล่านั้น ๆ " จึงตรัสว่า " ถ้าสิวลีมา,

เธอง้อเอาทางตรง." ก็เมื่อพระศาสดาทรงดำเนินไปทางนั้น, พวก
เทวดาคิดว่า " พวกเราจักทำสักการะแก่พระสีวลีเถระพระผู้เป็นเจ้าของ
ของเรา " ให้สร้างวิหารในที่โยชน์หนึ่ง ๆ ไม่ให้ไปเกินกว่าโยชน์หนึ่ง
ลุกขึ้นแต่เช้าเทียว ถือเอาวัตุภูมิข้าวต้มเป็นต้นอันเป็นทิพย์แล้วเทียวไป
ด้วยตั้งใจว่า " พระสีวลีเถระผู้เป็นเจ้าของเรา นั่งอยู่ที่ไหน ? "

พระเถระให้เทวดาถวายภัตที่นำมาเพื่อตน แก่ภิกษุสงฆ์มีพระ
พุทธเจ้าเป็นประมุข. พระศาสดาพร้อมทั้งบริวารเสวยบุญของพระสีวลี
เถระผู้เดียว ได้เสด็จไปตลอดทางกันดารประมาณ ๓๐ โยชน์.

ฝ่ายพระเวทตะเถระ* ทราบการมาของพระศาสดา จึงนิรมิต
พระคันธกุฎีเพื่อพระผู้มีพระภาค นิรมิตเรือนยอด ๕๐๐ ที่จิงกรม ๕๐๐
และที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน ๕๐๐. พระศาสดาประทับอยู่ใน
สำนักของพระเวทตะนั้นสิ้นกาลประมาณเดือนหนึ่งแล. แม้ประทับ
อยู่ที่นั่น ก็ทรงเสวยบุญของพระสีวลีเถระนั่นเอง.

ก็บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุแก่ ๒ รูป ในเวลาพระศาสดาเสด็จ
เข้าไปสู่ป่าไม้สะแก คิดแล้วอย่างนี้ว่า " ภิกษุนี้ทำนวัตรกรรม (การก่อ
สร้าง) ประมาณอยู่เท่านี้อยู่ จักอาจทำสมณธรรมได้อย่างไร ? " พระ
ศาสดาทรงทำกิจคือการเห็นแก่หน้า ด้วยทรงดำริว่า ' เป็นน้องชายของ
พระสารีบุตร ' จึงเสด็จมาสู่สำนักของเธอผู้ประกอบนวัตรกรรมเห็นปานนี้. '

[พระศาสดาทรงอธิษฐานให้ภิกษุสี่มบริวาร]

ในวันนั้น แม้พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลก ในเวลาใกล้รุ่ง

๑. เวดตะ เป็นสามเณร แต่เรียกว่าพระเถระ เป็นเพราะท่านบรรลุพระอรหัตผลแล้ว.

ทรงเห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว ได้ทรงทราบวารจิตของภิกษุเหล่านั้นแล้ว; เพราะเหตุนั้น ประทับอยู่ในที่นั้นสิ้นกาลนานประมาณเดือนหนึ่งแล้ว ในวันเสด็จออกไป ทรงอธิษฐานโดยประการที่ภิกษุเหล่านั้นดื่มหลอดน้ำมัน ลักกะจันน้ำ และรองเท้าของตนไว้ เสด็จออกไปอยู่ ในเวลาเสด็จออกไปภายนอกแต่อุปัชฌายาวินิจฉัยทรงกลายพระฤทธิ.

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นกล่าวกันว่า "ผมดื่มสิ่งนี้และสิ่งนี้, แม่ผมก็ดื่ม" ดังนี้แล้ว ทั้ง ๒ รูปจึงกลับไป ไม่กำหนดถึงที่นั้น ถูกหนามไม้สะแกแทง เทียวไป พบห่อสิ่งของ ๆ ตนซึ่งห้อยอยู่ที่ต้นสะแกต้นหนึ่ง ถือเอาแล้วก็หลีกไป.

แม้พระศาสดาทรงพาภิกษุสงฆ์ไป เสวยบุญของสิวลีเถระ ตลอดกาลประมาณเดือนหนึ่งนั่นแลอีก เสด็จเข้าไปสู่ปุพพาราม. ลำดับนั้น ภิกษุแก่เหล่านั้นล้างหน้าแต่เช้าตรู่ เดินไปด้วยตั้งใจว่า " พวกเราจักดื่มข้าวต้มในเรือนของนางวิสาขา ผู้ถวายอาคันตุกภัตต " ดื่มข้าวต้มแล้วฉันของเคี้ยวแล้วนั่งอยู่.

[นางวิสาขาถามถึงที่อยู่ของเรวตะ]

ลำดับนั้น นางวิสาขาถามภิกษุแก่เหล่านั้นว่า " ท่านผู้เจริญ ก็ท่านทั้งหลายได้ไปที่อยู่ของเรวตะกับพระศาสดาหรือ ? "

ภิกษุแก่. อย่างนั้น อุบาสิกา.

วิสาขา. ท่านผู้เจริญ ที่อยู่ของเถระนารีนรมย์หรือ ?

ภิกษุแก่. ที่อยู่ของพระเถระนั้นเป็นสถานที่นารีนรมย์ จักมีแต่

ที่ไหน ? อุบาสิกา ที่นั่นรkdด้วยไม้สะแกมีหนามขาว เป็นเช่นกับสถาน
ที่อยู่ของพวกเปรต.

ครั้งนั้น ภิกษุหนุ่ม ๒ รูปพวกอื่นมาแล้ว. อุบาสิกาถวายข้าวต้ม
และของควรเคี้ยวทั้งหลายแม่แก่ภิกษุเหล่านั้นแล้ว ถามอย่างนั้น
เหมือนกัน. ภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่ " อุบาสิกา พวกฉันไม่อาจ
พรรณนาได้, ที่อยู่ของพระเถระ เป็นเช่นกับทเวสภาคือสุทธรรมา
คุดตกแต่งขึ้นด้วยฤทธิ์. "

อุบาสิกาคิดว่ " ภิกษุพวกที่มาครั้งแรกกล่าวอย่างอื่น, ภิกษุ
พวกนี้กล่าวอย่างอื่น, ภิกษุพวกที่มาครั้งแรก ลืมอะไรไว้เป็นแน่ จัก
กลับไปในเวลาทีคลายฤทธิ์แล้ว, ส่วนภิกษุพวกนี้จักไปในเวลาทีพระเถระ
ตกแต่งนิรมิตสถานทีด้วยฤทธิ์ " เพราะความทีตนเป็นบัณฑิตจึงทราบ
เนื้อความนั้น ได้ยืนอยู่แล้วด้วยหวังว่ " จักทูลถามในกาลทีพระศาสดา
เสด็จมา. " ต่อกาลเพียงครู่เดียวแต่กาลนั้นพระศาสดาอันภิกษุสงฆ์แวด
ล้อม เสด็จไปสู่เรือนของนางวิสาขา ประทับนั่งเหนืออาสนะอันเขา
ตกแต่งไว้แล้ว. นางอังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขโดยเคารพ
ในเวลาเสร็จกัตกิจ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ทูลถามเฉพาะว่
" พระเจ้าข้า บรรดาภิกษุทีไปกับพระองค์ บางพวกกล่าวว่ ' ที่อยู่
ของพระเรวตะ เป็นป่ารkdด้วยไม้สะแก ' บางพวกกล่าวว่ ' เป็น
สถานทีรื่นรมย์; ที่อยู่ของพระเถระนั้นเป็นอย่างไรหนอแล ? "

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้วตรัสว่ " อุบาสิกา จะเป็นบ้าน
หรือเป็นป่าก็ตาม, พระอรหันต์ทั้งหลายยอมอยู่ในทีใด, ทีนั้นนำรื่นรมย์

แท้ " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถา
นี้ว่า :-

" พระอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ในที่ใด เป็นบ้านก็ตาม
เป็นป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม, ที่นั้น
เป็นภูมิตถสถานนารีนรมย์. "

[แก้อรรถ]

ในพระคาถานั้น มีความว่า " พระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมไม่ได้
กายวิเวกภายในบ้านก็จริง, ถึงดังนั้น ย่อมได้จิตวิเวกอย่างแน่นอน,
เพราะอารมณ์ทั้งหลายแม้เปรียบดังของทิพย์ ย่อมไม่อาจทำจิตของ
พระอรหันต์เหล่านั้นให้หวั่นไหวได้, เพราะเหตุนั้น จะเป็นบ้านหรือ
จะเป็นที่ใดที่หนึ่งมีป่าเป็นต้น, พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมอยู่ในที่ใด.
บาทพระคาถาว่า ต่ ภูมิตถสถานนารีนรมย์ ความว่า ภูมิประเทศนั้น เป็น
ที่นารีนรมย์แท้. "

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิรมิตผลทั้งหลาย มี
โศคาปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

[พวกภิกษุปรารภถึงความเป็นไปได้ของพระสิวลี]

โดยสมัยอื่น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย
เพราะเหตุอะไรหนอแล ท่านพระสิวลีเถระ จึงอยู่ในห้องของมารดา
ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ? เพราะกรรมอะไร จึงไหม้แล้วในนรก ?
เพราะกรรมอะไร จึงถึงความเป็นผู้มีลาภเลิศ และมีศเลศอย่างนั้น ? "

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเขากล่าวอะไรกัน ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " กถาชื่อนี้ พระเจ้าข้า " ดังนี้แล้ว เมื่อจะตรัสบุรพกรรมของท่านพระสีวลีเถระนั้น จึงตรัสว่า :-

[บุรพกรรมของพระสีวลี]

" ภิกษุทั้งหลาย ในกัลป์ที่ ๕๑ แต่กัลป์นี้ พระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่าวิปัสสี ทรงอุบัติในโลกแล้ว สมัยหนึ่งเสด็จเที่ยวจาริกไปในชนบท กลับมาสู่นครของพระบิดา. พระราชาทรงตระเตรียมอาคันตุกทาน เพื่อภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข ทรงส่งข่าวแก่ชาวเมืองว่า " ชนทั้งหลายจงมาเป็นสหายในทานของเรา. " ชนเหล่านั้นทำอย่างนั้นแล้วคิดว่า " พวกเราจักถวายทานให้ยิ่งกว่าทานที่พระราชาทรงถวายแล้ว " ก็ทูลนิมนต์พระศาสดา ในวันรุ่งขึ้นตักแต่งทานแล้ว ก็ส่งข่าวไปทูลแด่พระราชา. พระราชาเสด็จมาทอดพระเนตรเห็นทานของชนเหล่านั้นแล้วทรงดำริว่า " เราจักถวายทานให้ยิ่งกว่าทานนี้ " ในวันรุ่งขึ้นทรงนิมนต์พระศาสดาแล้ว. พระราชาไม่ทรงสามารถจะให้ชาวเมืองแพ้ได้เลย. (ถึง) ชาวเมืองก็ไม่สามารถจะให้พระราชาแพ้ได้. ในครั้งที่ ๖ ชาวเมืองคิดว่า " บัดนี้พวกเราจักถวายทานในวันพรุ่งนี้ โดยประการที่ใคร ๆ ไม่อาจพูดได้ว่า " วัตถุชื่อนี้ไม่มี ในทานของชนเหล่านี้ " ดังนี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้นจัดแจงของถวายเสร็จแล้วตรวจดูว่า " อะไรหนอแล ? ยังไม่มีในทานนี้ "

ไม่ได้เห็นน้ำผึ้งดิบเลย, ส่วนน้ำผึ้งสุกมีมาก, ชนเหล่านั้นให้คนถือเอา
ทรัพย์ ๔ พันแล้ว ส่งไปในประตูแห่งพระนครทั้ง ๔ เพื่อต้องการ
น้ำผึ้งดิบ.

ครั้งนั้น คนบ้านนอกคนหนึ่งมาเพื่อจะเยี่ยมนายบ้าน เห็น
รวงผึ้งในระหว่างทาง ไล่ตัวผึ้งให้หนีไปแล้ว ตัดกิ่งไม้ถือรวงผึ้ง
พร้อมทั้งคอนนั้นแลเข้าไปสู่พระนครด้วยตั้งใจว่า " เราจักให้แก่นาย
บ้าน " บุรุษผู้ไปเพื่อต้องการน้ำผึ้งพบคนบ้านนอกนั้นแล้ว จึงถามว่า
" ท่านผู้เจริญ น้ำผึ้งท่านขายไหม ? "

คนบ้านนอก. ไม่ขาย นาย.

บุรุษ. เชิญท่านรับเอาทราปณะนี้แล้ว จงให้ (รวงผึ้งแก่ฉัน)
เถิด.

คนบ้านนอกนั้นคิดว่า " รวงผึ้งนี้ย่อมไม่ถึงค่าแม่สักว่าบาทหนึ่ง;
แต่บุรุษนี้ให้ทรัพย์กหาปณะหนึ่ง, เห็นจะเป็นผู้มีกหาปณะมาก, เรา
ควรขึ้นราคา. " ลำดับนั้น เขาจึงตอบกับบุรุษนั้นว่า " ฉันให้
ไม่ได้. "

บุรุษ. ถ้ากระนั้น ท่านจงรับเอาทรัพย์ ๒ กหาปณะ.

คนบ้านนอก. แม้ด้วยทรัพย์ ๒ กหาปณะฉันก็ให้ไม่ได้.

เขาขึ้นราคาด้วยอาการอย่างนั้น จนถึงบุรุษนั้นกล่าวว่า " ถ้า
กระนั้น ขอท่านจงรับเอาทรัพย์พันกหาปณะนี้ " ดังนี้แล้ว น้อมหม่อม

๑. อุลลมรุ ตามศัพท์แปลว่า น้ำผึ้งสด. ได้แก่น้ำผึ้งที่ได้จากรังใหม่ ๆ ยังไม่ได้ต้ม
หรือเคี้ยว, เพื่อให้ความเข้ากับน้ำผึ้งสุก ศัพท์นี้จึงควรแปลว่า น้ำผึ้งดิบ.

กัณฑ์เข้าไป. ที่นั่นคนบ้านนอกกล่าวกะบुरुยนั้นว่า " ท่านบ้ำหรือหนอ
แล ? หรือไม่ได้โอกาสเป็นที่เก็บกหาปณะ ; น้ำผึ้งไม่ถึงค้ำแม่บาทหนึ่ง
ท่านยังกล่าวว่ ' ท่านรับเอากหาปณะพันหนึ่งแล้ว จงให้ (รวงผึ้งแก่
ฉัน), ชื่อว่าเหตุอะไรกันนี้ ? "

บुरुย. ผู้เจริญ ข้าพเจ้ารู้, ก็กรรมของข้าพเจ้าด้วยน้ำผึ้งนี้มี
อยู่, เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงพูดอย่างนั้น.

คนบ้านนอก. กรรมอะไร ? นาย.

บुरुย. พวกข้าพเจ้าเตรียมมหาทาน เพื่อพระวิปัสสิสัมมา-
สัมพุทธเจ้า ผู้มีสมณะ ๖ ล้าน ๘ แสนเป็นบริวาร, ในมหาทานนั้น
ยังไม่มีน้ำผึ้งดิบอย่างเดียวกันนั้น, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอซื้อ
(รวงผึ้ง) ด้วยอาการอย่างนั้น.

คนบ้านนอก. เมื่อเป็นอย่างนั้น ข้าพเจ้าจักไม่ให้ด้วยราคา,
ถ้าแม่ข้าพเจ้าได้ส่วนบุญในทานบ้างไซ้, ข้าพเจ้าจักให้.

บुरुยนั้นไปบอกเนื้อความนั้นแก่ชาวเมืองแล้ว. ชาวเมืองทราบ
ความที่ศรัทธาของเขามีกำลัง จึงรับสั่งว่า " สาธุ ขอเขาจงเป็นผู้ได้ส่วน
บุญ. พวกชาวเมืองนั้นนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้
นั่งแล้ว ถวายข้าวต้มและของเคี้ยว ให้คนนำถาดทองคำอย่างใหญ่มา
ให้บิขรวงผึ้งแล้ว. แม้กระบอกนมส้ม อันมนุษย์นั้นแลนำมาเพื่อต้อง
การเป็นของกำนัลมีอยู่. เขาเทนมส้มเม้นลงในถาดแล้วเคล้ากับ
น้ำผึ้งนั้น ได้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขจำเดิมแต่
ต้น. น้ำผึ้งนั้นทั่วถึงแก่ภิกษุทุกรูป ผู้รับเอาจนพอความต้องการ.

ได้เหลือเกินไปด้วยซ้ำ. ใคร ๆ ไม่ควรคิดว่า " น้ำผึ้งน้อยอย่างนั้น ถึงแก่ภิกษุมากอย่างนั้นได้อย่างไร ? " จริงอยู่ น้ำผึ้งนั้น ถึงได้ด้วย อานุภาพแห่งพระพุทธเจ้า. พุทธวิสัยใคร ๆ ไม่ควรคิด. จริงอยู่ เหตุ ๔ อย่าง อันพระผู้มีพระภาคตรัสว่า " เป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด. " ใคร ๆ เมื่อไปคิดเหตุเหล่านั้นเข้า ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคนบ้าทีเดียว ด้วยประการฉะนี้.

บุรุษนั้นทำกรรมประมาณเท่านั้นแล้ว ในกาลเป็นที่สิ้นสุด แห่งอายุ บังเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวอยู่สิ้นกาลประมาณเท่านั้น ในสมัยหนึ่งจุติจากเทวโลกแล้ว บังเกิดในราชตระกูลในกรุงพาราณสี โดยกาลที่พระชนกสวรรคต ถึงความเป็นพระราชแล้ว. ท้าวเธอ ทรงดำริว่า " จักยึดเอาพระนครหนึ่ง " จึงเสด็จไปล้อม (นครนั้นไว้), และทรงสาส์นไปแก่ชาวเมืองว่า " จงให้ราชสมบัติหรือการยุทธ์ " ชาวเมืองเหล่านั้นตอบว่า " จักไม่ให้ราชสมบัตินั้นแหละ, จักไม่ให้การยุทธ์ " ดังนี้แล้ว ก็ออกไปนำฟืนและน้ำเป็นต้นมาทางประตูเล็ก ๆ, ทำกิจทุกอย่าง.

ฝ่ายพระราชนอกนี้รักษาประตูใหญ่ ๔ ประตู ล้อมพระนครไว้ สิ้น ๗ ปี ยิ่งด้วย ๗ เดือน ๗ วัน. ในกาลต่อมา พระชนนีของพระราชนั้นตรัสถามว่า " บุตรของเราทำอะไร ? " ทรงสดับเรื่องนั้นว่า " ทรงทำกรรมชื่อนี้ พระเจ้าข้า " ตรัสว่า " บุตรของเราโง่, พวกเธอจงไป จงทูลแก่บุตรของเรานั้นว่า ' จงปิดประตูเล็ก ๆ ล้อม

๑. อจินไตย ๔ อย่าง คือ พุทธวิสัย ฌานวิสัย กรรมวิสัย โลกจินตะ.

พระนคร." ท้าวเธอทรงสดับคำสอนของพระชนนีแล้ว ก็ได้ทรงทำ
อย่างนั้น.

ฝ่ายชาวเมืองเมื่อไม่ได้เพื่อออกไปภายนอก ในวันที่ ๗ จึงปลง
พระชนม์พระราชบิดาของตนเสีย ได้ถวายราชสมบัติแก่พระราชนัดดา ท้าว
เธอทรงทำกรรมนี้แล้ว ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งอายุบังเกิดในอเวจี, ใหม่
แล้วในนรกทราบเท้ามหาปฐพีนี้หน้าขึ้นได้ประมาณโยชน์หนึ่ง, จุตจาก
อรรถภาพนั้นแล้ว ถีอปฏิสนธิในท้องมารดานั้นนั้นแหละอยู่ภายใน
ท้องสิ้น ๗ ปีด้วย ๗ เดือน นอนขวางอยู่ที่ปากกำเนิดสิ้น ๗ วัน
เพราะความที่ตนปิดประตูเล็ก ๆ ทั้ง ๔.

ภิกษุทั้งหลาย สิวลิใหม่แล้วในนรกสิ้นกาลประมาณเท่านั้น
เพราะกรรมที่เธอล้อมพระนครแล้วยึดเอาในกาลนั้น ถีอปฏิสนธิใน
ท้องของมารดานั้นนั้นแหละ อยู่ในท้องสิ้นกาลประมาณเท่านั้น เพราะ
ความที่เธอปิดประตูเล็ก ๆ ทั้ง ๔, เป็นผู้ถึงความเป็นผู้มีลาภเลิศมี
ยศเลิศ เพราะความที่เธอถวายน้ำผึ้งใหม่ ด้วยประการอย่างนี้.

[พวกภิกษุชมเชยบุญของเรวตะ]

ในวันรุ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า "แม่สามเณร
ผู้เดียวทำเรือนยอด ๕๐๐ หลัง เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป มีลาภ, มีบุญ,
น่าชมจริง." พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมด้วยถ้อยคำอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้น
กราบทูลว่า "ด้วยถ้อยคำเชื่อนี้," ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตร
ของเราไม่มีบุญ, ไม่มีบาป; (เพราะ) บุญและบาปทั้ง ๒ เธอละเสีย

แล้ว " ได้ตรัสพระคาถานี้ ในพราหมณวรรค ว่า :-

" บุคคลใดในโลกนี้ ล่วงเครื่องข้อง ๒ อย่าง
คือบุญและบาป, เราเรียกบุคคลนั้น ผู้ไม่
โศก ปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ ผู้หมดจด
ว่า เป็นพราหมณ์. "

เรื่องพระขทิรวนิยเรวัตเถระ จบ.

๑๐. เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง [๘๐]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภหญิงคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " รมณียานิ " เป็นต้น.

[หญิงนครโสภินีชั่วจิตพระเถระให้หลง]

ดังได้สดับมา ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง เรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้ว เข้าไปสู่สวนร้างสวนหนึ่งทำสมณธรรมอยู่. ครั้งนั้นหญิงนครโสภินีคนหนึ่ง ทำการนัดแนะกับบุรุษว่า " ฉันจักไปสู่ที่ชื่อโน้น, เธอพึงมาในที่นั้น " ได้ไปแล้ว. บุรุษนั้นไม่มาแล้ว. นางแลดูทางมาของบุรุษนั้นอยู่ไม่เห็นเขา กระสันขึ้นแล้ว จึงเที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้ เข้าไปสู่สวนนั้นพบพระเถระนั่งคู่บัลลังก์ แลไปข้างโน้นข้างนี้ไม่เห็นใคร ๆ อื่น คิดว่า " ผู้นี้เป็นชายเหมือนกัน, เราจักยังจิตของผู้นี้ให้ลุ่มหลง " ยืนอยู่ข้างหน้าของพระเถระนั้น เปลื้องผ้าถุงแล้ว (กลับ) นุ่งบ่อย ๆ, สยายผมแล้วเกล้า, ปรบมือแล้วหัวเราะ.

ความสังเวชเกิดขึ้นแก่พระเถระ แผ่สร้านไปทั่วสรีระ. ท่านคิดว่า " นี่เป็นอย่างไรหนอแล ? "

[พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่พระเถระ]

ฝ่ายพระศาสดาทรงใคร่ครวญว่า " ความเป็นไปของภิกษุผู้เรียนกัมมัฏฐานจากสำนักของเราไปแล้วด้วยตั้งใจว่า ' จักทำสมณธรรม ' เป็นอย่างไรหนอแล ? " ทรงเห็นหญิงนั้นแล้ว ทรงทราบกิริยาอนาจาร

* พระมหาอุ ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

ของหญิงนั้น และความเกิดขึ้นแห่งความสังเวชของพระเถระ ประทับ
นั่งในพระคันธกุฏินั้นแหละ ตรัสกับพระเถระนั้นว่า " ภิกษุ ที่ ๆ ไม่
รื่นรมย์ของพวกคนผู้แสวงหากามนั้นแหละ เป็นที่รื่นรมย์ของผู้มีราคะ
ปราศจากแล้วทั้งหลาย." ก็แลครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว ทรงแผ่พระ-
โอกาสไป เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุ นั้น ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ป่าทั้งหลาย เป็นที่น่ารื่นรมย์, ท่านผู้มีราคะ
ไปปราศแล้วทั้งหลาย จักยินดีในป่าอันไม่เป็น
ที่ยินดีของชน, (เพราะ) ท่านผู้มีราคะไปปราศ
แล้วเหล่านั้น เป็นผู้มิปกติไม่แสวงหากาม. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อรณฺยูณิ ความว่า ธรรมดาป่า
ทั้งหลาย อันประดับด้วยไพโรสณฺท์มีต้นไม้รุ่ม ๆ มีดอกบานแล้ว
สมบูรณ์ด้วยน้ำใสสะอาด เป็นที่น่ารื่นรมย์. บทว่า ยตุถ เป็นต้น
ความว่า ชนผู้แสวงหากาม ย่อมไม่ยินดีในป่าทั้งหลายใด เหมือน
แมลงวันบ้าน ไม่ยินดีในป่าบัวหลวง ซึ่งมีดอกอันแย้มแล้วฉะนั้น.

บทว่า วิตราคา เป็นต้น ความว่า ก็ท่านผู้มีราคะไปปราศ
แล้วทั้งหลาย คือพระชีณาสพ จักยินดีในป่าทั้งหลายเห็นปานนั้น
เหมือนแมลงกู่และแมลงผึ้ง ยินดีในป่าบัวหลวง ฉะนั้น.

ถามว่า " เพราะเหตุไร ? "

แก้วว่า " เพราะท่านผู้มีราคะไปปราศแล้วเหล่านั้น เป็นผู้มิ
ปกติไม่แสวงหากาม. " อธิบายว่า เพราะท่านเหล่านั้นย่อมไม่เป็น

ผู้มีปกติแสวงหากาม (จึงยินดีในป่าทั้งหลาย).

ในกาลจบเทศนา พระเถระนั้นนั่งแล้วตามปกตินั้นแล บรรลุ
พระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย มาโดยอากาศ ทำความ
ชมเชย ถวายบังคมพระบาททั้ง ๒ ของพระตถาคต ได้ไปแล้ว
ดังนี้แล.

เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง จบ.

อรหันตวรรค วรรณนา จบ.

วรรคที่ ๗ จบ.

๘. สหัสสวรรค วรรณนา

๑. เรื่องบุรุษผู้มาโจรมีเคราแดง [๘๑]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุผู้มาโจรมีเคราแดง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สหตุสมปิ เจ วาจา " เป็นต้น.

[เพ็ชฌฆาตเคราแดง]

ดังได้สดับมา โจร ๔๕๕ คน ทำกรรมมีการปล้นชาวบ้านเป็นต้นสำเร็จความเป็นอยู่แล้ว. ครั้งนั้น บุรุษผู้หนึ่งมีตาเหลือกเหลืออง มีเคราแดง ไปยังสำนักของโจรเหล่านั้น กล่าวว่า " แม่เราจักเป็นอยู่กับพวกท่าน. " ที่นั้นพวกโจรแสดงบุรุษนั้นแก่หัวหน้าโจร แล้วกล่าวว่า " ชายแม่นี้ ปรารถนาจะอยู่ในสำนักของพวกเรา. " ครั้งนั้น หัวหน้าโจรแลดูบุรุษนั้นแล้วคิดว่า " บุรุษผู้นี้ กักขพระนัถ สามารถในการที่จะตัดนมของแม่ หรือนำเลือดในลำคอของพ่อออกแล้ว กินได้ " จึงห้ามว่า " กิจคือการอยู่ ในสำนักของพวกเราสำหรับบุรุษนี้ไม่มี. " บุรุษนั้นแม้ถูกหัวหน้าโจรห้ามแล้วอย่างนั้นก็ยังไม่ไป บำรุงศิษย์คนหนึ่งของหัวหน้าโจรนั้นนั่นแลให้พอใจแล้ว. โจรนั้นพาบุรุษนั้นเข้าไปหาหัวหน้าโจรแล้ว อ้อนวอนว่า " นาย ผู้นี้เป็นคนดี มีอุปการะ

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๘ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

แก่พวกเรา, ขอท่านจงสงเคราะห์เขาเถิด " ให้หัวหน้าโจร
รับไว้แล้ว. ภายหลังจากวันหนึ่ง พวกชาวเมืองร่วมกันกับพวกราช-
บุรุษจับโจรเหล่านั้นได้ จึงได้นำไปสู่สำนักของพวกอมาตย์ผู้วินิจฉัย
ทั้งหลาย. พวกอมาตย์สั่งบังคับการตัดศีรษะของโจรเหล่านั้นด้วย
ขวาน. ลำดับนั้น พวกชาวเมืองปรึกษากันว่า " ใครหนอแล ?
จักฆ่าโจรเหล่านี้ " แสวงหาอยู่ ไม่เห็นใคร ๆ ผู้ปรารถนาเพื่อ
จะฆ่าโจรเหล่านั้น จึงพูดกะหัวหน้าโจรว่า " ท่านฆ่าโจรเหล่านี้แล้ว
จักได้ทั้งชีวิต ทั้งความนับถือทีเดียว, ท่านจงฆ่าโจรเหล่านั้น. " แม้
หัวหน้าโจรนั้น ก็ไม่ปรารถนาจะฆ่า เพราะความที่พวกโจรนั้น
อาศัยตนอยู่แล้ว. พวกชาวเมืองถามโจร ๔๕๕ คนโดยอุบายนั้น.
แม้โจรทั้งหมดก็ไม่ปรารถนาแล้ว. พวกชาวเมือง ถาปนายนายคัมพ-
ทาลิกะ (เคราแดง) ผู้มีตาเหลือกเหลืองนั้น ภายหลังจากโจรทั้งหมด.
นายคัมพทาลิกะนั้นรับคำว่า " ดีละ " แล้ว ฆ่าโจรทั้งหมดนั้น ได้ทั้ง
ชีวิตทั้งความนับถือแล้ว.

[เพ็ชฌฆาตออกจากตำแหน่งเวลาแก่]

พวกชาวเมืองนำโจร ๕๐๐ คนมาแม้แต่ทิศทักษิณแห่งเมืองแล้ว
แสดงแก่พวกอมาตย์โดยอุบายนั้น, เมื่อพวกอมาตย์นั้นสั่งบังคับ
ให้ตัดศีรษะโจรเหล่านั้น, จึงถามตั้งแต่หัวหน้าโจรเป็นต้นไป ไม่
เห็นใครผู้ปรารถนาจะฆ่า จึงถามว่า " ในวันก่อน บุรุษหนึ่งฆ่า
โจร ๕๐๐ คนแล้ว. บุรุษนั้นอยู่ที่ไหนหนอแล ? " เมื่อชนทั้งหลาย
ตอบว่า " พวกข้าพเจ้าเห็นเขาแล้วในที่ชื่อ โนน " จึงเรียกเขามา

แล้วสั่งบังคับว่า " ท่านจงฆ่าโจรเหล่านี้, ท่านจะได้ความนับถือ. " นายตัมพทาฐิกะนั้นรับว่า " ดีละ " แล้วฆ่าโจรเหล่านั้น ได้ความนับถือแล้ว.

ครั้งนั้นชาวเมืองเหล่านั้นปรึกษากันว่า " บุรุษคนนี้ดี, พวกเราจักทำให้เป็นคนฆ่าโจรประจำทีเดียว " ดังนี้แล้วจึงให้ตำแหน่งนั้นแก่เขา กระทำความนับถือแล้ว.

นายตัมพทาฐิกะนั้นฆ่าโจร (คราวละ) ๕๐๐ ๆ ซึ่งเขานำมาแต่ทิศปัจฉิมบ้าง ทิศอุดรบ้าง. เขาฆ่าโจร (สิ้น) ๒ พันคน ซึ่งนำมาแต่ทิศทั้ง ๔ ด้วยอุบายอย่างนั้น จำเดิมแต่นั้น เมื่อฆ่ามนุษย์ที่เขา นำมา ๆ คือ " คนหนึ่งสองคน " ทุกวัน ๆ ได้กระทำโจรฆาตกรรมสิ้น ๕๕ ปี. ในเวลาเป็นคนแก่ เขาไม่อาจจะตัดศีรษะด้วยการฟันทีเดียวได้, ต้องฟัน ๒-๓ ที ทำให้มนุษย์ทั้งหลายลำบาก. พวกชาวเมืองคิดกันว่า " คนฆ่าโจรแม้อันจักเกิดขึ้น, ผู้นี้ทำมนุษย์ทั้งหลายให้ลำบากเหลือเกิน, จะต้องการอะไรด้วยผู้นี้ " จึงถอนตำแหน่งนั้นของเขาเสีย.

นายตัมพทาฐิกะนั้น กระทำโจรฆาตกรรมอยู่ในกาลก่อน จึงไม่ได้กิจ ๔ อย่างนี้ คือ " การนุ่งผ้าใหม่ การดื่มยาอุจเอื่อน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่ การประดับดอกมะลิ การทาด้วยของหอม. " ในวันที่ถูกออกจากตำแหน่ง เขากล่าวว่า " ท่านทั้งหลาย จงดื่มยาอุจเอื่อน้ำนมแก่เรา " แล้ว ให้คนถือผ้าใหม่ระเบียบดอกมะลิและเครื่องทา ไปยังแม่น้ำอาบแล้ว นุ่งผ้าใหม่ ประดับดอกไม้ มีตัวทาด้วยของหอมมาสู่

เรือนนั่งแล้ว. ที่นั่นชนทั้งหลายวางยาคุเจื่อน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่
ข้างหน้าเขาแล้ว นำน้ำสำหรับล้างมือมา.

[นายตัมพทาฐิกะกระทำบุญแก่พระสารีบุตร]

ในขณะนั้น พระสารีบุตรเถระออกจากสมบัติ พิจารณา
ทางที่วภิกษาของตนว่า "วันนี้ เราควรไปที่ไหนหนอแล?" เห็น
ยาคุเจื่อน้ำนมในเรือนของนายตัมพทาฐิกะนั้น จึงใคร่ครวญว่า "บุรุษ
นั้น จักทำการสงเคราะห์เราหรือหนอแล?" รู้ว่า "เขาเห็นเราแล้ว
จักทำการสงเคราะห์แก่เรา, ก็แล กุลบุตรนี้ ครั้นกระทำแล้ว จักได้
สมบัติใหญ่" จึงห่มจีวร ถือบาตร แสดงตนยืนอยู่ที่ประตูเรือนของ
นายตัมพทาฐิกะนั้นนั้นแล.

นายตัมพทาฐิกะนั้น พอแลเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส คิด
ว่า "เรากระทำโจรฆาตกรรมมานาน, เราฆ่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก;
บัดนี้ ในเรือนของเราตกแต่งยาคุเจื่อน้ำนมไว้, แลพระเถระก็มา
ยืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา; เราถวายไทยธรรม แก่พระผู้เป็นเจ้าเสีย
ในเวลานี้ก็ควร" ดังนี้แล้ว จึงนำยาคุที่วางไว้ข้างหน้าออกไปแล้ว
เข้าไปหาพระเถระ ไหว้แล้วนิมนต์ให้นั่งภายในเรือน เกลี่ยยาคุ
เจื่อน้ำนมลงในบาตร ราดเนยใสใหม่แล้ว "ได้ขึ้นพัดพระเถระอยู่.
ที่นั่น อธิษาศัยเพื่อดื่มยาคุเจื่อน้ำนมได้มีกำลัง เพราะเขาไม่เคยได้
แล้วสิ้นเวลานาน. พระเถระรู้อธิษาศัยของนายตัมพทาฐิกะนั้น จึงพูด
กะเขาว่า "อุบาสก ท่านจงดื่มยาคุของตนเถิด." เขาให้พัดในมือ
แก่ผู้อื่นแล้วดื่มยาคุเอง. พระเถระพูดกะบุรุษผู้พัดว่า "ท่านจงไป

จงพักอุบาสกเถิด." เขาอันบุรุษนั้นพักอยู่ คัมภีร์ยาคุเต็มห้องแล้วมา
ยื่นพักพระเถระ "ได้รับบาตรของพระเถระ ผู้กระทำภักตกิจให้เสร็จแล้ว.
พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขาแล้ว. เขาไม่อาจกระทำจิตของตน
ให้ไปตามกรรมเทศนาของพระเถระได้. พระเถระสังเกตเห็นจึงถามว่า
"อุบาสก เหตุไร ท่านจึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามเทศนาได้?"

ตั้มพทาฐิกะ. " ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำกรรมหยาบเข้ามาสิ้น
กาลนาน, มนุษย์เป็นอันมากถูกข้าพเจ้าฆ่าตาย, ข้าพเจ้ามีวรรณะ
ถึงกรรมของตนนั้นอยู่ จึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามเทศนา ของพระ
ผู้เป็นเจ้าได้.

พระเถระคิดว่า "เราจักลงบุรุษนั้น " จึงพูดว่า " ก็ท่าน
ได้กระทำตามชอบใจตน, หรือถูกคนอื่นให้กระทำเล่า?"

ตั้มพทาฐิกะ. " ท่านผู้เจริญ พระราชาให้ข้าพเจ้าทำ "

พระเถระ. " อุบาสก เมื่อเป็นเช่นนั้น อกุศลจะมีแก่ท่านอย่างไร
หนอ?"

[นายตั้มพทาฐิกะตายไปเกิดในดุสิตบุรี]

อุบาสกเป็นคนธาตุทึบ ถูกพระเถระกล่าวอย่างนั้นมีความสำคัญ
ว่า " อกุศลไม่มีแก่เรา " จึงกล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ ถ้ากระนั้น ขอท่าน
จงกล่าวธรรมเถิด." อุบาสกนั้น เมื่อพระเถระทำอนุโมทนาอยู่, มีจิต
มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ฟังธรรมอยู่ ยังขันติเป็นไปโดยอนุโลม (แก่อริย-
สัจ) ภายในแห่งโศคาปัตติมรรค ให้บังเกิดแล้ว. แม้พระเถระ กระทำ
อนุโมทนาแล้วก็หลีกไป.

นางยักษิณีตนหนึ่งมาแล้วด้วยเพศแห่งแม่โคนม ขวิดที่อก
อุบาสกผู้ตามส่งพระเถระหน้อยหนึ่งแล้วกลับอยู่ให้ตายแล้ว. อุบาสก
นั้นกระทำกาละแล้วก็บังเกิดในดุสิตบุรี.

[กัลยาณมิตรเป็นเหตุให้เกิดในดุสิต]

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า " บรูษฆ่าโจร กระทำ
กรรมหยาบช้าสิ้น ๕๕ ปี พ้นจากกรรมนั้นในวันนี้แล ถวายภิกษาแก่
พระเถระก็ในวันนี้เหมือนกัน กระทำกาละก็ในวันนี้แน่แล, เขาบังเกิด
ในที่ไหนหนอแล ? "

พระศาสดา เสด็จมาแล้วตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้
พวกเขื่อนงสนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้น
กราบทูลว่า " ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย บรูษนั้น
บังเกิดในดุสิตบุรี. " ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า " พระเจ้าข้า พระองค์
ตรัสอะไร ? บรูษนั้นฆ่ามนุษย์เท่านั้นสิ้นเวลาเท่านั้น แล้วบังเกิดใน
วิมานดุสิต. "

พระศาสดาตรัสว่า " อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, บรูษนั้นได้
กัลยาณมิตรผู้ใหญ่, เขาฟังธรรมเทศนาของสารีบุตร ยังอนุโลม-
ญาณให้บังเกิดแล้ว เคลื่อนจากโลกนี้แล้ว บังเกิดในวิมานดุสิต "
ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" บรูษผู้ฆ่าโจรในเมือง ฟังคำเป็นสุภาษิตแล้ว
ได้อนุโลมขันติ ไปสู่เทวโลกชั้นไตรทิพย์ ย่อม
บันเทิงใจ. "

ภิกษุ. " พระเจ้าข้า ธรรมคาอนุโมทนาภามีกำลัง, บรูชนั้นกระทำอกุศลกรรมไว้มาก, เขายังคุณวิเศษให้บังเกิดด้วยเหตุเท่านั้นอย่างไรได้? "

พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าถือประมาณแห่งธรรมที่เราแสดงแล้วว่า ' น้อยหรือมาก ' เพราะว่าแม้ว่าจากำเดียวที่อาศัยประโยชน์ ประเสริฐโดยแท้ " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" หากวาจาแม่ตั้งพัน ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็น
ประโยชน์ไซ้, บทที่เป็นประโยชน์ บทเดียว
ซึ่งบุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สหสฺสุมปี เป็นคำสำหรับกำหนด. อธิบายว่า " แม้หากว่าวาจาที่เขากำหนดด้วยตั้งพันอย่างนี้ คือ ๑ พัน ๒ พัน ไช้, ก็ว่าจาเหล่านั้นไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์ คือประกอบด้วยบททั้งหลายที่ไม่เป็นประโยชน์ อันประกาศแต่เรื่องพรรณนาอากาศ พรรณนาภูเข และพรรณนาป่าเป็นต้น ไม่แสดงนิพพาน มีมากเพียงใด; ก็เป็นวาจาชั่วนั้นแหละ เพียงนั้น. "

สองบทว่า เอกํ อตฺถปทํ ความว่า ส่วนบุคคลฟังบทใด ที่เป็นประโยชน์แม้บทเดียวเห็นปานนี้ว่า " นี้กาย, นี้สติไปในกาย, วิชา ๓ เราตามบรรลุแล้ว, คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เรากระทำแล้ว. " ย่อมสงบระงับ ด้วยการสงบระงับ กิเลสมีรากะเป็นต้นได้,

ประโยค๒ - คัมภีร์พระธรรมปทัฏฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๑ - หน้าที่ 142

บทนั้น สำเร็จประโยชน์ ประกอบด้วยนิพพาน คือแสดงชั้นฐ ชาติ
อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ และสติปัญญา แม้บทเดียว ยัง
ประเสริฐกว่าโดยแท้.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลายมี
โสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องบุรุษผู้มาโจรมีคราแดง จบ.

๒. เรื่องพระทวารุจิรียเถระ* [๘๒]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระ
ทวารุจิรียเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สหสฺสุสมปี เจ คาถา "
เป็นต้น.

[ทวารุจิรียะสำคัญว่าตนเป็นอรหันต์]

ความพิสดารว่า ในกาลครั้งหนึ่ง มนุษย์เป็นอันมากเล่นเรือไป
สู่มหาสมุทร เมื่อเรืออัปปางในภายในมหาสมุทร ได้เป็นภิกษาของเต่า
และปลาแล้ว. บรรดามนุษย์เหล่านั้น บุรุษคนหนึ่งแลจับกระดานไว้ได้
แผ่นหนึ่ง พยายามกระเสือกไป สู้อึ่งแห่งท่าเรือชื่อสุปปรากะ. ฟ้านุ่งห่ม
ของเขาไม่มี. บุรุษนั้นไม่เห็นอะไรอื่น จึงเอาปอพันท่อนไม้แห่งทำเป็น
ฟ้านุ่งห่ม ถือกระเบื้องจากเทวสถาน ได้ไปสู่อึ่งท่าเรือสุปปรากะ. มนุษย์
ทั้งหลายเห็นเขาแล้วให้ยาคุณและภัตตรเป็นต้นแล้วยกย่องว่า " ผู้นี้เป็น
พระอรหันต์องค์หนึ่ง. " บุรุษนั้น เมื่อมนุษย์ทั้งหลายนำผ้าเข้าไปให้
คิดว่า " ถ้าเราจักนุ่งหรือจักห่ม, ลาภสักการะของเราจักเสื่อม " จึง
ห้ามผ้าที่เขานำมาเสียด นุ่งห่มแต่เปลือกไม้เท่านั้น.

ครั้งนั้น เมื่อเขาถูกมนุษย์เป็นอันมากกล่าวอยู่ว่า " เป็นพระ
อรหันต์ " ความปริวิตกแห่งใจจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า " พระอรหันต์
หรือผู้บรรลुพระอรหัตมรรคเหล่าใดเหล่าหนึ่งแลในโลก, บรรดา

*พระมหาโปร่ง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

พระอรหันต์เหล่านั้น เราก็เป็นพระอรหันต์องค์ใดองค์หนึ่ง." ที่นั่น
เทวดาผู้เป็นสาโลหิตกันในกลุ่มก่อนแห่งนุรุษนั้น ก็คิดแล้ว อย่างนั้น.

[ประวัติเดิมของทวารุจิริยะ]

ชื่อว่า ผู้เป็นสาโลหิตกันในกลุ่มก่อน คือผู้กระทำสมณธรรม
ร่วมกันในครั้งก่อน. ได้ยินว่า ในกลุ่มก่อนเมื่อศาสนาของพระทศพล
พระนามว่ากัสสปเสื่อมลงอยู่, ภิกษุ ๘ รูปเห็นประการอันแปลกแห่ง
บรรพชิตทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้นแล้ว ถึงความสลัดใจคิดว่า " ความ
อันตรธานแห่งพระศาสนายังไม่มีเพียงใด; พวกเราจักกระทำที่พึงแก้ตน
เพียงนั้น " ให้อายุพระเจดีย์ทองคำแล้ว เข้าไปสู่ เห็นภูเขาสูงหนึ่ง
จึงกล่าวว่า " ผู้มีอายุในชีวิตจงกลับไป, ผู้ไม่มีอายุจงขึ้นภูเขาสูงนี้ "
พาดบันไดแล้ว แม้ทั้งหมดขึ้นสู่ภูเขาสูงนั้น ผลักบันไดแล้วกระทำสมณ-
ธรรม. บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระสังฆเถระบรรลุพระอรหัตโดยดวงไป
ราตรีเดียวเท่านั้น. พระเถระนั้นเกี่ยวไม้ชำระฟันชื่อนาคลดาในสระ
อนาคดา นำบิณฑบาตมาแต่อุดตตรกฐทวีป แล้วกล่าวกะภิกษุเหล่านั้น
ว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านเกี่ยวไม้ชำระฟันนี้ บ้วนปากแล้ว
จงฉันบิณฑบาตนี้. "

ภิกษุ. ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำกตีกกันไว้อย่างนี้ว่า " ภิกษุ
ใดบรรลุพระอรหัตก่อน, ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ จักฉันบิณฑบาตที่ภิกษุ
นั้นนำมา หรือ ? "

พระเถระ. ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย.

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า " ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเราพึงยังคุณวิเศษให้บังเกิดเหมือนท่าน, พวกเราจักนำมาบริโภคนเอง " ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา. ในวันที่ ๒ พระเถระองค์ที่ ๒ บรรลุอนาคามีผลแล้ว. แม้พระเถระนั้นนำภินชบาตมาแล้ว ก็นิมนต์ภิกษุนอกนี้อย่างนั้นเหมือนกัน. ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า " ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำกติกากันไว้ว่า ' พวกเราจักบริโภคนิพพานที่พระมหาเถระนำมา บริโภคนิพพานที่พระอนุรุทธเถระนำมา, หรือ ? "

พระเถระองค์ที่ ๒. ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย.

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า " เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเรายังคุณวิเศษให้บังเกิดเหมือนท่านแล้ว อาจเพื่อบริโภคด้วยความเพียรแห่งบุรุษของตนได้จึงจักบริโภค " ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา.

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้บรรลุพระอรหัตตปรินิพพานแล้ว, ภิกษุผู้เป็นอนาคามีบังเกิดในพรหมโลก, ภิกษุ ๕ รูปนอกนี้ไม่อาจยังคุณวิเศษให้บังเกิดได้ ฝ่ายผมแล้วกระทำกาละในวันที่ ๗ บังเกิดในเทวโลก ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนแห่งตระกูลนั้น ๆ.

บรรดาคนเหล่านั้น คนหนึ่งได้เป็นพระราชา พระนามว่า ปุกกุสาติ, คนหนึ่งได้เป็นพระกุมารกัสสป, คนหนึ่งได้เป็นพระทวารุจิริยะ, คนหนึ่งได้เป็นพระทัฬหาลบุตร, คนหนึ่งได้เป็นปริพาชกชื่อสภิกยะแล. คำว่าเทวดาผู้เป็นสาโลหิตกันีกาลก่อนนี้ ท่านกล่าวหมายเอาภิกษุผู้ที่ยังเกิดในพรหมโลกนั้น.

[พรหมบอกความจริงแก่ทารุจิริยะ]

พรหมนั้น ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า " บุรุษนี้พาดบันไดแล้ว
ขึ้นสู่ภูเขา ทำสมณธรรมกับเรา, เดียวนี้เขาถือลัทธินี้เที่ยวไป
ฟังฉิบหาย, เราจักยังเขาให้สลดใจ. " ที่นั้นพรหมนั้นเข้าไปหาบุรุษนั้น
แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า " พาหิยะท่านไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ดอก, ท่านยัง
ไม่ได้บรรลุพระอรหัตมรรคเลย: ถึงปฏิบัติของท่านเป็นเหตุเป็นพระ
อรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลุพระอรหัตมรรค ก็ยังไม่มี " พาหิยะแลดู
มหาพรหมผู้ยื่นพุดอยู่ในอากาศจึงคิดว่า " โอ เราทำกรรมหนัก, เรา
คิดว่า 'เราเป็นพระอรหันต์,' ก็มหาพรหมนี้พุดกะเราว่า 'ท่านไม่ใช่
พระอรหันต์, ท่านยังไม่ได้บรรลุพระอรหัตมรรคเลย,' พระอรหันต์
อื่นมีอยู่ในโลกหรือหนอแล ? " ที่นั้นเขาถามมหาพรหมนั้นว่า " ท่าน
ผู้เป็นเทวดา เดียวนี้พระอรหันต์หรือผู้บรรลุพระอรหัตมรรค มีอยู่
ในโลกหรือหนอแล ? "

ครั้งนั้น เทวดาบอกแก่พาหิยะนั้นว่า " พาหิยะ นครชื่อสาวัตถิ
มีอยู่ในชนบทแถบอุดร, เดียวนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์-
สัมมาสัมพุทธชนั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น, พาหิยะ ก็พระผู้มีพระ
ภาคนั้น เป็นพระอรหันต์ด้วย ทรงแสดงธรรมเพื่อความ เป็นพระ
อรหันต์ด้วย "

[ทารุจิริยะไปเฝ้าพระศาสดา]

พาหิยะฟังคำของเทวดาในส่วนแห่งราตรีแล้ว มีใจสลด ในทันใด

นั่นนั่นเอง ออกจากท่าเรือสุปปารกะได้ไปถึงกรุงสาวัตถี ด้วยการพัก
โดยราตรีเดียว. เขาได้เดินทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์ ทั้งหมด
โดยการพักราตรีเดียวเท่านั้น; ก็แล เมื่อไป ไปแล้วด้วยอานุภาพของ
เทวดา. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า " ไปด้วยอานุภาพของพระพุทธเจ้า
บ้าง " ที่เดียว.

ก็ในขณะนั้น พระศาสดาเสด็จเข้าไปสู่กรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต.
พาหิยะนั้นถามภิกษุทั้งหลายผู้ฉันอาหารเช้าแล้ว เคนจงกรมอยู่ที่แจ้ง
เพื่อต้องการเปลื้องความคร้านทางกายว่า " เดียวนี้ พระศาสดาประทับ
อยู่ที่ไหน ? " ภิกษุทั้งหลายตอบว่า " เสด็จเข้าไปกรุงสาวัตถีเพื่อ
บิณฑบาต " แล้วถามบุรุษนั้นว่า " ก็ท่านแลมาแต่ที่ไหนเล่า ? "

ทารุจิริยะ. ข้าพเจ้ามาแต่ท่าเรือสุปปารกะ.

ภิกษุ. ท่านออกในกาลไร ?

ทารุจิริยะ. ข้าพเจ้าออกในเวลาเย็นวานนี้.

ภิกษุ. ท่านมาแต่ที่ไกล, จงนั่งก่อน, ล้างเท้าแล้วทาด้วยน้ำมัน
แล้ว จงพักเหนื่อยเสียน้อย, ท่านจักเห็นพระศาสดา ในเวลาที่เสด็จมา.

ทารุจิริยะ. ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่รู้อันตรายแห่งชีวิตของ
พระศาสดาหรือของข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าไม่ได้หยุด ไม่ได้นั่งในที่ไหน
เดินทางมาสิ้น ๑๒๐ โยชน์โดยคืนเดียวเท่านั้น, ข้าพเจ้าพอเห็นพระ
ศาสดาแล้วจึงจักพักเหนื่อย.

พาหิยะนั้น กล่าวอย่างนั้นแล้ว มีท่าที่เร่งร้อนเข้าไปยังกรุง

๑. ตรมานรูป=มีรูปแห่งบุคคลผู้ควาน แปลตรงศัพท์ ไม่ได้ความแก่ภาษา, เพื่อให้ได้
ความแก่ภาษาและเหมาะแก่เรื่อง จึงได้แปลอย่างนั้น.

สาวัตถิ เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยพุทธสิริอันหา
ที่เปรียบมิได้ คิดว่า " นานหนอ เราเห็นพระโคดมสัมมาสัมพุทธะ "
ดังนี้แล้ว ก็น้อมตัวเดินไปที่ ๆ คนเห็น ถวายบังคมด้วยเบญจางค
ประดิษฐ์ในระหว่างถนน จับที่ข้อพระบาททั้ง ๒ แน่น แล้วกราบทูล
อย่างนี้ว่า " พระเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้า
พระองค์, ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์
สุข แก่ข้าพระองค์สืบกาลนานเถิด. "

[ทารุจิริยะบรรลुพระอรหัตแต่ยังเป็นคฤหัสถ์]

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสห้ามกะเขาว่า " พาหิยะ ไม่ใช่กาล
ก่อน, เราเป็นผู้เข้าไปสู่ระหว่างถนนเพื่อบิณฑบาต. " พาหิยะ ฟัง
พระพุทธดำรัสนั้นแล้วกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ผู้ท่องเที่ยวไปใน
สงสาร ไม่เคยได้อาหารคือข้าวเลยหรือ ? ข้าพระองค์ไม่รู้อันตราย
แห่งชีวิตของพระองค์ หรือของข้าพระองค์, ขอพระองค์จงทรงแสดง
ธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด. " แม้ครั้งที่ ๒ พระศาสดาก็ตรัสห้ามแล้ว
เหมือนกัน. ได้ยินว่า พระศาสดานั้นได้ทรงปริวิตกอย่างนี้ว่า " จำเดิม
แต่กาลที่พาหิยะนี้เห็นเราแล้ว สรริระทังสิน (ของเขา) อันปิติ
ท่วมทับไม่มีระหว่าง, ผู้มีปิติมิกำลัง แม้ฟังธรรมแล้วจักไม่อาจแทง
ตลอด (ของจริง) ได้, เขาจตั้งอยู่ ในอุเบกขาคือความมัธยัสถ์ก่อน,
แม้ความกระวนกระวายของเขามีกำลัง เพราะเป็นผู้เดินมาเส้นทาง
๑๒๐ โยชน์โดยคั้นเดียวเท่านั้น, แม้ความกระวนกระวายนั้นจงระงับ

เสียก่อน," เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงตรัสห้าม ๒ ครั้ง ถูกเขาอ่อนวอนแม่ครั้งที่ ๓ ประทับยืนในระหว่างถนนนั่นเอง ทรงแสดงธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า "พาหิยะ เพราะเหตุนี้ เธอพึงศึกษาในศาสนานี้ อย่างนี้ว่า 'เมื่อรูปเราได้เห็นแล้ว รูปจักเป็นเพียงเราเห็น.' พาหิยะ นั้นกำลังฟังธรรมของพระศาสดานั้นแล ยังอาสวะทั้งหมดให้สิ้นไป บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ แล้ว, ก็เลขณะนั้นนั่นเอง เขาทูลขอบรรพชาจะพระผู้มีพระภาค, ถูกตรัสถามว่า "บาตรจีวรของเขอครบแล้วหรือ?" ทูลตอบว่า "ยังไม่ครบ." ที่นั้นพระศาสดาตรัสกะเขาว่า "ถ้าอย่างนั้น เธอจงแสวงหาบาตรจีวร" แล้วก็เสด็จหลีกไป.

ได้ยินว่า พาหิยะนั้นกระทำสมณธรรมสิ้น ๒ หมื่นปี คิดว่า "ธรรมคาถิกษุได้ป้จจัยด้วยตนแล้ว ไม่เหลือวเลผู้อื่น บริโภคเองเท่านั้น จึงควร" ดังนี้แล้ว ไม่ได้กระทำการสงเคราะห์ด้วยบาตรหรือจีวร แม้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง. เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงทราบว่ "บาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ จักไม่เกิดขึ้น" จึงไม่ได้ประทานบรรพชา ด้วยความเป็นเอหิภิกษุแก่เขา. แม้พาหิยะนั้นแสวงหาบาตรจีวรอยู่นั้นแล ยักษิณิตนหนึ่งมาด้วยรูปแม่โคนม ขวิดถูกตรงขาอ่อนข้างซ้าย ให้ถึงความสิ้นชีวิต.

พระศาสดาเสด็จเที่ยวบิณฑบาต ทรงกระทำกัตกิจเสร็จแล้ว เสด็จออกไปพร้อมกับภิกษุเป็นอันมาก ทรงเห็นสรีระของพาหิยะถูกทิ้งในที่กองขยะ จึงทรงบัญญัติภิกษุทั้งหลายว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอ

ทั้งหลายจึงยื่นไถ่ประตูเรือนแห่งหนึ่ง ให้นำเตียงมาแล้ว นำสรีระนี้ออกจากเมือง เฝ้าแล้วทำสตูปไว้." ภิกษุทั้งหลายกระทำดั่งนั้นแล้ว; ก็แลครั้นกระทำแล้วไปยังวิหารเข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลบอกกิจที่ตนกระทำแล้ว ทูลถามอภิธรรมปรายภพของพาทิยะนั้น.

[ทารุจีริยะเลิศในทางขิปปาภิญญา]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสบอกความที่พาทิยะนั้นปรินิพพานแล้วแก่ภิกษุเหล่านั้น, ทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะว่า " ภิกษุทั้งหลาย พาทิยะ ทารุจีริยะ (ผู้มุ่งผ้าเปลือกไม้) เป็นเลิศกว่าภิกษุ ผู้สาวกของเราผู้ตรัสรู้เร็ว." ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระศาสดาว่า " พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสว่า 'พาทิยะ ทารุจีริยะ บรรลุพระอรหัต, เขาบรรลุพระอรหัตเมื่อไร? "

พระศาสดา. ในกาลที่เขาพึงธรรมของเรา ภิกษุทั้งหลาย.

ภิกษุ. ก็พระองค์ตรัสธรรมแก่เขาเมื่อไรเล่า?

พระศาสดา. เรากำลังเที่ยวบิณฑบาต ยืนในระหว่างถนนกล่าวธรรมแก่เขา.

ภิกษุ. พระเจ้าข้า ก็ธรรมที่พระองค์ประทับยืนในระหว่างถนน ตรัสแล้ว มีประมาณเล็กน้อย, เขายังคุณวิเศษให้บังเกิดด้วยธรรม มีประมาณเพียงนั้นอย่างไร?

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า " ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่านับธรรมของเราว่า ' น้อยหรือมาก,' ด้วยว่ากาลา

พันหนึ่งแม่เป็นอนงค์ที่ไม่อาศัยประโยชน์ ไม่ประเสริฐ, ส่วนบทแห่ง
คาถาแม่บทเดียวอาศัยประโยชน์ ประเสริฐกว่า " ดังนี้แล้ว เมื่อจะ
ทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" หากว่า คาถาแม่พันหนึ่ง ไม่ประกอบด้วย
บทเป็นประโยชน์ [ไม่ประเสริฐ]; บทแห่ง
คาถาบทเดียว ซึ่งบุคคลฟังแล้ว สงบระงับได้
ประเสริฐกว่า. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า เอก์ คาถาปท ความว่า แม่
คาถา ๆ เดียวเห็นปานนี้ว่า " ความไม่ประมาท เป็นทางอมตะ ๆ ล ๆ
เหมือนคนตายแล้ว " ประเสริฐกว่า. บทที่เหลือพึงทราบตามนัยก่อน
นั้นแล.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิยามผลทั้งหลาย
มีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระทวารุจิรยเถระ จบ.

๓. เรื่องพระกณทลเกสีเถรี [๘๓]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนางกณทล-
เกสี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ คาถา สติ ภาเส " เป็นต้น.

[ธิดาเศรษฐีได้โจรเป็นสามี]

ดังได้สดับมา ธิดาเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ มีอายุ ๑๖
ปีย่าง มีรูปสวย น่ารัก. ก็นารีทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในวัยนั้น ย่อมมีความ
ฝักใฝ่ในบุรุษ โกลเลในบุรุษ. ครั้งนั้น มารดาบิดา ให้ธิดานั้น
อยู่ในห้องอันมีสิริ บนพื้นชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น. ได้กระทำทาสี
คนเดียวเท่านั้น ให้เป็นผู้บำรุงบำเรอนาง.

ครั้งนั้น พวกราชบุรุษจับกุลบุตรคนหนึ่ง ผู้กระทำโจรกรรม
ได้มัดมือไพล่หลัง โขยด้วยหวาบครั้งละ ๔ เส้น ๆ แล้วนำไปสู่ที่สำหรับ
ฆ่า. ธิดาเศรษฐีได้ยินเสียงของมหาชน คิดว่า " นี้อะไรกันหนอแล ?
ขึ้นแลดูอยู่บนพื้นปราสาท เห็นโจรนั้นแล้วก็มีจิตปฏิพัทธ์ปรารถนาอยู่
ห้ามอาหารแล้วนอนบนเตียง. ลำดับนั้น มารดาถามนางว่า " แม่
นี้อย่างไรกัน ? "

ธิดาเศรษฐี. ถ้าดิฉันจักได้บุรุษคนที่เขาถูกจับนำไปว่า ' เป็น
โจร ' นั้นไซ้, ดิฉันจักเป็นอยู่; ถ้าไม่ได้, ชีวิตดิฉันก็จะไม่มี, ดิฉัน
จักตายในที่นี้แหละ.

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๘ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

มารดา. แม่ เจ้าอย่ากระทำอย่างนี้เลย, เจ้าจักได้สามีอื่นซึ่งเสมอ
กันโดยชาติและโภคะของเรา.

ธิดาเศรษฐี. กิจด้วยบุรุษอื่นสำหรับดิฉันไม่มี, ดิฉันเมื่อไม่ได้
บุรุษคนนี้ก็จักตาย.

มารดา เมื่อไม่อาจยังธิดาให้ยินยอมได้จึงบอกแก่บิดา. ถึงบิดา
นั้นก็ยังไม่อาจยังธิดานั้นให้ยินยอมได้ คิดว่า " เราอาจจะกระทำอย่างไร
ได้? " ส่งห่อภัณฑะพืชนึ่งแก่ราชบุรุษ ผู้ให้จับโจรนั้นแล้วเดินไป
อยู่ ด้วยคำว่า " ท่านจงรับภัณฑะนี้ไว้แล้ว ให้บุรุษคนนั้นแก่นั้น. "
ราชบุรุษนั้นรับคำว่า " คีละ " แล้วรับกหาปณะ ปล่อยโจรนั้นไป
ฆ่าบุรุษอื่นแล้ว กราบทูลแด่พระราชาวา " ขอเดชะ ข้าพระองค์
ฆ่าโจรแล้ว. "

แม่เศรษฐีได้ให้ธิดาแก่โจรนั้นแล้ว. นางคิดว่า " จักยังสามี
ให้ยินดี " จึงตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งปวง จัดแจงยาสูบเป็นต้น
แก่โจรนั้นเองทีเดียว.

[โจรคิดอุบายพาภรรยาไปฆ่า]

โดยกาลล่วงไป ๒ - ๓ วัน โจรคิดว่า " ในกาลไรหนอแล? เรา
จักได้เพื่อฆ่าหญิงนี้ ถือเอาเครื่องประดับของหญิงนี้ ขายกินในโรงสุรา
แห่งหนึ่ง. " โจรนั้นคิดว่า " อุบายนี้มีอยู่ " จึงห้ามอาหารเสียนอนบน
เตียง. ที่นั้น นางเข้าไปหาโจรนั้นแล้วถามว่า " นาย อะไรเสียดแทง
ท่าน? "

โจร. อะไร ๆ ไม่ได้เสียดแทงดอก นางผู้เจริญ.

ธิดาเศรษฐี. ก็มารดาบิดาของฉัน โกรธท่านแลหรือ ?

โจร. ไม่โกรธ นางผู้เจริญ.

ธิดาเศรษฐี. เมื่อเป็นเช่นนั้น นี่ชื่ออะไร ?

โจร. นางผู้เจริญ ฉันถูกจับนำไปวันนั้น บนบานไว้ต่อ
เทวดาผู้สถิตอยู่ที่ภูเขาทังโจรได้ชีวิตแล้ว, แม่หล่อนก็ได้ฉันด้วยอานุภาพ
แห่งเทวดานั้นเหมือนกัน, นางผู้เจริญ ฉันคิดว่า " ฉันตั้งพิธีกรรมนั้น
ไว้ต่อเทพดา. "

ธิดาเศรษฐี. นาย อย่าคิดเลย, ดิฉันจักทำพิธีกรรม, ท่าน
จงบอก, ต้องการอะไร ?

โจร. ต้องการข้าวมธุปายาสชนิดมีน้ำน้อย และดอกไม้มีข้าว
ตอกเป็นที่ ๕.

ธิดาเศรษฐี. ดิฉัน นาย. ดิฉันจักจัดแจง.

ธิดาเศรษฐีนั้นจัดแจงพิธีกรรมทุกอย่างแล้ว จึงกล่าวว่า " มา
เถิด นาย, เราไปกัน. "

โจร. นางผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น หล่อนให้พวกญาติของหล่อน
กลับเสีย ถือเอาผ้าและเครื่องประดับที่มีค่ามากแล้วจงตกแต่งตัว, เรา
จักหัวเราะเล่นพลางเดินไปอย่างสบาย.

นางได้กระทำอย่างนั้นแล้ว, ที่นั้น ในเวลาถึงเชิงเขา โจรนั้น
กล่าวกะนางว่า " นางผู้เจริญ เบื้องหน้าแต่นี้ เราจักไปกัน ๒ คน,

๑. พลิกมัม ปฏิสุสุมิตวา รับซึ่งพิธีกรรม คือ การบวงสรวง.

หล่อนจงให้คนที่เหลือกลับพร้อมกับยาน ยกภาชนะพลีกรรมถือไปเอง." นางได้กระทำอย่างนั้น. โจรพานางขึ้นสู่ภูเขาทิ้งโจร.

ก็มีมนุษย์ทั้งหลายยอมขึ้นไปโดยข้าง ๆ หนึ่งแห่งภูเขานั้น. ข้าง ๆ หนึ่งเป็นโกรกชัน, มนุษย์ทั้งหลายยืนอยู่บนยอดเขาแล้ว ย่อมทิ้งโจรทั้งหลายโดยทางข้างนั้น, โจรเหล่านั้นเป็นท่อนเล็กท่อนน้อยตกลงไปที่พื้น; เพราะฉะนั้น เขาจึงเรียกว่า "เขาทิ้งโจร." นางยืนอยู่บนยอดเขานั้นกล่าวว่า " นาย จงทำพลีกรรมของท่าน." โจรนั้นได้นิ่งแล้ว. เมื่อนางกล่าวอีกว่า " นาย เหตุไรท่านจึงนิ่งเสียเล่า ? " จึงบอกกะนางว่า " ฉันไม่ต้องการพลีกรรมดอก, แต่ฉันล่องลวงพาหล่อนมา. "

ธิดาเศรษฐี. เพราะเหตุไร ? นาย.

โจร. เพื่อต้องการฆ่าหล่อนเสีย แล้วถือเอาเครื่องประดับของหล่อนหนีไป.

นางอุกมรณภัยคุกคามแล้วกล่าวว่า " นายเจ้า ดิฉันและเครื่องประดับของดิฉันก็เป็นของ ๆ ท่านทั้งนั้น, เหตุไร ท่านจึงพูดอย่างนี้ ? " โจรนั้นแม้ถูกอ้อนวอนบ่อย ๆ ว่า " ท่านจงอย่ากระทำอย่างนี้ " ก็กล่าวว่า " ฉันจะฆ่าให้ได้. " นางกล่าวว่า " เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะต้องการอะไร ? ด้วยความตายของดิฉัน, ท่านถือเอาเครื่องประดับเหล่านี้แล้วให้ชีวิตแก่ดิฉันเถิด, จำเดิมแต่ที่ท่านจงจำดิฉันว่า 'ตายแล้ว,' หรือว่าดิฉันเป็นทาสีของท่านกระทำหัตถกรรม " ดังนี้แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า :-

" สายสร้อยทองคำเหล่านี้ ล้วนสำเร็จด้วยแก้ว

ไพฑูรย์, ท่านผู้เจริญ ท่านจงถือเอาทั้งหมด

และจงประกาศว่าดิฉันเป็นทาสี."

โจรฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า " เมื่อดิฉันกระทำอย่างนั้น, หล่อนไปแล้ว ก็จับบอกแก่มารดาบิดา, ฉันจักฆ่าให้ได้, หล่อนอย่าคร่ำครวญไปนักเลย " ดังนี้แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า :-

**" หล่อนอย่าคร่ำครวญนักเลย, จงรีบห่อสิ่งของ
เข้าเถิด, ชีวิตของหล่อนไม่มีดอก, ฉันจะถือ
เอาสิ่งของทั้งหมด."**

[ธิคาเศรษฐีผลักโจรตกเขาตาย]

นางคิดว่า " โอ กรรมนี้หนัก, ชื่อว่าปัญญา ธรรมดา มิได้สร้างมาเพื่อประโยชน์แก่งกิน, ที่แท้ สร้างมาเพื่อประโยชน์พิจารณา, เราจักรู้สิ่งที่ควรกระทำแก่เขา."

ลำดับนั้น นางกล่าวกะโจรนั้นว่า " นาย ท่านถูกจับนำไปว่า ' เป็นโจร ' ในกาลใด; ในกาลนั้น ดิฉันบอกแก่มารดาบิดา, ท่าน ทั้ง ๒ นั้นสละทรัพย์พันหนึ่ง ให้นำท่านมากระทำไว้ในเรือน, จำเดิมแต่นั้นดิฉันก็อุปการะท่าน, วันนี้ท่านจงให้ดิฉันกระทำตัว (ท่าน) ให้เห็นถนัดแล้วไหว้."

โจรนั้นกล่าวว่า " ดีละ นางผู้เจริญ, หล่อนจงทำตัว (ฉัน) ให้เห็นถนัด แล้วไหว้เถิด " ดังนี้แล้ว ก็ได้ยืนอยู่บนยอดเขา. ที่นั้น นางทำปทักษิณ ๓ ครั้ง ไหว้โจรนั้นในที่ ๔ สถานที่แล้ว กล่าวว่า

" นาย นี่เป็นการเห็นครั้งสุดท้ายของคุณ, บัดนี้การที่ท่านเห็น
คุณ หรือการที่คุณเห็นท่านไม่มีละ " แล้วสวมกอดข้างหน้าข้างหลัง
ยืนที่ข้างหลังเอามือข้างหนึ่งจับโจรสวมประมาท ยืนอยู่บนยอดเขาตรงคอ
เอามือข้างหนึ่งจับตรงรักแร้ข้างหลัง ผลักลงไปในเหวแห่งภูเขา. โจร
นั้นกระทบลูกที่ท้องของเขา เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ตกลงไปแล้วที่พื้น.

[หญิงผู้มีปัญญาก็เป็นบัณฑิตได้]

เทวดาผู้สถิตอยู่บนยอดเขาที่ถึงโจร เห็นกิริยาแม่ของชนทั้ง ๒
นั้น จึงให้สาธุการแก่หญิงนั้น แล้วกล่าวคาถานี้ว่า :-

" บรุษนั้น เป็นบัณฑิตในที่ทุกสถาน ก็หาไม่,
แม้สตรีนั้น ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ ก็เป็นบัณฑิต
ได้ ในที่นั้น ๆ. "

ธิดาเศรษฐีแม่ นั้น ครั้นผลักโจรลงไปในเหวแล้ว (คิดว่า)

" หากว่า เราจักไปบ้าน, มารดาบิดาจักถามว่า 'สามีของเจ้าไปไหน?'
หากเราถูกถามอย่างนั้นจะตอบว่า 'คุณมาเสียแล้ว' ท่านจักทิ่มแทง
เราด้วยหอกคือปากว่า 'นางคนหัวดี เจ้าให้ทรัพย์พันหนึ่งให้น่า
ฟังมา บัดนี้ ก็มาเสียแล้ว;' แม้เมื่อเราบอกว่า 'เขาปรารถนาจะฆ่า
คุณ เพื่อต้องการเครื่องประดับ,' ท่านก็จักไม่เชื่อ; อย่าเลยด้วยบ้าน
ของเรา " ดังนี้แล้ว ถึงเครื่องประดับไว้ในที่นั้นนั่นเอง เข้าไปสู่ป่า
เที่ยวไปโดยลำดับ ถึงอาศรมของพวกปริพาชกแห่งหนึ่ง ให้อาหารแล้ว
กล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงให้การบรรพชา ในสำนัก

ของท่านแก้คิดนั้นเกิด." ลำดับนั้น ปริพาชกทั้งหลายให้นางบรรพชาแล้ว.

[ธิคาเศรษฐีบวชเป็นปริพาชก]

ธิคาเศรษฐีนั้นพอบวชแล้ว ถามว่า " ท่านผู้เจริญ อะไรเป็นสูงสุดแห่งบรรพชาของท่าน. "

ปริพาชก. นางผู้เจริญ บุคคลกระทำกรรมในกสิน ๑๐ แล้ว พึงยังฉนวนให้บังเกิดบ้าง, พึงเรียนวาทะพินหนึ่งบ้าง, นี้เป็นประโยชน์สูงสุดแห่งบรรพชาของพวกเขา.

ธิคาเศรษฐี. คิดนั้นไม่อาจจะยังฉนวนให้เกิดได้ก่อน, แต่จัดเรียนวาทะพินหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า.

ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้น ยังนางให้เรียนวาทะพินหนึ่งแล้ว กล่าวว่า " ศิลปะ ท่านก็เรียนแล้ว, บัดนี้ ท่านจงเที่ยวไปบนพื้นชมพูทวีป ตรวจดูผู้สามารถจะกล่าวปัญหากะตน " แล้ว ให้กิ่งหว้าในมือแก่นาง ส่งไปด้วยสั่งว่า " ไปเถิด นางผู้เจริญ; หากใคร ๆ เป็นคฤหัสถ์อาจกล่าวปัญหากับท่านได้, ท่านจงเป็นบาทปริจาริกา ของผู้นั้นเที่ยว; หากเป็นบรรพชิต, ท่านจงบรรพชาในสำนักผู้นั้นเถิด. " นางมีชื่อว่า ชัมพูปริพาชิกา ตามนาม (ไม้) ออกจากที่นั่นเที่ยวถามปัญหากะผู้ที่ตนเห็นแล้ว ๆ. คนชื่อว่าผู้สามารถจะกล่าวกับนางไม่ได้มีแล้ว. มนุษย์ทั้งหลายพอฟังว่า " นางชัมพูปริพาชิกามาแต่ที่นี่ " ย่อมหนีไป. นางเข้าไปสู่บ้านหรือตำบลเพื่อศึกษา ก่อกองทรายไว้

ใกล้ประตูบ้าน ปักกิ่งหว่าบนกองทรายนั้น กล่าวว่า " ผู้สามารถจะกล่าวกับเรา จงเหยียบกิ่งหว่า " แล้วก็เข้าไปสู่บ้าน. ใคร ๆ เชื่อว่าสามารถจะเข้าไปยังที่นั่น มิได้มี, แม้นางยอมถือกิ่งอื่น ในเมื่อกิ่งหว่า (เก่า) เหยียบแห้ง, เทียวไปโดยทำนองนี้ ถึงกรุงสาวัดดี ปักกิ่ง (หว่า) ใกล้ประตูบ้าน พุดโดยนัยที่กล่าวมาแล้วนั้นแล เข้าไปเพื่อศึกษา. เด็กเป็นอันมากได้ยื่นล้อมกิ่งไม้ไว้แล้ว.

[วิชาเศรษฐีมีชื่อว่ากุณฑลเกสีเถรี]

ในกาลนั้น พระสารีบุตรเถระเทียวไปเพื่อบิณฑบาต กระทำกตกิจแล้วออกไปจากเมือง เห็นเด็กเหล่านั้นยื่นล้อมกิ่งไม้ จึงถามว่า " นี้อะไร ? " เด็กทั้งหลายบอกเรื่องนั้นแก่พระเถระแล้ว. พระเถระกล่าวว่า " เด็กทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเจ้าจงเหยียบกิ่งไม้นี้. "

พวกเด็ก. พวกกระผมกลัว ขอรับ.

พระเถระ. เราจักกล่าวปัญหา, พวกเจ้าเหยียบเถิด.

เด็กเหล่านั้น เกิดความอุตสาหะด้วยคำของพระเถระ กระทำอย่างนั้น โห่ร้องอยู่ โปรยธุลีขึ้นแล้ว.

นางปริพาชิกามาแล้วดูเด็กเหล่านั้น กล่าวว่า " กิจด้วยปัญหาของเรากับพวกเจ้าไม่มี; เหตุไร พวกเจ้าจึงพากันเหยียบกิ่งไม้ของเรา ? " พวกเด็กกล่าวว่า " พวกเรา อันพระผู้เป็นเจ้าใช้ให้เหยียบ. "

นางปริพาชิกา. ท่านผู้เจริญ ท่านใช้ให้พวกเด็กเหยียบกิ่งไม้ของดิฉันหรือ ?

พระเถระ. เออ น้องหญิง.

นางปริพาชิกา. ถ้าอย่างนั้น ท่านจงกล่าวปัญหากับดิฉัน.

พระเถระ. ดีละ, เราจักกล่าว.

นางปริพาชิกานั้น ได้ไปสู่สำนักของพระเถระเพื่อถามปัญหาใน
เวลาเงาไม้เจริญ (คือเวลาบ่าย). ทว่าทั้งเมือง ลือกระฉ่อนกันว่า " พวก
เราจักฟังถ้อยคำของ ๒ บัณฑิต. " พวกชาวเมืองไปกับนางปริพาชิกานั้น
เหมือนกัน ใหว้พระเถระแล้วนั่ง ณ ที่สุดข้างหนึ่ง.

นางปริพาชิกา กล่าวกะพระเถระว่า " ท่านผู้เจริญ ดิฉันจัก
ถามปัญหากะท่าน. "

พระเถระ. ถามเถิด น้องหญิง.

นางถามวาทะพັນหนึ่งแล้ว. พระเถระแก้ปัญหาที่นางถามแล้ว ๆ.

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกะนางว่า " ปัญหาของท่านมีเท่านี้,
ปัญหาแม้อื่นมีอยู่หรือ ? "

นางปริพาชิกา. มีเท่านี้แหละ ท่านผู้เจริญ.

พระเถระ. ท่านถามปัญหาเป็นอันมาก, แม้เราจักถามสักปัญหา
หนึ่ง, ท่านจักแก้ได้หรือไม่ ?

นางปริพาชิกา. ดิฉันรู้จักแก้, จงถามเถิด ท่านผู้เจริญ.

พระเถระ ถามปัญหาว่า " อะไร ? ชื่อว่าหนึ่ง. " นางปริพาชิกา
นั้น ไม่รู้ว่า " ปัญหานี้ ควรแก้แบบนี้ " จึงถามว่า " นั่นชื่อว่าอะไร ?
ท่านผู้เจริญ "

พระเถระ. ชื่อพุทธมนต์ น้องหญิง.

นางปริพาชกา. ท่านจงให้พุทธมนต์นั้น แก่ดิฉันบ้าง ท่าน
ผู้เจริญ.

พระเถระ. หากว่า ท่านจักเป็นเช่นเรา, เราจักให้.

นางปริพาชกา. ถ้าเช่นนั้น ขอท่านยังดิฉันให้บรรพชาเถิด.

พระเถระ บอกแก่นางภิกษุณีทั้งหลายให้บรรพชาแล้ว. นาง
ครั้นได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว มีชื่อว่ากุนทลเกสีเถรี บรรลุพระอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายโดย ๒ - ๓ วันเท่านั้น.

[ชนะกิเลสประเสริฐ]

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมว่า " การฟังธรรมของ
นางกุนทลเกสีเถรีไม่มีมาก, กิจแห่งบรรพชิตของนางถึงที่สุดแล้ว, ได้
ยินว่า นางทำมหาสงครามกับโจรคนหนึ่งชนะแล้วมา. "

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้
พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุทั้งหลายนั้น
กราบทูลว่า " ถ้อยคำชื่อนี้. " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
อย่างนักรบที่เราแสดงแล้วว่า ' น้อยหรือมาก ' บทที่ไม่เป็นประโยชน์
แม้ ๑๐๐ บทไม่ประเสริฐ, ส่วนบทแห่งธรรมแม้บทเดียวประเสริฐกว่า
เทียว; อนึ่ง เมื่อบุคคลชนะโจรที่เหลือ หาชื่อว่าชนะไม่. ส่วนบุคคล
ชนะโจรคือกิเลส อันเป็นไปภายในนั้นแหละ จึงชื่อว่าชนะ เมื่อจะ
ทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

" ก็ผู้ใด ฟังกล่าวถาตั้ง ๑๐๐ ซึ่งไม่ประกอบ

ด้วยบทเป็นประโยชน์; บทแห่งธรรมบทเดียว
ที่บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า
(การกล่าวกถาตั้ง ๑๐๐ ของผู้นั้น). ผู้ใด ฟัง
ขณะมนุษย์ฟังหนึ่งคุณด้วยฟังหนึ่ง (คือ ๑
ล้าน) ในสงคราม ผู้นั้น หาชื่อว่า เป็นยอด
แห่งชนผู้ชนะในสงครามไม่, ส่วนผู้ใดชนะตน
คนเดียวได้, ผู้นั้นแล เป็นยอดแห่งผู้ชนะ ใน
สงคราม. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า กถา สติ ความว่า ก็บุคคลใด
ฟังกล่าวกถากำหนดด้วย ๑๐๐ คือเป็นอันมาก. บทพระคาถาว่า
อนตฺตปทสญฺหิตา ความว่า ประกอบด้วยบททั้งหลายอันไม่มีประโยชน์
ด้วยอำนาจพรรณนาอากาศเป็นต้น.

บทที่ปฏิสังขตด้วยธรรมมีขั้นเป็นต้น สำเร็จประโยชน์ ชื่อว่า
บทธรรม. บรรดาธรรม ๔ ที่พระศาสดาตรัสไว้อย่างนี้ว่า " ปริพาชก
ทั้งหลาย บทธรรม ๔ เหล่านี้; ๔ คืออะไรบ้าง? ปริพาชกทั้งหลาย
คือบทธรรมคือความไม่เพ่งเล็ง, บทธรรมคือความไม่ปองร้าย, บทธรรม
คือความระลึกชอบ, บทธรรมคือความตั้งใจไว้ชอบ, บทธรรมแม้บท
เดียวประเสริฐกว่า. "

บาทพระคาถาว่า โย สหสฺสํ สหสฺเสน ความว่า ผู้ใดคือ
นักรบในสงคราม ฟังชนะมนุษย์พันหนึ่งซึ่งคูณด้วยพัน ในสงคราม
ครั้งหนึ่ง ได้แก่ชนะมนุษย์ ๑๐ แสนแล้ว ฟังนำชัยมา, แม้ผู้นี้ ก็หา
ชื่อว่า เป็นยอดแห่งชนทั้งหลายผู้ชนะในสงครามไม่.

บาทพระคาถาว่า เอกญจ เขยฺยมตฺตานํ ความว่า ส่วนผู้ใด
พิจารณา กัมมัญฐานอันเป็นไปในภายใน ในที่พังกกลางคืนและที่พังก
กลางวัน ฟังชนะตน ด้วยการชนะกิเลสมีโลกเป็นต้น ของตนได้.

บาทพระคาถาว่า ส เว สงฺคามชุตฺตโม ความว่า ผู้นั้นชื่อว่า
เป็นยอด คือประเสริฐ แห่งชนทั้งหลายผู้ชนะในสงคราม ได้แก่
เป็นนักรบเยี่ยมในสงคราม.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระกฤษณะทลเกสีเถรี จบ.

๔. เรื่องอนัตตปัจจุจกพราหมณ์ [๘๔]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอนัตต-
ปัจจุจกพราหมณ์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อตุตา หเว " เป็นต้น.

[ความนิหาย่อมมีแก่ผู้เสพกรรม ๖ อย่าง]

ได้ยินว่า พราหมณ์นั้นคิดว่า " พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบ
สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวหรือหนอแล ? หรือทรงทราบแม้สิ่งมิใช่
ประโยชน์; เราจักทูลถามพระองค์ " ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา
ทูลถามว่า " พระเจ้าข้า พระองค์เห็นจะทรงทราบสิ่งที่เป็นประโยชน์
อย่างเดียว, ไม่ทรงทราบสิ่งที่มีโทษประโยชน์. "

พระศาสดา. พราหมณ์ เรารู้ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งสิ่งที่มีโทษ
ประโยชน์

พราหมณ์. ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งที่มีโทษประโยชน์
แก่ข้าพระองค์เถิด.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสพระคาถานี้ แก่พราหมณ์นั้นว่า

" การนอนจนตะวันขึ้น (นอนตื่นสาย) ความ
เกียจคร้าน ความดูร้าย การผลัดวันประกันพรุ่ง*
การเดินทางแห่งคนเดียว การเข้าไปเสพภรรยา
ของผู้อื่น พราหมณ์ ทำนองเสพกรรม ๖ อย่าง

* พระมหาโปร่ง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

๑. ทีฆาสัตตยัม หมายความว่า การผัดเพี้ยนกาลเวลา, การผลัดวันประกันพรุ่ง.

นี่เกิด, สิ่งมิใช่ประโยชน์ [ความฉิบหาย] จักมี

แก่ท่าน. "

พราหมณ์ฟังพระพุทธดำรัสนั้นแล้ว ได้ให้สาธุการว่า " คีละ คีละ ท่านผู้เป็นอาจารย์ของคณะ ท่านผู้เป็นใหญ่ในคณะ, พระองค์เที่ยว ย่อมทรงทราบทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์. "

พระศาสดา. อย่างนั้น พราหมณ์, ขึ้นชื่อว่าผู้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ เช่นกับด้วยเราไม่มี.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูอุชยาศัยของพราหมณ์นั้นแล้ว จึงตรัสถามว่า " พราหมณ์ ท่านเป็นอยู่ (เลี้ยงชีพ) ด้วยการทำงาน อะไร ? "

พราหมณ์. ด้วยการทำงานคือการเล่นสะกา (การพนัน) พระโคดม ผู้เจริญ.

พระศาสดา. ก็ท่านชนะหรือแพ้เล่า ?

[ชนะตนเป็นการประเสริฐ]

เมื่อพราหมณ์นั้นทูลว่า " ชนะบ้าง แพ้บ้าง " ดังนี้แล้ว พระศาสดาจึงตรัสว่า " พราหมณ์ นั้นยังมีประมาณน้อย, ขึ้นชื่อว่าความชนะของบุคคลผู้ชนะผู้อื่นไม่ประเสริฐ; ส่วนผู้ใดชนะตนได้ ด้วยชนะกิเลส, ความชนะของผู้นั้นประเสริฐ; เพราะว่าใคร ๆ ไม่อาจทำความชนะนั้นให้กลับพ่ายแพ้ได้ " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

" ตนนั่นแล บุคคลชนะแล้ว ประเสริฐ, ส่วน
หมู่สัตว์นอกนี้ บุคคลชนะแล้ว ไม่ประเสริฐ
เลย, (เพราะ) เมื่อบุรุษฝึกตนแล้ว ประพฤติ
ดำรงเป็นนิตย, เทวดา คนธรรพ์ มาร พร้อม
ทั้งพรหม พึงทำความชนะของสัตว์เห็นปาน
นั้น ให้กลับแพ้ไม่ได้เลย. "

[แก้อรรถ]

ในพระคานานั้น ศัพท์ว่า หเว เป็นนินาต.

ศัพท์ว่า ชิต เป็นลิงควิปลาส. ความว่า ตนอันบุคคลชนะ
แล้วด้วยความชนะกิเลสของตน ประเสริฐ.

บาทพระคาถาว่า ยา ฉาย อิตรา ปชา ความว่า ส่วนหมู่สัตว์
นี้ใด คือ ที่เหลือ พึงเป็นผู้อันเขาชนะ ด้วยการเล่นสะกาก็ดี ด้วย
การน้อทรัพย์ก็ดี ด้วยการครอบงำพลในสงครามก็ดี, ความชนะที่บุคคล
ผู้ชนะหมู่สัตว์นั้นชนะแล้ว ไม่ประเสริฐ.

ถามว่า " ก็เหตุไร ? ความชนะนั้นเท่านั้นประเสริฐ, ความ
ชนะนี้ไม่ประเสริฐ. "

แก้ว่า " เพราะเมื่อบุรุษฝึกตนแล้ว ๆ ล ๆ ของสัตว์เห็นปานนั้น
ให้กลับแพ้ไม่ได้. "

พระศาสดาตรัสคำนี้ไว้ว่า " เพราะว่า เมื่อบุรุษผู้ชื่อว่าฝึกตนแล้ว
เพราะเป็นผู้ไร้กิเลส ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน มีปกติประพฤติดำรง

ทางกายเป็นต้นเป็นนิตย, เทวดาก็ดี คนธรรมาก็ดี ก็หรือมารพร้อม
ทั้งพรหม แม้พากเพียรพยายามอยู่ว่า 'เราจักทำความชนะของผู้นั้น
ให้กลับแพ้, จักทำกิเลสทั้งหลายที่เขาจะได้ด้วยมรรคภาวนาให้เกิดอีก,
ก็ไม่พึงอาจเลย เพื่อจะทำ (ความชนะ) ของสัตว์เห็นปานนั้น คือ
ผู้สำรวมแล้ว ด้วยการสำรวมทางกายเป็นต้นเหล่านี้ ให้กลับแพ้
เหมือนผู้แพ้ด้วยทรัพย์เป็นต้นแล้วเป็นปรปักษ์ ชนะผู้คนนอกนี้ชนะ
แล้ว พึงทำให้กลับแพ้อีก ฉะนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิยามผลทั้งหลายมี
โศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอนัตตปุจฉกพรหมณ์ จบ.

๕. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ* [๘๕]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " มาเส มาเส " เป็นต้น.

[พระเถระพาลุงไปเฝ้าพระศาสดา]

ได้ยินว่า พระเถระ ไปสู่สำนักของพราหมณ์นั้นแล้ว ถามว่า " พราหมณ์ ท่านทำกุศลอะไร ๆ บ้างหรือหนอแล ? "

พราหมณ์. ทำ ขอรับ.

พระเถระ. ทำกุศลอะไร ?

พราหมณ์. ผมให้ทานด้วยบริจาคตริพย์พันหนึ่ง ทุก ๆ เดือน.

พระเถระ. ให้แก่ใคร.

พราหมณ์. ให้แก่พวกนิครนถ์ ขอรับ.

พระเถระ. ปรารถนาอะไร ?

พราหมณ์. พรหมโลก ขอรับ.

พระเถระ. ก็นี้เป็นทางแห่งพรหมโลกหรือ ?

พราหมณ์. อย่างนั้น ขอรับ.

พระเถระ. ใครกล่าวอย่างนี้ ?

พราหมณ์. พวกอาจารย์ผมกล่าว ขอรับ.

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

พระเถระกล่าวว่า " ท่านไม่รู้ทางแห่งพรหมโลกทีเดียว, แม้พวกอาจารย์ของท่านก็ไม่รู้: พระศาสดาพระองค์เดียวเท่านั้น ทรงรู้มาเกิด พรหมณ์, ฉะนั้นจะทูลอาราธนาให้พระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลกแก่ท่าน " ดังนี้แล้ว พาพรหมณ์นั้น ไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลเรื่องนั้นว่า " พรหมณ์ผู้นี้ กล่าวอย่างนี้ พระเจ้าข้า " แล้วกราบทูลว่า " คีละหนอ ขอพระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลกแก่พรหมณ์นั้น. "

[พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดพรหมณ์]

พระศาสดาตรัสถามว่า " ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ ? พรหมณ์ " เมื่อพรหมณ์นั้นทูลว่า " อย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ " จึงตรัสว่า " พรหมณ์ การแลดูสาวกของเราด้วยจิตอันเลื่อมใสเพียงครู่เดียว หรือการถวายอาหารวัตถุเพียงภิกษาทัพพีเดียว มีผลมากแม้กว่าทานที่ท่านเมื่อให้อย่างนั้น ให้แล้วตั้ง ๑๐๐ ปี " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ผู้ใด ฟังบูชาด้วยทรัพย์หนึ่งทุก ๆ เดือน
สิ้น ๑๐๐ ปี, ส่วนการบูชาหนึ่งแฉก ของผู้
ที่ฟังบูชาท่านผู้มีตบธรรมแล้วคนเดียว แม้ครู่
หนึ่ง ประเสริฐกว่าการบูชาของผู้หนึ่ง, การบูชา
สิ้น ๑๐๐ ปี จะประเสริฐอะไรเล่า ? "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สหุเสน ความว่า ด้วยการบริจาค
ทรัพย์พินหนึ่ง.

บาทพระคาถาว่า โย ยเซ สत् สัม ความว่า ผู้ใดเมื่อบริจาค
ทรัพย์พินหนึ่งทุก ๆ เดือน พึงให้ทานแก่โลกิยมหาชน สิ้น ๑๐๐ ปี.

บาทพระคาถาว่า เอกญจ ภาวิตุนัน ความว่า ส่วนผู้ใดพึง
บูชาท่านผู้มีตนบ่มแล้ว ด้วยอำนาจแห่งคุณผู้เดียว โดยที่สุดเบื้องต่ำ
เป็นพระโสดาบัน โดยที่สุดเบื้องสูงเป็นพระชินาสพ ผู้มาถึงแทบ
ประตู่เรือน ด้วยอำนาจถวายภิกษาทัพพีหนึ่ง ด้วยอำนาจการถวายอาหาร
พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้ หรือด้วยเพียงถวายผ้าเนื้อหยาบ, บูชาของ
ผู้นั้นนั่นแล ประเสริฐ คือล้ำเลิศ ได้แก่สูงสุด กว่าความบูชาอันบุคคล
นอกนี้บูชาแล้วสิ้น ๑๐๐ ปี.

ในเวลาจบเทศนา พราหมณ์นั้นบรรลุโศดาปัตติผลแล้ว, ชนแม่
เหล่าอื่นเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ จบ.

๖. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ* [๘๖]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภหลานของ
พระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ วสุสสฺสํ ชนฺตุ "

[พระเถระพาหลานไปเฝ้าพระศาสดา]

ความพิสดารว่า พระเถระเข้าไปหาหลานเมื่อนั้นแล้ว ถามว่า
" พราหมณ์ เธอทำกุศลหรือ ? "

พราหมณ์. อย่างนั้น ขอรับ.

พระเถระ. ทำกุศลอะไร ?

พราหมณ์. ฆ่าสัตว์เลี้ยงตัวหนึ่งแล้วฆ่าเธอไปทุก ๆ เดือน.

พระเถระ. ทำอย่างนั้น เพื่ออะไร ?

พราหมณ์. เขาว่า นั่นเป็นทางแห่งพรหมโลก.

พระเถระ. ใคร ว่าอย่างนั้น ?

พราหมณ์. พวกอาจารย์ของกระผม ขอรับ.

พระเถระ กล่าวว่ " เธอไม่รู้ทางแห่งพรหมโลกเลย, แม้พวก
อาจารย์ของเธอก็ไม่รู้, มาเถิด, เราจักไปสำนักของพระศาสดา "
ดังนี้แล้ว นำหลานนั้นไปสู่สำนักของพระศาสดา ทูลเรื่องนั้นแล้ว
กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลก
แก่พราหมณ์นี้. "

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

[พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดพราหมณ์]

พระศาสดาตรัสถามว่า " ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ ? " เมื่อพราหมณ์นั้นทูลว่า " อย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ " จึงตรัสว่า " พราหมณ์ การบำเรอไฟของท่านผู้บำเรอไฟอย่างนั้น ตั้ง ๑๐๐ ปี ย่อมไม่ถึงแม้การบูชาสาวกของเรา เพียงขณะเดียว " เมื่อจะทรงสืบนุสฺสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" กัสัตว์ใด พึงบำเรอไฟในป่า ตั้ง ๑๐๐ ปี,
ส่วนเขา พึงบูชาท่านผู้มีตนอบรมแล้วผู้เดียว
แม้ครู่หนึ่ง, การบูชานั้นนั่นแลประเสริฐกว่า
(การบูชาตั้ง ๑๐๐ ปีของสัตว์นั้น) การบูชา ๑๐๐
ปี จะประเสริฐอะไรเล่า ? "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ขนฺตุ** นี้ เป็นชื่อของสัตว์. บทพระคาถาว่า **อคฺคิ ปริจเร วเน** ความว่า แม้เข้าไปสู่ป่า ด้วยปรารถนาความเป็นผู้ไม่มีกรรมเครื่องเน้นซ้ำ พึงบำเรอไฟในป่านั้น.

คำที่เหลือ เช่นเดียวกับคำที่มีในก่อนนั้นแล.

ในเวลาจบเทศนา พราหมณ์บรรลุโสดาปัตติผล, แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมาก บรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ จบ.

๗. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ' [๘๗]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยงฺกิญจียิฏฺฐณฺจ " เป็นต้น.

[พระเถระพาสหายไปเฝ้าพระศาสดา]

ความพิสดารว่าพระเถระเข้าไปหาพราหมณ์เมื่อนั้นแล้ว ถามว่า " พราหมณ์ ท่านทำกุศลบางอย่างหรือ ? "

พราหมณ์. อย่างนั้น ขอรับ.

พระเถระ. ทำกุศลอะไร ?

พราหมณ์. บุญช้อยอย่างที่เขาบูชากัน.

ทราบว่ ครั้นนั้น ชนทั้งหลายย่อมบูชาช้อยนั้น ด้วยการบริจจาคอย่างมาก. ต่อแต่นี้ พระเถระถามโดยนัยก่อนนั้นแล แล้วนำพราหมณ์นั้นไปยังสำนักของพระศาสดา ทูลเรื่องนั้นแล้ว กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลก แก่พราหมณ์นี้. "

[พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดพราหมณ์]

พระศาสดาตรัสถามว่า " ได้ยินว่าอย่างนั้นหรือ ? พราหมณ์ " เมื่อพราหมณ์ทูลรับรองว่า " อย่างนั้น " แล้ว จึงตรัสว่า " พราหมณ์

*พระมหาโปร่ง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

ทานที่ท่านบูชาด้วยอย่างที่เขาบูชากัน ให้แก่โลกิยมหาชนตั้งปี ย่อมไม่ถึงแม้เพียงส่วน ๔ แห่งกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลาย ผู้ไหว้สาวกของเราด้วยจิตที่เลื่อมใส " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ผู้มุ่งบุญ พึงบูชาด้วยและทำบำบวงอย่างใด
อย่างหนึ่งในโลก ตลอดปี, ทานนั้นแม้ทั้งหมด
ไม่ถึงส่วน ๔, การอภิวัตน์ของท่านผู้ดำเนินตรง
ประเสริฐสุด. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ยงกิญจิ** นี้ เป็นคำรวบถือไม่มีส่วนเหลือ. บทว่า **ยิฏฺฐิ** ได้แก่ ทานที่เขาให้ด้วยอำนาจการทำมงคล เป็นต้น โดยมาก. บทว่า **หุตํ** ได้แก่ ทานเพื่อแขกที่เขาจัดแจงทำ และทานที่เขาเชื่อกรรมและผลของกรรมทำ.

สองบทว่า **ถวญฺจ ฤษถ** ความว่า พึงให้ทานมีประการดังกล่าวแล้ว แก่โลกิยมหาชน แม้ในจักรวาลทั้งสิ้น ตลอดปีหนึ่งไม่มีระหว่างเลย. บทว่า **ปฺลฺลฺยเปกฺโข** ได้แก่ ผู้ปรารถนาบุญ. บทว่า **อุหฺชฺชเตสฺ** ความว่า ในพระโศคาลัย โดยที่สุคอย่างต่ำ ในพระจีณาสพ โดยที่สุคอย่างสูง.

คำนี้ เป็นคำที่พระศาสดาตรัสว่าไว้ว่า " ทานนั้นทั้งหมด 'ไม่ถึงแม้ส่วนที่ ๔ จากผลแห่งกุศลเจตนา ของผู้น้อมสรีระไหว้ ด้วยจิต

ที่ล้อมใส เห็นปานนั้น; เพราะฉะนั้น การอภิวัตน์ของท่านผู้ดำเนิน
ตรงเท่านั้น ประเสริฐสุด."

ในเวลาจบเทศนา พราหมณ์บรรลุนิศาปต์ติผลแล้ว, ชนแม่เหล่า
อื่นเป็นอันมาก บรรลุนิศาปต์ติผลทั้งหลายมีนิศาปต์ติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ จบ.

๘. เรื่องอายุวัฒนกุมาร* [๘๘]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยที่มถัมพิกนคร ประทับอยู่ ณ ภูฏีในป่า ทรงปรารภกุมารผู้มีอายุยืน ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อภิวาทนสิลิสฺส " เป็นต้น.

[พราหมณ์ ๒ สหายออกบวช]

ได้ยินว่า พราหมณ์ ๒ คนชาวที่มถัมพิกนคร บวชในลัทธิกาย นอก บำเพ็ญตบะสิ้นกาลนาน ๔๘ ปี. บรรดาพราหมณ์ ๒ คนนั้น คนหนึ่งคิดว่า " ประเพณีของเราจักเสื่อมเสีย, เราจักสึก " ดังนี้แล้ว จึงขาย บริหารตบะที่ตนทำไว้แก่คนเหล่านี้ ได้ภรรยาพร้อมด้วยโค ๑๐๐ ตัว และทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะ ให้ตั้งไว้เป็นกองทุน. ครั้งนั้น ภรรยา ของเขาคลดอกเด็ก.

ส่วนสหายของเขานอกจากนี้ไปสู่อำเภอดินแล้ว ก็กลับมาสู่นครนั้น อีกนั้นแล. เขาได้ยินความที่สหายนั้นมา จึงได้พาบุตรและภรรยาไป เพื่อต้องการเยี่ยมสหาย, ครั้นถึงแล้วให้บุตรในมือของมารดาแล้ว ก็ไหว้เองก่อน. แม้มารดาให้บุตรในมือของบิดาแล้วก็ไหว้. สหายนั้น กล่าวว่ " ขอท่านจงเป็นผู้มีอายุยืน " แต่เมื่อมารดาบิดาให้บุตรไหว้ แล้ว, สหายนั้นได้นิ่งเสีย.

* พระมหาโปร่ง ป.ธ. ๘ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

๑. กุฎีกศัพท์ แปลว่า กระท่อม ก็มี คำว่า อรรถกถากุฎีกาย์ คงเป็นกระท่อมที่เขา สร้างไว้ในป่า ไม่ใช่สถานที่ประทับขังขัง เป็นที่ประทับชั่วคราว.

[พราหมณ์ถามเหตุที่สหายไม่ให้พรแก่บุตร]

ลำดับนั้น เขากล่าวกะสหายนั้นว่า " ผู้เจริญ ก็เพราะเหตุไร ?
เมื่อผมไหว้ ท่านจึงกล่าวว่า 'ขอท่านจงเป็นผู้มีอายุยืน.' ในเวลาที่
เด็กนี้ไหว้ ไม่กล่าวคำอะไร ๆ ? "

สหาย. พราหมณ์ อันตรายอย่างหนึ่งของเด็กนี้มีอยู่.

พราหมณ์. เด็กจักเป็นอยู่ตลอดกาลเท่าไร ? ขอรับ.

สหาย. ๗ วัน พราหมณ์.

พราหมณ์. เหตุเป็นเครื่องป้องกัน มีไหม ? ขอรับ.

สหาย. เราไม่รู้เหตุเป็นเครื่องป้องกัน.

พราหมณ์. ก็ใครพึงรู้เล่า ? ขอรับ.

สหาย. พระสมณโคดม, ท่านจงไปสำนักของพระสมณโคดม
แล้วถามเถิด.

พราหมณ์. ผมไปในที่นั้น ก้าวแต่การเสื่อมแห่งตบะ.

สหาย. ถ้าความรักในบุตรของท่านมีอยู่, ท่านอย่าคิดถึงการเสื่อม
แห่งตบะ จงไปสำนักของพระสมณโคดมนั้น ถามเถิด.

[พราหมณ์ไปเฝ้าพระศาสดา]

พราหมณ์นั้นไปสู่นักของพระศาสดาไหว้เองก่อน. พระศาสดา
ตรัสว่า " ท่านจงมีอายุยืน." แม้ในเวลาที่เขาไหว้ ก็ตรัสแก่นาง
อย่างนั้นเหมือนกัน ในเวลาที่เขาให้บุตรไหว้ได้ทรงนั่งเสียบ. เขาทูลถาม
พระศาสดาโดยนัยก่อนนั้นแล แม้พระศาสดาก็ทรงพยากรณ์แก่เขา

อย่างนั้นเหมือนกัน.

ได้ยินว่า พรหมณ์นั้นไม่แทงตลอดพระสัพพัญญุตญาณ จึงเทียบเคียงมณฑลของตนกับพระสัพพัญญุตญาณ, แต่ไม่รู้อุบายเครื่องป้องกัน.

[พระศาสดาตรัสบอกอุบายเครื่องป้องกัน]

พรหมณ์ทูลถามพระศาสดาว่า " ก็อุบายเครื่องป้องกันมีอยู่หรือ ? พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา. ฟังมี พรหมณ์.

พรหมณ์. ฟังมีอย่างไร ?

พระศาสดา. ถ้าท่านฟังอาจเพื่อทำมณฑปใกล้ประตูเรือนของตนให้ทำตั้งไว้ตรงกลางมณฑปนั้น แล้วปูอาสนะไว้ ๘ หรือ ๑๖ ที่ล้อมรอบตั้งนั้น ให้สาวกของเรานั่งบนอาสนะเหล่านั้น ให้ทำพระปริตร ๗ วันไม่มีระหว่ง, อันตรายของเด็กนั้นฟังเสื่อมไป ด้วยอุบายอย่างนี้.

พรหมณ์. พระโคดมผู้เจริญ ข้าพระองค์อาจทำมณฑปเป็นต้นได้, แต่จักได้สาวกของพระองค์อย่างไร ?

พระศาสดา. เมื่อท่านทำกิจเท่านั้นแล้ว เราจักส่งสาวกของเราไป.

พรหมณ์ทูลรับว่า " ดีละ พระโคดมผู้เจริญ " แล้วทำกิจนั้นทั้งหมดใกล้ประตูเรือนของตนแล้ว ได้ไปยังสำนักของพระศาสดา.

[พวกภิกษุไปสวดพระปริตร]

พระศาสดาทรงส่งภิกษุทั้งหลายไป. ภิกษุเหล่านั้นไปนั่งในมณฑป

นั้น. พราหมณ์สามภรรยาให้เด็กนอนบนตั่งแล้ว. ภิกษุทั้งหลายสวด
พระปริตร ๗ คีณ ๗ วัน ไม่มีระหว่าง. ในวันที่ ๗ พระศาสดาเสด็จมา
เอง. เมื่อพระศาสดานั้นเสด็จไปแล้ว. พวกเทวดาในจักรวาลทั้งสิ้น
ประชุมกันแล้ว.

ก็อวรุทธกษัตริย์คนหนึ่งบำรุงทำเวสสวัณ ๑๒ ปี เมื่อจะได้พร
จากสำนักทำเวสสวัณนั้น ได้ว่า " ในวันที่ ๗ จากวันนี้ ท่านพึงจับ
เอาเด็กนี้; " เพราะฉะนั้น ยักษ์ตนนั้นจึงได้มาขึ้นอยู่. ก็เมื่อพระศาสดา
เสด็จไปในมณฑปนั้น, เมื่อพวกเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ประชุมกัน. พวก
เทวดาผู้มีศักดิ์น้อยลดถอยไป ไม่ได้โอกาสหลีกเลี่ยงไปตลอด ๑๒ โยชน์
ถึงอวรุทธกษัตริย์ก็ได้หลีกเลี่ยงไปขึ้นอย่างนั้นเหมือนกัน.

[เด็กพันอันตรายกลับมีอายุยืน]

แม้พระศาสดาได้ทรงทำพระปริตรตลอดคืนยังรุ่ง. เมื่อ ๗ วัน
ล่วงแล้ว, อวรุทธกษัตริย์ไม่ได้เด็ก. ก็ในวันที่ ๘ เมื่ออรุณพอขึ้นเท่านั้น,
สองสามีภรรยานำเด็กมาให้ถวายบังคมพระศาสดา. พระศาสดาตรัสว่า
" ขอเจ้าจงมีอายุยืนเถิด. "

พราหมณ์. ๑๒๐ ปี พราหมณ์.

ลำดับนั้น ๒ สามีภรรยาขนานนามเด็กนั้นว่า " อายุวัฒนกุมาร. "
อายุวัฒนกุมารนั้น เติบโตแล้ว อันอุบาสก ๕๐๐ คนแวดล้อมเที่ยวไป.

[การกราบไหว้ท่านผู้มีคุณทำให้อายุยืน]

ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า " ผู้มี

อายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู, ได้ยินว่า อายุวัฒนกุมารพึงตายใน วันที่ ๗, บัดนี้อายุวัฒนกุมารนั้น (ดำรงอยู่ ๑๒๐ ปี) อันอุบาสก ๕๐๐ คนแวดล้อมเที่ยวไป; เหตุเครื่องเจริญอายุของสัตว์เหล่านี้ เห็นจะมี. "

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งประชุมกัน ด้วยเรื่องอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า " ด้วยเรื่องชื่อนี้, " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย อายุเจริญ อย่างเดียวเท่านั้นก็หาไม่, ก็สัตว์เหล่านี้ให้ท่านผู้มีพระคุณ ย่อมเจริญ ด้วยเหตุ ๔ ประการ พ้นจากอันตราย, ดำรงอยู่จนตลอดอายุทีเดียว " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระภาษานี้ว่า :-

" ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ
เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อม
ท่านผู้เจริญเป็นนิตย์. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อภิวัตนสลีสฺส คือ ผู้ไหว้เป็นปกติ ได้แก่ ผู้ชวนขวยกิจคือการไหว้เนื่อง ๆ. บทว่า วุฑฺฒนาปจายิโน ความว่า แก่แก่ผู้สลับผู้อ่อนน้อมหรือผู้บูชาเป็นนิตย์ ด้วยการกราบไหว้ แม้ในภิกษุหนุ่มและสามเณรวชในวันนั้น, ก็หรือแก่บรรพชิตผู้อ่อนน้อมหรือผู้บูชาเป็นนิตย์ ด้วยการกราบไหว้ในท่านผู้แก่กว่าโดยบรรพชา หรือโดยอุปสมบท (หรือ) ในท่านผู้เจริญด้วยคุณ.

สองบทว่า จตฺตารโ ชมฺมา ความว่า เมื่ออายุเจริญอยู่, อายุนั้น

ยอมเจริญสิ้นกาลเท่าใด, ธรรมทั้งหลายเมื่อนอกนี้ ก็เจริญสิ้นกาล
เท่านั้นเหมือนกัน, ด้วยว่าผู้ใดทำกุศลที่ยังอายุ ๕๐ ปี ให้เป็นไป,
อันตรายแห่งชีวิตของผู้นั้นพึงบังเกิดขึ้นแม้ในกาลมีอายุ ๒๕ ปี; อันตราย
นั้นย่อมระงับเสียได้ ด้วยความเป็นผู้กราบไหว้เป็นปกติ. ผู้นั้นยอม
ดำรงอยู่ได้จนตลอดอายุทีเดียว. แม้วาระเป็นต้นของผู้นั้น ย่อม
เจริญพร้อมกับอายุแล.

นัยแม้ยิ่งกว่านี้ ก็อย่างนี้แล.

ก็ชื่อว่าการเจริญแห่งอายุ ที่เป็นไปโดยไม่มีอันตราย หามิได้.

ในเวลาจบเทศนา อายุวัณณกุมาร ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล
พร้อมกับอุบาสก ๕๐๐ แล้ว, แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมาก ก็บรรลุนิธิผล
ทั้งหลายมีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอายุวัณณกุมาร จบ.

๘. เรื่องสังกัจจสามเณร* [๘๘]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสังกัจจ-
สามเณร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ สุตตตํ ชีเว " เป็นต้น.

[กุลบุตร ๓๐ คนออกบวช]

ได้ยินว่า กุลบุตรประมาณ ๓๐ คนในกรุงสาวัตถี ฟังธรรมกถา
แล้ว บวชถวายชีวิตในศาสนาของพระศาสดา. ภิกษุเหล่านั้นอุปสมบท
ได้ ๕ พรรษา เข้าไปเฝ้าพระศาสดา สดับธุระ ๒ ประการ คือ
" คันถธุระ วิปัสสนาธุระ " ไปทำอุตสาหะในคันถธุระ เพราะเป็นผู้
บวชในเวลาเป็นคนแก่ มีความประสงค์จะบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ ทูลให้
พระศาสดาตรัสบอกกัมมัฏฐานจนถึงพระอรหัตแล้ว จึงทูลอลาพระ
ศาสดาว่า " ข้าพระองค์จักไปสู่แดนป่าแห่งหนึ่ง พระเจ้าข้า. "

พระศาสดาตรัสถามว่า " พวกเธอจักไปยังที่ไหน ? " เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นกราบทูลว่า " สถานที่ชื่อโน้น, " ได้ทรงทราบว่ " ภัยจักเกิด
ขึ้นในที่นั้นแก่ภิกษุเหล่านั้น เพราะอาศัยคนกินเดนคนหนึ่ง, ก็แต่ว่า
เมื่อสังกัจจสามเณรไปแล้ว ภัยนั้นจักระงับ. เมื่อเป็นเช่นนั้นกิจบรรพชิต
ของภิกษุเหล่านั้น จักถึงความบริบูรณ์. "

* พระมหาโปร่ง ป.๖.๘ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

๑. อุปสมบทชาย ปณจวสุตา หุตวา เป็นผู้มืพรรษา ๕ โดยการอุปสมบท.

[ประวัติของสังกัจจสามเณร]

สามเณรของพระสารีบุตรเถระชื่อสังกัจจสามเณร มีอายุ ๗ ปี โดยกำเนิด. ได้ยินว่า มารดาของสังกัจจสามเณรนั้น เป็นธิดาของตระกูลมั่งคั่งในกรุงสาวัตถี. เมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้อง มารดานั้นได้ทำกาละในขณะนั้นนั่นเอง ด้วยความเจ็บไข้อย่างหนึ่ง. เมื่อมารดานั้นถูกเผาอยู่ เนื้อส่วนที่เหลือไหม้ไป เว้นแต่เนื้อท้อง. ลำดับนั้นพวกสัปเหร่อยกเนื้อท้องของนางลงจากเชิงตะกอน แทะด้วยหลาวเหล็กในที่ ๒ - ๓ แห่ง. ปลายหลาวเหล็กกระทบหางตาของทารก. พวกสัปเหร่อแทงเนื้อท้องอย่างนั้นแล้ว จึงโยนไปบนกองถ่าน ปกปิดด้วยถ่านนั้นแลแล้วหลีกไป. ส่วนเนื้อท้องไหม้แล้ว. ส่วนทารกได้เป็นเช่นกับรูปทองคำบนกองถ่าน เหมือนนอนอยู่ในกลีบแห่งดอกบัว. แท้จริงสัตว์ผู้มีในภพเป็นที่สุด แม้ถูกภูเขาสีเนรุทับอยู่ ชื่อว่ายังไม่บรรลุนิพพานแล้วสิ้นชีวิตไม่มี. ในวันรุ่งขึ้น พวกสัปเหร่อมาด้วยคิดว่า " จักดับเชิงตะกอน " เห็นทารกนอนอยู่อย่างนั้น เกิดอัศจรรย์และแปลกใจ คิดว่า " ชื่ออย่างไรกัน ? เมื่อสรีระทั้งสิ้นถูกเผาอยู่บนพื้นเท่านั้น ทารกไม่ไหม้แล้ว, จักมีเหตุอะไรกันหนอ ? " จึงอุ้มเด็กนั้นนำไปภายในบ้านแล้ว ถามพวกหมอทายนิมิต. พวกหมอทายนิมิตพูดว่า " ถ้าทารกนี้ จักอยู่ครองเรือน, พวกญาติตลอด ๗ เครือสกุล จักไม่ยากจน; ถ้าจักบวช, จักเป็นผู้อันสมณะ ๕๐๐ รูปแวดล้อมเทียวไป. " พวกญาติขนานชื่อว่า " สังกัจจะ " เพราะหางตาของเขาแตกด้วยขอเหล็ก.

สมัยอื่น เด็กนั้นปรากฏว่า " สังกิจจะ. " ครั้งนั้น พวกญาติ
เลี้ยงเขาไว้ ด้วยปรึกษากันว่า " ช่างเถิด, ในเวลาที่เขาเติบโตแล้วพวก
เราจะให้เขาบวชในสำนักพระสารีบุตรผู้เป็นเจ้าของเรา. " ในเวลาที่ตน
มีอายุได้ ๗ ขวบ สังกิจจะนั้นได้ยินคำพูดของพวกเด็ก ๆ ว่า " ในเวลา
ที่เจ้าอยู่ในท้อง มารดาของเจ้าได้กระทำกาละแล้ว, เมื่อสรีระมารดาของ
เจ้านั้นแม่ถูกเผาอยู่, เจ้าก็ไม่ไหม้ " จึงบอกแก่พวกญาติว่า " เขาว่า
ฉันพินภัยเห็นปานนั้น, ประโยชน์อะไรของฉันด้วยเรือน. ฉันจักบวช. "
ญาติเหล่านั้นรับรองว่า " ดีละพ่อ " แล้วนำไปยังสำนักพระสารีบุตรเถระ
ได้ถวายด้วยกล่าวว่า " ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงให้เด็กนี้บวช. พระเถระ
ให้ตบปีญจกัมมัฏฐานแล้วก็ให้บวช. สามเณรนั้นบรรลุประอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา ในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง, ชื่อว่าสังกัจจสามเณร
เพียงเท่านั้น.

[ทรงรับสั่งให้ภิกษุไปลาพระสารีบุตร]

พระศาสดาทรงทราบฯ " เมื่อสามเณรนี้ไปแล้ว ภัยนั้นจัก
ระงับ, เมื่อเป็นเช่นนั้น กิจแห่งบรรพชิตของภิกษุเหล่านั้น จักถึงความ
บริบูรณ์ " ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงอำลา
สารีบุตรพี่ชายของพวกเธอแล้วจึงไป. " ภิกษุเหล่านั้น รับว่า " ดีละ "
แล้วไปยังสำนักของพระเถระ เมื่อพระเถระถามว่า " อะไร ? ผู้มีอายุ "
จึงกล่าวว่า " พวกกระผมเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาแล้ว มี
ประสงค์จะเข้าไปป่าจึงทูลอำลา, เมื่อเป็นเช่นนั้น พระศาสดาจึงตรัส

อย่างนี้แก่พวกกระผมว่า ' พวกเธออำลาพี่ชายของพวกเธอแล้วจึงไป,'
ด้วยเหตุนี้ พวกกระผมจึงมาในที่นี้. "

พระเถระ คิดว่า " ภิกษุเหล่านี้ จักเป็นผู้ที่พระศาสดาทรงเห็น
เหตุอย่างหนึ่งแล้วส่งมาที่นี่, นี้อะไรกันหนอแล ? รู้เรื่องนั้นแล้ว จึง
กล่าวว่า " ผู้มีอายุ ก็สามเณรของพวกท่านมีหรือ ? "

พวภิกษุ. ไม่มี ท่านผู้มีอายุ.

พระเถระ. ถ้าไม่มี, พวกท่านจงพาสังกัจจสามเณรนี้ไป.

พวภิกษุ. อย่าเลย ท่านผู้มีอายุ, เพราะอาศัยสามเณร ความ
กังวลจักมีแก่พวกกระผม, ประโยชน์อะไรด้วยสามเณร สำหรับพวก
ภิกษุผู้ที่อยู่ในป่า.

พระเถระ. ท่านผู้มีอายุ เพราะอาศัยสามเณรนี้ ความกังวล
จักไม่มีแก่พวกท่าน, ก็แต่เพราะอาศัยพวกท่าน ความกังวลจักมีแก่
สามเณรนี้, ถึงพระศาสดาเมื่อจะทรงส่งพวกท่านมายังสำนักเรา ทรง
หวังจะส่งสามเณรไปกับพวกท่านจึงทรงส่งมา, พวกท่านจงพาสามเณร
นี้ไปเถิด.

[ภิกษุ ๓๐ รูปไปทำสมณธรรม]

ภิกษุเหล่านั้นรับว่า " คีละ " รวมเป็น ๓๑ คนพร้อมทั้งสามเณร
อำลาพระเถระออกจากวิหารที่เวฬุวาริกไป บรรลุถึงบ้านหนึ่ง ซึ่งมี
พันสกุลในที่สุด ๑๒๐ โยชน์. พวกภิกษุเห็นภิกษุเหล่านั้นมีจิตเลื่อมใส
อังกาสโดยเคารพแล้ว ถามว่า " ท่านเจ้าข้า พวกท่านจะไปไหน ? "

เมื่อภิกษุเหล่านั้นตอบว่า " จะไปตามสถานที่ผาสุกผู้มีอายุ " จึงหมอบลง
แทบเท้าอ้อนวอนว่า " ท่านเจ้าข้า เมื่อพวกพระผู้เป็นเจ้าของอาศัยบ้านนี้
อยู่ตลอดภายในพรรษา, พวกกระผมจะสมาทานศีลห้าทำอุโบสถกรรม. "
พระเถระทั้งหลายรับแล้ว. ครั้งนั้น พวกภิกษุผู้จัดแจงที่พักกลางคืน
ที่พักกลางวัน ที่จงกรมและบรรณศาลา ถึงความอดุสสหาว่า " วันนี้
พวกเรา, พรุ่งนี้ พวกเรา " ได้ทำการบำรุงภิกษุเหล่านั้น.

[พวกภิกษุตั้งกติกากันอยู่จำพรรษา]

ในวันเข้าจำพรรษา พระเถระทั้งหลายทำกติกาวัตรกันว่า " ผู้มี
อายุ พวกเราเรียนกัมมัฏฐานในสำนัก ของพระพุทธเจ้าผู้ยังทรง
พระชนม์อยู่, แต่เว้นความถึงพร้อมด้วยข้อปฏิบัติ พวกเราไม่อาจยัง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายให้ยินดีได้, อนึ่ง ประตูปายก็เปิดแล้วสำหรับ
พวกเราทีเดียว, เพราะฉะนั้น เว้นเวลาภิกษาจารในตอนเช้า และ
เวลาบำรุงพระเถระตอนเย็น ในกาลที่เหลือ พวกเราจักไม่อยู่ในที่
แห่งเดียวกัน ๒ รูป; ความไม่ผาสุกจักมีแก่ท่านผู้ใด, เมื่อท่านผู้นั้น
ตีระฆัง, พวกเราจักไปสำนักท่านผู้นั้นทำยา; ในส่วนกลางคืนหรือส่วน
กลางวันอื่นจากนี้ พวกเราจักไม่ประมาทประกอบกัมมัฏฐานเนื่อง ๆ. "

[ทุกคนบวรมหาอาศัยอยู่กับพวกภิกษุ]

เมื่อภิกษุเหล่านั้น ครั้นทำกติกานั้นอยู่, บวรมหาคนหนึ่ง
อาศัยธิดาเป็นอยู่, เมื่อทุกข์ภัยเกิดขึ้นในที่นั้น, มีประสงค์จะอาศัย
ธิดาคนอื่นเป็นอยู่ จึงเดินทางไป, แม้พระเถระทั้งหลายเที่ยวไป

บิณฑบาตในบ้าน มาถึงที่อยู่ อาบน้ำในแม่น้ำแห่งหนึ่งในระหว่างทาง
นั่งบนหาดทราย ทำกัจจิก. ในขณะนั้น บุรุษนั้นถึงที่นั่นแล้วได้
ยืนอยู่ ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น พระเถระทั้งหลายถามเขาว่า
" จะไปไหน ? " บุรุษนั้นบอกเนื้อความนั้นแล้ว. พระเถระทั้งหลาย
เกิดความกรุณาในบุรุษนั้น จึงกล่าวว่า " อุบาสก ท่านหิวจัด, จงไป
นำไปไม้มาแล้ว, พวกเราจักให้ก้อนภัตรแก่ท่านรูปละก้อน " เมื่อเขานำ
ไปไม้มาแล้ว; จึงคลุกด้วยแองและกับ โดยทำนองที่จะฉันด้วยตน ๆ
ได้ให้ก้อนภัตรรูปละก้อน. ทราบว่า ธรรมเนียมมีดังนี้ ภิกษุผู้จะให้
ภัตรแก่ผู้มาถึงในเวลาฉัน 'ไม่ให้ภัตรตอนยอด' ฟังให้น้อยบ้าง มากบ้าง
โดยทำนองที่จะฉันด้วยตนนั้นแล; เพราะฉะนั้น ภิกษุแม่เหล่านั้
จึงได้ให้เช่นนั้น. บุรุษนั้นทำกัจจิกแล้วไหว้พระเถระทั้งหลาย ถาม
ว่า " ท่านขอรับ พวกพระผู้เป็นเจ้า ใคร ๆ นิมนต์ไว้หรือ ? "

พวกภิกษุ. ไม่มีการนิมนต์ดอก อุบาสก, พวกภิกษุผู้ถวายอาหาร
เช่นนี้แหละทุก ๆ วัน.

ทุกคนคิดกันว่า " เราแม้ขันขันแข็งทำงานตลอดกาลเป็นนิตย์
ก็ไม่อาจได้อาหารเช่นนี้, ประโยชน์อะไรของเราด้วยการไปที่อื่น, เรา
จักเป็นอยู่ในสำนักของภิกษุเหล่านี้แหละ. " ลำดับนั้น จึงกล่าวกะภิกษุ
เหล่านั้นว่า " กระผมปรารถนาจะทำวัตรปฏิบัติอยู่ในสำนักของพวกพระ
ผู้เป็นเจ้า. "

พวกภิกษุ. คีละ อุบาสก.

๑. อนามัฏฐบิณฑบาต ภิกษุละเมิดธรรมเนียมนี้ ท่านปรับอาบัติทุกกฎ.

[ทูลคตบรูษหนีพวกภิกษุไปเยี่ยมธิดา]

เขาไปที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้นกับภิกษุเหล่านั้น ทำวัตรปฏิบัติ เป็นอันดี ยังพวกภิกษุให้รักใคร่อย่างยิ่ง โดยล่วงไป ๒ เดือน ประราธนาจะไปเยี่ยมธิดา คิดว่า " ถ้าเราจักอำลาพวกพระผู้เป็นเจ้า, พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จักไม่ปล่อยเรา, เราจักไม่อำลาคะ " ดังนี้ แล้ว ก็ไม่บอกแก่ภิกษุเหล่านั้นเลยออกไปแล้ว. ทราบว่า ข้อที่เขา ไม่บอกพวกภิกษุหลีกไปเท่านั้น ได้เป็นความพลาดพลั้งอย่างขนาดใหญ่, ก็ในหนทางไปของบรูษนั้น มีดงอยู่แห่งหนึ่ง. ในวันที่ ๗ เป็นวันของ โจร ๕๐๐ คน ผู้ทำการบนบานเทวดาว่า " ผู้ใดจักเข้าสู่ดงนี้, พวก เราจักฆ่าผู้นั้นแล้ว ทำพิธีกรรมแต่ท่าน ด้วยเนื้อและเลือดของผู้นั้น แหละ " แล้วอยู่ในดงนั้น.

[เขาถูกโจรจับในกลางดง]

เพราะฉะนั้น ในวันที่ ๗ หัวหน้าโจรขึ้นดงไม่ตรวจดูพวกมนุษย์ เห็นบรูษนั้นเดินมา จึงได้ให้สัญญาณแก่พวกโจร. โจรเหล่านั้นรู้ความ ที่บรูษนั้นเข้าสู่กลางดง จึงล้อมจับเขา ทำการผูกอย่างมั่นคง สี่ไฟ ด้วยไม้สี่ไฟ ขนฟืนมาก่อเป็นกองไฟใหญ่ เลี่ยมหลาวไว้. บรูษนั้น เห็นกิริยาโจรเหล่านั้น จึงถามว่า " นาย ในที่นี้ ข้าพเจ้าไม่เห็น หมูและเนื้อเป็นต้นเลย, เหตุไร พวกท่านจึงทำหลาวนี้? "

พวกโจร. พวกเราจักฆ่าเจ้า ทำพิธีกรรมแก่เทวดา ด้วยเนื้อ และเลือดของเจ้า.

บรูษนั้นถูกมรณภัยคุกคาม มิได้คิดถึงอุปการะนั้นของพวกภิกษุ

เมื่อจะรักษาชีวิตของตนอย่างเดียวกันเท่านั้น จึงกล่าวอย่างนี้ว่า " นายข้าพเจ้าเป็นคนกินเดน กินภัตที่เป็นเดนเดิบโต, ขึ้นชื่อว่าคนกินเดนเป็นคนกาฬกัณณี; ก็พวกพระผู้เป็นเจ้า แม้ออกบวชจากสกุลใดสกุลหนึ่ง เป็นกษัตริย์ทีเดียว; ภิกษุ ๓๑ รูปอยู่ในที่โน้น พวกท่านจงฆ่าภิกษุเหล่านั้นแล้วทำกรรม, เทวดาของพวกท่านจักยินดี เป็นอย่างยิ่ง. "

[พวกโจรไปจับภิกษุเพื่อทำพิธีกรรม]

พวกโจรฟังคำนั้นแล้วคิดว่า " คนนี้พูดดี, ประโยชน์อะไร ด้วยคนกาฬกัณณีนี้, พวกเราจักฆ่าพวกกษัตริย์ทำพิธีกรรม " ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า " มาเถิด, จงแสดงที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้น " แล้วให้เขานั้นแลเป็นผู้นำทาง ถึงที่นั้นแล้ว ไม่เห็นภิกษุในท่ามกลางวิหาร จึงถามเขาว่า " พวกภิกษุไปไหน ? " เขารู้คดีกวัตรของภิกษุเหล่านั้นเพราะอยู่ถึง ๒ เดือน จึงกล่าวอย่างนี้ว่า " พวกภิกษุจักประชุมกันด้วยเสียงระฆัง. " หัวหน้าโจรตีระฆังแล้ว, พวกภิกษุได้ยินเสียงระฆังคิดว่า " ใครตีระฆังผิดเวลา, ความไม่ผาสุกจักมีแก่ใคร " ดังนี้แล้ว จึงมานั่งบนแผ่นดินที่เขาแต่งตั้งไว้ โดยลำดับตรงกลางวิหาร. พระสังฆเถระแลดูพวกโจรแล้ว ถามว่า " อุบาสก ใครตีระฆังนี้. " หัวหน้าโจรตอบว่า " ข้าพเจ้าเองขอรับ. "

พระสังฆเถระ. เพราะเหตุไร ?

หัวหน้าโจร. พวกข้าพเจ้าบนบานเทพดาประจำดวงไว้, จัก

จับภิกษุรูป ๑ ไป เพื่อต้องการทำพิธีกรรมแก่เทวดานั้น.

[พวกภิกษุยอมตัวให้โจรจับ]

พระมหาเถระฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวกะพวกภิกษุว่า " ผู้มีอายุ ธรรมดาภิจเกิดแก่พวกน้อง ๆ ผู้เป็นพี่ชายต้องช่วยเหลือ, ผมจักสละชีวิตของตนเพื่อพวกท่าน ไปกับโจรเหล่านี้, ขออันตรายจงอย่ามีแก่ทุก ๆ ท่าน, พวกท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาททำสมณธรรมเถิด." พระอนุเถระกล่าวว่า " ท่านขอรับ ธรรมดาภิจของพี่ชาย ย่อมเป็นภาระของน้องชาย, กระทบจักไป, ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด." โดยอุบายนี้ จนแม่ทั้ง ๓๐ ลูกขึ้นพูดเป็นลำดับว่า "ผมเอง ผมเอง." ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุทั้งหมดไม่เป็นบุตรของมารดาเดียวกันเลย, ไม่เป็นบุตรของบิดาเดียวกัน, ทั้งยังไม่สิ้นราคะ, แต่กระนั้นก็ยอมเสียดชีวิตตามลำดับ เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุที่เหลือ; บรรดาภิกษุเหล่านั้น แม้ภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าสามารถกล่าวว่า " ท่านไปเถิด " มิได้มีเลย.

[สังกิจสามเณรยอมมอบตัวให้แก่โจร]

สังกิจสามเณรได้ฟังคำของภิกษุเหล่านั้น จึงกล่าวว่า " หยุดเถิด ท่านขอรับ, กระทบจักสละชีวิตเพื่อพวกท่านไปเอง."

พวกภิกษุ. ผู้มีอายุ เราทั้งหมดแม้จักถูกฆาตรวมกัน ก็จักไม่ยอมสละเธอผู้เดียว.

สามเณร. เพราะเหตุไร? ขอรับ.

พวกภิกษุ. ผู้มีอายุ เธอเป็นสามเณรของพระธรรมเสนาบดี

สารีบุตรเถระ, ถ้าเราจักสละเธอ, พระเถระจกัคิดว่า 'พวกภิกษุพาสามณเฑระของเราไปมอบให้แก่พวกโจร,' เราไม่อาจจะสลัดคำติเตียนนั้นได้, ด้วยเหตุนี้ เราจักไม่สละเธอ.

สามณเฑระ. ท่านขอรับ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงส่งพวกท่านไปยังสำนักพระอุปัชฌายะของกรรมก็ดี, พระอุปัชฌายะของกรรมส่งกรรมมากับพวกท่านก็ดี, ได้ทรงเห็นเหตุอันนี้แล้วทั้งนั้น จึงส่งมา, หยุดเถิด ขอรับ, กรรมนี้แหละจักไปเอง.

สามณเฑระนั้นไหว้ภิกษุทั้ง ๓๐ รูปแล้ว กล่าวว่ " ท่านขอรับ ถ้าโทษของกรรมมีอยู่, ขอท่านจงอดโทษ " ดังนี้ แล้วก็เดินออกไป. ความสลดใจอย่างใหญ่เกิดขึ้นแก่พวกภิกษุแล้ว, ดาเต็มไปด้วยน้ำตา, เนื้อหัวใจสั่นแล้ว. พระมหาเถระพูดกะโจรว่ " อุบาสก เด็กนี้เห็นพวกท่านก่อไฟ เสียมหลาว ลาดใบไม้จักกั่ว, ท่านทั้งหลายพักสามณเฑระนี้ไว้ในที่ส่วนหนึ่ง พึ่งทำกิจเหล่านั้น. " พวกโจรพาสามณเฑระไปพักไว้ในที่ส่วนหนึ่ง แล้วทำกิจทั้งปวง.

[นายโจรลงมือฆ่าสามณเฑระ]

ในเวลาเสร็จกิจ หัวหน้าโจรชักดาบเดินเข้าไปหาสามณเฑระ. สามณเฑระเมื่อนั่งเข้ามานม่น. หัวหน้าโจรแกว่งดาบฟันลงที่คอสามณเฑระ. ดาบงอเอาคมกระทบคม. หัวหน้าโจรนั้นสำคัญว่ " เราประหารไม่ดี " จึงคัดดาบนั้นให้ตรงแล้วประหารอีก. ดาบเป็นดังใบตาลที่ม้วน ได้ร่นถึงโคนดาบ. แท้จริง บุคคลแม้จะเอาภูเขาสินรุทบสามณเฑระในเวลานั้น ชื่อว่าสามารถจะให้สามณเฑระตายไม่มี

เลย, จะป่วยกล่าวไปไยถึงว่าจะเอาดาบฟันให้ตาย. หัวหน้าโจรเห็น
ปาฏิหาริย์นั้นแล้วคิดว่า " เมื่อก่อนดาบของเรา ย่อมตัดเสათินหรือต่อไม้
ตะเคียนเหมือนหยวกกล้วย, บัดนี้ ดาบของเราอคราาหนึ่ง อีกราว
หนึ่งเกิดเป็นดังใบตาลม้วน; ดาบชื่อนี้ แม้ไม่มีในเจตนา ยังรู้คุณของ
สามณเณรนี้. เรามีเจตนายังไม่รู้.

[นายโจรล้อมไสในปาฏิหาริย์ของสามณเณร]

นายโจรทิ้งดาบลงที่พื้นดิน เอาอกหมอบแทบใกล้เท้าของ
สามณเณร เมื่อจะถามว่า " ท่านเจ้าข้า พวกผมเข้ามาในดงนี้
เพราะเหตุต้องการทรัพย์, บรูษแม่มีประมาณพันคน เห็นพวกเราแต่
ที่ไกลเที่ยวยังสั้น, ไม่อาจพูด ๒ - ๓ คำได้, ส่วนสำหรับท่านแม่เพียง
ความสะดุ้งแห่งจิตก็มีได้มี, หน้าของท่านส่องไสดังทองคำ
ในเบ้าปาก และดังดอกกัณณิการที่บ้านดี; เหตุอะไรกันหนอ ? " จึง
กล่าวคาถานี้ว่า :-

" ความหวาดเสียวไม่มีแก่ท่าน, ความกลัวก็
ไม่มี, วรรณะส่องไสยิ่งนัก, เหตุไร ท่านจึง
ไม่คร่ำครวญ ในเพราะภัยใหญ่หลวงเห็นปาน
นี้เล่า ? "

สามณเณรออกจากฌาน เมื่อจะแสดงธรรมแก่หัวหน้าโจรนั้น
จึงกล่าวว่า " ท่านผู้เป็นนายบ้าน ขึ้นชื่อว่าอติภาพของพระจีณาสพ
ย่อมเป็นเหมือนภาระ (ของหนัก) ซึ่งวางไว้บนศิรยะ, พระจีณาสพ
นั้น เมื่ออติภาพนั้นแตกไป ย่อมยินดีทีเดียว ย่อมไม่กลัวเลย "

ดังนี้แล้ว ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า :-

" ท่านผู้เป็นนายบ้าน ทุกข์ทางใจย่อมไม่มี
แก่ท่านผู้ไม่มีความห่วงใย, ท่านผู้แสวงหา-
คุณ สิ้นสัญโญชน์แล้ว ก้าวล่วงภัยทุกอย่าง
ได้, ตัณหาอันนำไปสู่ภพของพระนิมิตนั้น
สิ้นแล้ว, ท่านเห็นธรรมแล้วตามเป็นจริง หรือ
โดยต้องแท้, ความตาย [ของท่าน] หมดภัย
ดังปลงภาระลง ฉะนั้น. "

[นายโจรขอบรรพชากะสามเณร]

หัวหน้าโจรนั้นฟังคำสามเณรนั้นแล้ว แลดูโจร ๕๐๐ คนพูดว่า

" พวกท่านจักทำอย่างไร ? "

พวกโจร. ก็ท่านเล่า? นาย.

นายโจร. กิจในท่ามกลางเรือนของฉันทันไม่มี เพราะเห็น
ปาฏิหาริย์ เห็นปานนี้ก่อน, ฉันทันจักบวชในสำนักพระผู้เป็นเจ้า.

พวกโจร. ดีละ พ่อ.

ลำดับนั้น โจรทั้ง ๕๐๐ คนไหว้สามเณรแล้วจึงขอบรรพชา.
สามเณรนั้นตัดผมและชายผ้าด้วยคมดาบของโจรเหล่านั้นเอง ย้อมด้วย
ดินแดง ให้ครองผ้ากาสาเยเหล่านั้น ให้ตั้งอยู่ในศีล ๑๐ เมื่อ
พาสามเณรเหล่านั้นไป คิดว่า " ถ้าเราจักไม่เยี่ยมพระเถระทั้งหลาย
ไปเสีย, พระเถระเหล่านั้นจักไม่อาจทำสมณธรรมได้, จำเดิม
แต่กาลที่พวกโจรจับเราออกไป บรรดาพระเถระเหล่านั้น แม้รูปหนึ่ง

ก็มีอาจจกถันน้ำตาไว้ได้, เมื่อพระเถระเหล่านั้น คิดอยู่ว่า
' สามเณรถูกโจรฆ่าตายแล้วหรือยังหนอ ' กัมมัฏฐาน จักไม่มุ่งหน้า
ได้; เพราะฉะนั้น เราเยี่ยมท่านแหละ จึงจักไป. "

[สามเณรกลับไปเยี่ยมพวกภิกษุ]

สามเณรนั้นมีภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นบริวารไปในที่นั้น, เมื่อ
ภิกษุเหล่านั้นกลับได้ความเบาใจเพราะเห็นตนแล้ว กล่าวว่ " สังกิจจะ
ผู้สตับุรุษ เธอได้ชีวิตแล้วหรือ ? " จึงตอบว่า " อย่างนั้นขอรับ,
โจรเหล่านี้ใครจะฆ่ากระผมให้ตาย ก็ไม่อาจฆ่าได้ เลื่อมใสในคุณธรรม
ของกระผม ฟังธรรมแล้วบวช: กระผมมาด้วยหวังว่า ' เยี่ยมท่านแล้ว
จักไป. ' ขอท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาททำสมณธรรมเถิด, กระผมจักไป
สำนักพระศาสดา " แล้วไหว้ภิกษุเหล่านั้น พาสามเณรออกไปยังสำนัก
พระอุปัชฌายะ, เมื่อท่านถามว่า " สังกิจจะ เธอได้อันเตวาสิกแล้ว
หรือ ? " จึงตอบว่า " ถูกแล้ว ขอรับ " ดังนี้แล้วเล่าเรื่องนั้น,
ก็เมื่อพระเถระกล่าวว่า ' สังกิจจะ เธอจงไป, เยี่ยมพระศาสดา. ' เธอ
รับว่า " ดิละ " แล้วไหว้พระเถระพาสามเณรเหล่านั้นไปยังสำนัก
พระศาสดา, แม้เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า " สังกิจจะ เธอได้อันเตวาสิก
แล้วหรือ ? " จึงกราบทูลเรื่องนั้น.

[ผู้มีศีลประเสริฐกว่าผู้ทุศีล]

พระศาสดาตรัสถามว่า " ได้ยินว่าอย่างนั้นหรือ ? ภิกษุ
ทั้งหลาย, เมื่อพวกภิกษุทูลรับว่า " อย่างนั้น พระเจ้าข้า " จึง

๑. ถือเอาความว่า ไม่เป็นอันตั้งหน้าทำกัมมัฏฐานได้.

ตรัสว่า " ความตั้งอยู่ในศีลแล้วเป็นอยู่แม้วันเดียวในบัดนี้ ประเสริฐกว่าการที่ท่านทำโจรกรรมตั้งอยู่ในทุศีลเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี " ดังนี้แล้วเมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ก็ผู้ใดทุศีล มีใจไม่ตั้งมั่น พึ่งเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี,
ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีศีลมีฉานประเสริฐกว่า
(ความเป็นอยู่ของผู้นั้น). "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ทุศีโล** คือ ไม่มีศีล.

บทว่า **ศีลวันตุสส** ความว่า ความเป็นอยู่แม้วันเดียว คือ แม้สักครู่เดียวของผู้มีศีล มีฉาน ด้วยฉาน ๒ ประการ ประเสริฐ คือ สูงสุดกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปีของผู้ทุศีล.

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุแม่ ๕๐๐ นั้นบรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย, ธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่มหาชนผู้ประชุมกัน.

[ประวัตติภูมิตกสามณเระ]

โดยสมัยอื่นอีก สังกิจจะได้อุปสมบทแล้วมีพรรษา ๑๐ จึงรับสามณเระไว้. ก็สามณเระนั้นเป็นหลานของท่านเอง ชื่ออธิมุตตกสามณเระ. ครั้งนั้น พระเถระเรียกสามณเระนั้นมาในเวลามีอายุครบส่งไปด้วยคำว่า " เราจักทำการอุปสมบทเธอ, จงไป, ถามจำนวนอายุในสำนักพวกญาติแล้วจงมา. " อธิมุตตกสามณเระนั้น เมื่อไปสำนักของมารดาบิดา ถูกพวกโจร ๕๐๐ คนจะฆ่าให้ตายเพื่อต้องการทำพิธีกรรม

ในระหว่างทาง แสดงธรรมแก่โจรเหล่านั้นเป็นผู้อันพวกโจรมีจิตเลื่อมใส
ปล่อยไปด้วยคำว่า " ท่านไม่พึงบอกความที่พวกผมมีอยู่ในที่นี่แก่ใคร ๆ "
เห็นมารดาบิดาเดินสวนทางมาก็รักษาเสียจะไม่บอกแก่มารดาบิดาเหล่านั้น
แม้เดินไปทางนั้นนั่นแหละ. เมื่อมารดาบิดานั้นถูกพวกโจรเบียดเบียน
คร่ำครวญพูดว่า " ชะรอยว่าแม่ท่านก็เป็นพวกเดียวกันกับพวกโจรจึง
ไม่บอกแก่เรา " โจรเหล่านั้นได้ยินเสียงแล้ว รู้ความที่สามเณรไม่บอก
แก่มารดาบิดา ก็มีจิตเลื่อมใสขอบรรพชา. เมื่อธัมมุตตกสามเณรนั้นก็
ยังโจรเหล่านั้นทั้งหมดให้บวชแล้ว เหมือนตั้งกิจจสามเณร นำมายังสำนัก
พระอุปัชฌาย์ ผู้อันพระอุปัชฌาย์นั้นส่งไปยังสำนักพระศาสดา พากิษุ
เหล่านั้นไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระศาสดาแล้ว. พระศาสดาตรัสถามว่า
" เขาว่าอย่างนั้นหรือ ? กิษุทั้งหลาย " เมื่อพวกกิษุทูลว่า " ถูกแล้ว
พระเจ้าข้า " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมโดยนัยก่อนนั้นแล จึง
ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ก็ผู้ใดทูล มีใจไม่ตั้งมั่น พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี,
ความเป็นอยู่วันเดียว ของผู้มีศีล มีฌาน ประเสริฐ
กว่า [ความเป็นอยู่ของผู้นั้น]. "

(ชื่อเรื่องธัมมุตตกสามเณร) แม่นี้ ข้าพเจ้าก็กล่าวไว้แล้วด้วย
พระคาถานี้เหมือนกัน.

เรื่องสังกัจจสามเณร จบ.

๑๐. เรื่องพระขานุกโณทัญญูเถระ* [๕๐]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระขานุกโณทัญญูเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ วสุสสตี ชีเว " เป็นต้น.

[พระเถระนั่งเข้าฌาน โจรเอาห่อของทับไม่รู้สีก]

ได้ยินว่า พระเถระนั้นเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาอยู่ในป่า บรรลุพระอรหัตแล้วคิดว่า " จักทูลพระศาสดา " เมื่อมาจากที่นั่นเหน็ดเหนื่อยในระหว่างทาง แวะจากทางนั่งเข้าฌานบนศิลาผาคะแห่งหนึ่ง. ครั้งนั้น โจร ๕๐๐ คนปล้นบ้านแห่งหนึ่งแล้วผูกห่อสิ่งของตามสมควรแก่กำลังของตน เอาศิระตะเทินเดินไป ครั้นเดินไปไกลก็เหน็ดเหนื่อย คิดว่า ' เรามาไกลแล้ว, จักพักเหนื่อยบนศิลาผาคะนี้ ' แวะจากทางไปยังที่ใกล้ศิลาผาคะ แม้เห็นพระเถระแล้ว ก็มีความสำคัญว่า " นี่เป็นต่อไม้. " ลำดับนั้น โจรคนหนึ่งวางห่อสิ่งของลงบนศิระตะพระเถระ. โจรคนอื่น ๆ ก็วางห่อสิ่งของฟังพระเถระนั้น. ด้วยประการฉะนี้ โจรแม้ทั้ง ๕๐๐ คน เอาห่อสิ่งของ ๕๐๐ ห่อล้อมรอบพระเถระ แม้ตนเองก็นอนหลับ ตื่นในเวลาอรุณขึ้นคว้าห่อของตน ๆ ได้เห็นพระเถระก็เริ่มจะหนีไป ด้วยสำคัญว่า " เป็นอมมนุษย์. "

ทันใดนั้น พระเถระกล่าวกะพวกโจรนั้นว่า " อย่ากลัวเลย

* พระมหาโปร่ง).ธ. ๕ วัดบวรนิเวศฯ แปล. ๑. ปิฎฐิปาสาณ บนแผ่นดินมีหลัง.

อุบาสก, ฉันทเป็นบรพชิต." โจรเหล่านั้นหมอบลงที่ใกล้เท้าพระเถระ ให้พระเถระอดโทษด้วยคำว่า " โปรคอดโทษเถิด ขอรับ, พวก กระผมได้สำคัญว่าต่อไปนี้, " เมื่อหัวหน้าโจรบอกว่า " เราจักบวชใน สำนักพระผู้เป็นเจ้า, " พวกโจรที่เหลือก็กล่าวว่า " แม่พวกเรา ก็จักบวช " มีฉันทะเป็นอันเดียวกันทั้งหมดเที่ยว ขอบรรพชากะ พระเถระ. พระเถระให้โจรเหล่านั้นทั้งหมดบวช คุงสังกัจจสามเณร. จำเดิมแต่นั้น พระเถระปรากฏชื่อว่า " ขานุกโณทัญญู. " ท่าน ไปสำนักพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุเหล่านั้น, เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า โกณทัญญู เธอได้อันตเวทสิกแล้วหรือ ? จึงกราบทูลเรื่องนั้น.

[คนมีปัญญาดีกว่าคนทรมปัญญา]

พระศาสดาตรัสถามว่า " เขาว่าอย่างนั้นหรือ ? ภิกษุทั้งหลาย " เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า " ถูกแล้ว พระเจ้าข้า, พวกข้าพระองค์ไม่เคยเห็นอานุกาพเห็นปานนั้นของผู้อื่นเลย, ด้วยเหตุนี้ พวก ข้าพระองค์จึงบวช. " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอยู่แม้วันเดียวของพวกเธอ ผู้ประพฤตินปัญญาสัมปทาในบัดนี้ ประเสริฐกว่าความตั้งอยู่ในกรรมของผู้มีปัญญาทรมเห็นปานนั้น เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ก็ผู้ใดมีปัญญาทรม มีใจไม่ตั้งมั่น พึงเป็นอยู่
๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีปัญญามีถาน
ประเสริฐกว่า [ความเป็นอยู่ของผู้นั้น]. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ทูปฺปญฺโณ** ความว่า ผู้ไร้ปัญญา.

บทว่า **ปลฺลวณฺตฺตสฺส** ความว่า ผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา.

คำที่เหลือเช่นเดียวกับคำมีในก่อนนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุแม่ ๕๐๐ รูป บรรลุพระอรหัต พร้อม
ด้วยปฏิสัมภิตาแล้ว, พระธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แม่แก่มหาชน
ผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องพระขานุกโณทัญญะเถระ จบ.

๑๑. เรื่องพระสัปทาสเถระ* [๕๑]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระ
สัปทาสเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ วสุสสฺสํ ชีเว "
เป็นต้น.

[พระเถระให้งูกัดตัว]

ดังได้สดับมา กุลบุตรผู้หนึ่งในกรุงสาวัตถี ฟังพระธรรม-
เทศนาของพระศาสดาแล้ว บรรพชาได้อุปสมบทแล้ว โดยสมัยอื่น
อีก กระสันขึ้น จึงคิดว่า " ชื่อว่าภาวะแห่งคฤหัสถ์ ไม่ควรแก่
กุลบุตรเช่นเรา. แม้การดำรงอยู่ในบรรพชาแล้วตายไป เป็นความ
ดีของเรา " ดังนี้แล้ว ก็เที่ยวค้ำึงหาอุบายเพื่อมรณะของตนอยู่.

ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสร้งน้ำแต่เช้าตรู่ ทำภักติก
เสร็จแล้ว ไปสู่วิหาร เห็นงูที่โรงไฟ จึงใส่งูนั้นไว้ในหม้อใบหนึ่ง
ปิดหม้อแล้วถี้อออกจากวิหาร. ฝ่ายภิกษุผู้กระสัน ทำภักติกแล้ว
เดินมาเห็นภิกษุเหล่านั้น จึงถามว่า " นี่อะไร ? ผู้มีอายุ " เมื่อ
พวกภิกษุตอบว่า " งู ผู้มีอายุ " จึงถามว่า " จักทำอะไรด้วยงูนี้ ? "
ฟังคำของภิกษุเหล่านั้นว่า " เราจักทิ้งมัน " คิดว่า " เราจักให้งูนี้
กัดตัวตายเสีย " จึงกล่าววว่า " นำมาเถิด, กระผมจักทิ้งมันเอง "
รับหม้อจากมือของภิกษุเหล่านั้นแล้ว นั่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งแล้ว ก็

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

ให้งูนั้นกัดตน. งูไม่ปรารถนาจะกัด. ภิกษุนั้นเอามือล้วงลงในหม้อแล้ว ก็คนข้างโน้นข้างนี้, เปิดปากงูแล้วสอดนิ้วมือเข้าไป. งูก็ไม่กัดเธอเลย. เธอคิดว่า " งูนี้มีใจงูมีพิษ, เป็นงูเรื้อน " จึงทิ้งงูนั้นแล้วได้ไปยังวิหาร.

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธอว่า " ผู้มีอายุ ท่านทิ้งงูแล้วหรือ ? "

ภิกษุกระสัน. ผู้มีอายุ นั้นจะไม่ใช่งู (พิษ), นั้นเป็นงูเรื้อน.

ภิกษุ. ผู้มีอายุ งู (พิษ) ที่เดียว แม่แม่เบี้ยใหญ่ ชูฟูฟู พวกผมจับได้โดยยาก, เพราะเหตุไร ท่านจึงว่าอย่างนี้ ?

ภิกษุกระสัน. ผู้มีอายุ ผมให้มันกัดอวัยวะบ้าง สอดนิ้วมือเข้าไปในปากบ้าง ก็ไม่อาจให้มันกัดได้.

พวกภิกษุฟังคำนั้นแล้ว ได้นิ่งเสีย.

[พระเถระบรรลुพระอรหัตแล้วมีชื่อว่าสัพปทาสะ]

ภายหลังวันหนึ่ง ช่างกลบกลือมิดโกน ๒ - ๓ เล่ม ไปวิหารวางมิดโกนเล่มหนึ่งไว้ที่พื้น เอาเล่มหนึ่งปลงผมของภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุกระสันนั้น จับมิดโกนเล่มที่เขาวางไว้ที่พื้นแล้ว คิดว่า " จักตัดคอด้วยมิดโกนนี้ตาย " จึงยื่นพาดคอไว้ที่ต้นไม้อันหนึ่งแล้ว จ่อคมมิดโกนที่ก้านคอ ใคร่ครวญถึงศีลของตน จำเดิมแต่กาลอุปสมบท ได้เห็นศีลหมคมลทิน ดังดวงจันทร์ปราศจากมลทิน และดังดวงมณีที่ขัดดี. เมื่อเธอตรวจดูศีลนั้นอยู่, ปีติเกิดแผ่ซ่านทั่วทั้งสรีระ. เธอข่ม

ปิดได้แล้ว เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา
ทั้งหลาย จึงถือมิดโกนเข้าไปท่ามกลางวิหาร. ลำดับนั้น ภิกษุ
ทั้งหลาย ถามเธอว่า "ผู้มีอายุ ท่านไปไหน?"

ภิกษุกระสัน. ผู้มีอายุ ผมไปด้วยคิดว่า 'จักเอามิดโกนนี้ตัด
ก้านคอตาย.'

ภิกษุ. เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ตาย?

ภิกษุกระสัน. บัดนี้ ผมเป็นผู้ไม่ ควรนำศีลตรามา, ด้วยว่า
ผมคิดได้ว่า "จักตัดก้านคอด้วยมิดโกนนี้" แต่ตัดกิเลสเสียสิ้นด้วย
มิดโกนคือญาณ.

พวกภิกษุกราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคว่า "ภิกษุนี้ พยากรณ์
พระอรหัตด้วยคำที่ไม่เป็นจริง." พระผู้มีพระภาคทรงสดับคำของ
ภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาพระชินาสพ
ย่อมไม่ปลงตนจากชีวิตด้วยมือตนเอง.

ภิกษุ. พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสภิกษุนี้ว่า 'เป็นพระชินาสพ,'
ก็ภิกษุนี้ สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัตอย่างนี้ เหตุไรจึงกระสัน?
อะไรเป็นเหตุแห่งอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของภิกษุนั้น; เหตุไรงุนั้นจึง
ไม่กัศภิกษุนั้น.

พระศาสดา. ภิกษุทั้งหลาย งุนั้นได้เป็นทาสของภิกษุนี้ใน
อรรถภาพที่ ๓ จากอรรถภาพนี้ก่อน, มันไม่อาจจะกัศรีระของผู้เป็นนาย
ของตนได้."

พระศาสดาทรงบอกเหตุอย่างหนึ่งแก่ภิกษุเหล่านั้น ด้วยประการ

๑. นี้เป็นสำนวน หมายความว่า ฆ่าตัวตาย.

จะนี่ก่อน. ก็ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุฉันได้ชื่อว่าสัปทาสะ.

[บุรพกรรมของพระสัปทาสเถระ]

ดังได้สดับมา ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า บุตรแห่ง
คฤหบดีผู้หนึ่ง ฟังธรรมของพระศาสดาแล้ว เกิดความสลดใจ
จึงบรรพชา ได้อุปสมบทแล้ว, โดยสมัยอื่นอีก เมื่อความเบื่อหน่าย
เกิดขึ้น, จึงบอกแก่ภิกษุผู้สหายรูปหนึ่ง. สหายนั้นกล่าวโทษในภาวะ
แห่งคฤหบดีแก่เธอเนื่อง ๆ. ภิกษุนอกนี้ฟังคำนั้นแล้ว ก็ยินดียิ่ง
ในพระศาสนา จึงนั่งขัดสมาธิบริขารทั้งหลายซึ่งมลทินจับในเวลา
ที่หน่ายก่อน ให้หมดมลทิน ไกล่ขอบสระแห่งหนึ่ง. ฝ่าย
สหายของภิกษุนั้นนั่งในที่ไกลนั้นเอง. ลำดับนั้น ภิกษุนั้นกล่าว
กะสหายนั้นอย่างนี้ว่า "ผู้มีอายุ ผมเมื่อสึก ได้ปรารธนาจะถวาย
บริขารเหล่านี้แก่ท่าน." สหายนั้นเกิดโลกขึ้นคิดว่า "เราจะ
ต้องการอะไรด้วยภิกษุนี้ผู้ยังบวชหรือสึกเสีย, บัดนี้ เราจักยัง
บริขารทั้งหลายให้ฉิบหาย." ตั้งแต่นั้นมา สหายนั้นพูดเป็นต้นว่า
"ผู้มีอายุ บัดนี้จะประโยชน์อะไรด้วยชีวิตของพวกเรา ผู้ซึ่งมีมือ
ถือกระบืออง เทียวไปเพื่อก่อนข้าวในสกุลผู้อื่น? (ทั้ง) ไม่ทำ
การสนทนาปราศรัยกะบุตรและภรรยา" ดังนี้แล้ว ก็กล่าวคุณ
แห่งภาวะของคฤหบดี. ภิกษุนั้นฟังคำของสหายนั้นแล้ว ก็กระสัน
ขึ้นอีก คิดว่า "สหายนี้เมื่อเรากล่าวว่า 'ผมกระสัน, ก็กล่าวโทษ
ในภาวะแห่งคฤหบดีก่อน บัดนี้ กล่าวถึงคุณเนื่อง ๆ, เหตุอะไร

หนอแล ? รู้ว่า " เพราะความโลภในสมณบริวารเหล่านี้ " จึง
กลับจิตของตนเสียด้วยตนเองทีเดียว. เพราะความที่ภิกษุรูปหนึ่ง
ถูกคนทำให้กระสันแล้ว ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า บัดนี้ความ
เบื้อหน่ายจึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ด้วยประการฉะนี้. ก็สมณธรรมใด
อันภิกษุนั้นบำเพ็ญมา ๒ หมื่นปีครั้งนั้น, สมณธรรมนั้นเกิดเป็น
อุปนิสัยแห่งพระอรหัตของภิกษุนั้น ในกาลบัดนี้แล.

[ชีวิตของผู้ปรารถนาความเพียรวันเดียวประเสริฐ]

ภิกษุเหล่านั้นฟังเนื้อความนี้จากสำนักพระผู้มีพระภาคแล้ว จึง
ทูลถามยิ่งขึ้นว่า " พระเจ้าข้า ได้ยินว่าภิกษุนี้ยืนจดคมมิดโกนที่ก้าน
คออยู่เที่ยวบรรลुพระอรหัต, พระอรหัตมรรคเกิดขึ้นได้โดยขณะ
เพียงเท่านั้นหรือหนอแล ? "

พระศาสดาตรัสว่า " อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, เมื่อภิกษุ
ผู้ปรารถนาความเพียร ยกเท้าขึ้นวางบนพื้น เมื่อเท้ายังไม่ทันถึงพื้น
เลย พระอรหัตมรรคก็ได้เกิดขึ้น; แท้จริง ความเป็นอยู่แม้เพียง
ชั่วขณะของท่านผู้ปรารถนาความเพียร ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐
ปี ของบุคคลผู้เกียจคร้าน " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดง
ธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ก็ผู้ใดเกียจคร้านมีความพยายามอันทราม พึง
เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียวของ
ท่านผู้ปรารถนาความเพียรมั่น ประเสริฐกว่าชีวิต
ของผู้นั้น. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กุสตีโต ได้แก่บุคคลผู้ยังเวลาให้
ล่วงไปด้วยวิตก ๓ มีกามวิตกเป็นต้น.

บทว่า หินวิริโย คือไร้ความเพียร.

บาทพระคาถาว่า วิริย อารภโต ทพฺหํ ความว่า ผู้ปรารถนา
ความเพียรมั่นคง ซึ่งสามารถยังฉาน ๒ ประการให้เกิด.

คำที่เหลือ เช่นเดียวกับคำมีในก่อนนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลูลุทธิผลทั้งหลายมี
โศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระสัพปทาเสระ จบ.

๑๒. เรื่องนางปฎาจารา* [๕๒]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระ
ปฎาจาราเถรี ตรัสพระคาถานี้ว่า " โย จ วสุสสตี ชิเว "
เป็นต้น.

[ความรักไม่เลือกชั้นชั้นวรรณะ]

ดังได้สดับมา นางปฎาจารานั้นได้เป็นธิดาของเศรษฐีผู้มีสมบัติ
๔๐ โกฎิในกรุงสาวัตถี มีรูปงาม. ในเวลานางมีอายุ ๑๖ ปี มารดา
บิดาเมื่อจะรักษา จึงให้นางอยู่บนชั้นปราสาท ๗ ชั้น. ถึงเมื่อเป็น
เช่นนั้น นางก็ยังสมคบกับคนรับใช้คนหนึ่งของตน. ครั้นนั้นมารดา
บิดาของนางยกให้แก่ชายหนุ่มคนหนึ่ง ในสกุลที่มีชาติเสมอกันแล้ว
กำหนดวันวิวาหะ. เมื่อวันวิวาหะนั้นใกล้เข้ามา, นางจึงพูดกะคน
รับใช้ผู้นั้นว่า " ได้ยินว่า มารดาบิดาจักยกฉันให้แก่สกุลโน้น, ใน
กาลที่ฉันไปสู่สกุลผัว ท่านแม่ถือบรรณการเพื่อฉันมาแล้ว ก็จัก
ไม่ได้เข้าไปในที่นั้น, ถ้าท่านมีความรักในฉัน, ก็จงพาฉันหนีไปโดย
ทางใดทางหนึ่งในบัดนี้เถล. " คนรับใช้นั้นรับว่า " ดีละ นางผู้
เจริญแล้วกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นฉันจักยืนอยู่ที่ชื่อนั้นแห่งประตูเมือง
แต่เวลาเช้าตรู่พຽงนี้, หล่อนพึงออกไปด้วยอุบายอย่างหนึ่งแล้ว มาใน
ที่นั่น " ในวันที่ ๒ ก็ได้ยินอยู่ในที่นัดหมายกันไว้.

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

[นางปฎาจาราหนีไปกัับคนรับใช้]

ฝ่ายธิดาเศรษฐีนั้นนั่งฝ้าปอน ๆ สยายผม เอร่าทาสีระ
ถือหมอน้ำ ออกจากเรือนเหมือนเดินไปกับพวกทาสี ได้ไปยังที่นั่น
แต่เช้าตรู่. ชายคนรับใช้นั้นพานางไปไกลแล้ว สำเร็จการอาศัยอยู่ใน
บ้านแห่งหนึ่ง ไถนาในป่าแล้ว ได้นำฟืนและผักเป็นต้นมา, ธิดา
เศรษฐีนอกนี้เอาหมอน้ำมาแล้ว ทำกิจมีการตำข้าวและหุงต้มเป็นต้น
ด้วยมือตนเอง เสวยผลแห่งความซื่อของตน. ครั้งนั้น สัตว์เกิด
ในครรภ์ตั้งขึ้นในท้องของนางแล้ว. นางมีครรภ์แก่แล้วจึงอ่อนวอน
สามีว่า " ใคร ๆ ผู้อุปการะของเราไม่มีในที่นี้, ธรรมดามารดา
บิดา เป็นผู้มิใจอ่อนโยนในบุตรทั้งหลาย, ท่านจงนำฉันไปยังสำนักของ
ท่านเถิด, ฉันจักคลอดบุตรในที่นั้น. " สามีนั้นคัดค้านว่า " นางผู้เจริญ
เจ้าพูดอะไร ? มารดาบิดาเจ้าเห็นฉันแล้ว พึ่งทำกรรมกรรมมีอย่าง
ต่าง ๆ ฉันไม่อาจไปในที่นั้นได้. " นางแม่อ่อนวอน แล้ว ๆ เล่า ๆ
เมื่อไม่ได้ความยินยอม ในเวลาที่สามีไปป่า จึงเรียกคนผู้คุ้นเคย
มาสั่งว่า " ถ้าเขามาไม่เห็นจักถามว่า " ฉันไปไหน ? พวกท่าน
พึงบอกความที่ฉันไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตน " ดังนี้แล้ว ก็ปิดประตู
เรือนหลีกไป.

ฝ่ายสามีนั้นมาแล้ว ไม่เห็นภรรยา นั้นจึงถามคนผู้คุ้นเคย พึ่ง
เรื่องนั้นแล้ว ก็ติดตามไปด้วยคิดว่า " จักให้นางกลับ " พบนางแล้ว
แม้จะอ่อนวอนมีประการต่าง ๆ ก็มีอาจให้นางกลับได้.

ที่นั่น ลมกัมมฆวาทของนางปั่นป่วนแล้วในที่แห่งหนึ่ง. นาง

เข้าไปในระหว่างพุ่มไม้พุ่มหนึ่ง พูกว่า " นาย ลมกัมมัทธาตของฉันท
ปิ่นป่วนแล้ว " นอนเกลือกกลิ้งอยู่บนพื้นดิน คลอดเด็กโดยยากแล้ว
คิดว่า " เราพึงไปสู่เรือนแห่งตระกูลเพื่อประโยชน์ใด, ประโยชน์นั้น
สำเร็จแล้ว " จึงมาสู่เรือนกับด้วยสามี สำเร็จการอยู่กันอีกทีียว.

สมัยอื่น ครรภ์ของนางตั้งขึ้นอีก. นางเป็นผู้มีครรภ์แก่แล้ว
จึงอ่อนวอนสามีโดยนัยก่อนนั้นแล เมื่อไม่ได้ความยินยอม จึงอุ้ม
บุตรด้วยสะเอวหนีไปอย่างนั้นนั่นแล แม้อูฐสามีนั้นติดตามพบแล้ว ก็
ไม่ปรารถนาจะกลับ.

ครั้งนั้น เมื่อชนเหล่านั้นเดินไปอยู่, มหาเมฆอันมิใช่ฤดูกาลเกิด
ขึ้น. ท้องฟ้าได้มีทอธารตกลงไม่มีระหว่าง คังสายฟ้าฟาดแผดเผาอยู่
โดยรอบ ดังจะทำลายลงด้วยเสียงแผดแห่งเมฆ. ในขณะนั้น ลม
กัมมัทธาตของนางปิ่นป่วนแล้ว. นางเรียกสามีมากล่าวว่า " นาย
ลมกัมมัทธาตของฉันทปิ่นป่วนแล้ว, ฉันทไม่อาจจะทนได้, ท่านจงรู้
สถานที่ฝนไม่รดฉันทเกิด. " สามีนั้นไม่มีคอยู่ในมือ ตรวจดูข้าง
โน้นข้างนี้ เห็นพุ่มไม้ซึ่งเกิดอยู่บนจอมปลวกแห่งหนึ่ง เริ่มจะตัด.
ลำดับนั้น อสรพิษมีพิษร้ายกาจเลื้อยออกจากจอมปลวก กัดเขา.
ในขณะนั้นนั่นแล สรีระของเขามีสีเขียวดังถูกเปลวไฟอันตั้งขึ้นใน
ภายในไหม้อยู่ ล้มลงในที่นั่นนั่นเอง. ฝ่ายภรรยาออกนี้เสวยทุกข์
อย่างมหันต์ แม้มองดูทางมาของเขายู่ ก็มีได้เห็นเขาเลย จึงคลอด
บุตรคนอื่นอีก. ทารกทั้ง ๒ ทนกำลังแห่งลมและฝนไม่ได้ ก็ร้องไห้
ลั่น. นางเอาทารกแม่ทั้ง ๒ คนนั้นไว้ที่ระหว่างอุทร ยืนท้าวแผ่นดิน

ด้วยเข้าและมือทั้ง ๒ ให้ราตรีล่วงไปแล้ว. สรีระทั้งสิ้นได้เป็นดังสีใบไม้เหลือง เหมือนไม่มีโลหิต. เมื่ออรุณขึ้นนางอุ้มบุตรคนหนึ่งซึ่งมีสีดั่งขึ้นเนื้อด้วยสะเอว บุตรนอกนี้ด้วยนิ้วมือกล่าวว่า " มาเถิด พ่อ, บิดาเจ้าไปโดยทางนี้ " ดังนี้แล้ว ก็เดินไปตามทางที่สามีไป เห็นสามีนั้นล้มตายบนจอมปลวกมีสีเขียวตัวกระด้าง ร้องให้รำพันว่า " เพราะอาศัยเรา สามีของเราจึงตายที่หนทางเปลี่ยว " ดังนี้แล้วก็เดินไป.

นางเห็นแม่น้ำอจิรวดี เต็มเปี่ยมด้วยน้ำมีประมาณเพียงหัวเข่า มีประมาณเพียงนม เพราะฝนตกตลอดคืนอันรุ่ง ไม่อาจลงน้ำพร้อมด้วยทารก ๒ คนได้ เพราะตนมีความรู้อ่อน จึงพักบุตรคนใหญ่ไว้ที่ฝั่งนี้ อุ้มบุตรคนเล็กนอกนี้ไปฝั่งโน้น ลาดกิ่งไม้ไว้ให้บุตรนอกแล้ว คิดว่า " จักไปที่อยู่ของบุตรนอกนี้ " ไม่อาจละบุตรอ่อนได้ กลับแลดูแล้ว ๆ เล่า ๆ เดินไป. ครั้นในเวลาที่นางถึงกลางแม่น้ำ เขียวตัวหนึ่งเห็นเด็กนั้น จึงโฉบลงมาจากอากาศ ด้วยสำคัญว่า " เป็นขึ้นเนื้อ. " นางเห็นมันโฉบลงเพื่อต้องการบุตร จึงยกมือทั้ง ๒ ขึ้นร้องเสียงดัง ๓ ครั้งว่า " สู้ สู้ " เขียวไม่ได้ยินเสียงนั้นเลย เพราะไกลกัน จึงเขียวเด็กบินขึ้นสู่เวหาสไปแล้ว. แม่บุตรผู้ยืนอยู่ที่ฝั่งนี้ เห็นมารดายกมือทั้ง ๒ ขึ้น ร้องเสียงดังที่ท่ามกลางแม่น้ำ จึงกระโดดลงในแม่น้ำโดยเร็วด้วยสำคัญว่า " มารดาเรียกเรา. " เขียวเขียวบุตรอ่อนของนางไป บุตรคนโตถูกน้ำพัดไป ด้วยประการฉะนี้.

๑. ฉบับสีหล ชาณุปฐมาณ ไม่มี.

[นางทราบข่าวว่ามารดาบิดาตายอีก]

นางเดินร้องไห้รำพันว่า " บุตรของเราคนหนึ่งถูกเหยี่ยวฉีก
ไป, ตนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามีก็ตายในเสียนในที่เปลี่ยว, " พบบุรุษ
ผู้หนึ่งเดินมาแต่กรุงสาวัตถี จึงถามว่า " พ่อ ท่านอยู่ที่ไหน ? "

บุรุษ. ฉันอยู่ในกรุงสาวัตถี แม่.

ธิดาเศรษฐี. ตระกูลชื่อนี้เห็นปานนี้ใกล้ถนนโน้นในกรุง
สาวัตถีมีอยู่, ทราบไหม? พ่อ.

บุรุษ. ฉันทราบ แม่, แต่อย่าถามถึงตระกูลนั้นเลย; ถ้าท่าน
รู้จักตระกูลอื่น, ก็จงถามเถิด.

ธิดาเศรษฐี. กรรมด้วยตระกูลอื่นของฉันไม่มี, ฉันถามถึง
ตระกูลนั้นเท่านั้นแหละ พ่อ.

บุรุษ. แม่ ฉันบอกก็ไม่ควร.

ธิดาเศรษฐี. บอกฉันเถิด พ่อ.

บุรุษ. วันนี้ แม่เห็นฝนตกคืนยังรุ่งไหม?

ธิดาเศรษฐี. ฉันเห็น พ่อ, ฝนนั้นตกคืนยังรุ่งเพื่อฉันเท่านั้น
ไม่ตกเพื่อคนอื่น, แต่ฉันจักบอกเหตุที่ฝนตกเพื่อฉันแก่ท่านภายหลัง,
โปรดบอกความเป็นไปในเรือนเศรษฐีนั้นแก่ฉันก่อน.

บุรุษ. แม่ วันนี้ ในกลางคืนเรือนล้มทับคนแม่ทั้ง ๓ คือ
เศรษฐี ๑ ภรรยาเศรษฐี ๑ บุตรเศรษฐี ๑, คนทั้ง ๓ นั้นถูกเผา
บนเชิงตะกอนอันเดียวกัน, แม่เอ๋ย ควันนั้นยังปรากฏอยู่.

ในขณะนั้น นางไม่รู้สึกลงฝ่าที่นุ่งซึ่งได้หลุดลง ถึงความเป็น
คนวิกลจริตยืนตะลึงอยู่ ร้องให้รำพันบ่นเพื่อเซชวนไปว่า :-

" บุตร ๒ คน ตายเสียแล้ว, สามีของเรา ก็
ตายเสียที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและพี่ชาย
ก็ถูกเผาจนแข็งตะกอนอันเดียวกัน. "

คนทั้งหลายเห็นนางแล้ว เข้าใจว่า " หญิงบ้า ๆ " จึงถือเอา
หยากเชือก กอบฝุ่น โปรงลงบนศีรษะ ขว้างด้วยก้อนดิน.

พระศาสดาประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางบริษัท ๔ ใน
พระเชตวันมหาวิหาร ได้ทอดพระเนตรเห็นนางผู้บำเพ็ญบารมีมา
แสนกัลป์ สมบูรณ์ด้วยอภิหารเดินมาอยู่.

[นางได้ตั้งความปรารถนาไว้ในชาติก่อน]

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ
นางปฎาจารย์นั้น เห็นพระเถรีผู้ทรงวินัยรูปหนึ่ง อันพระปทุมุตตร-
ศาสดาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ดังท้าวสักกะจับที่แขน ตั้ง
ไว้ในสวนนันทวัน จึงทำคุณความดีแล้ว ตั้งความปรารถนาไว้ว่า
" แม้หม่อมฉัน พึงได้ตำแหน่งเลิศกว่าพระเถรีผู้ทรงวินัยทั้งหลาย
ในสำนักพระพุทธเจ้าเช่นกับด้วยพระองค์, " พระปทุมุตตรพุทธเจ้า
ทรงเล็งเห็นอนาคตตั้งสัจญาณไป ก็ทรงทราบว่าการปรารถนาจะสำเร็จ
จึงทรงพยากรณ์ว่า " ในอนาคตกาล หญิงผู้นี้จักเป็นผู้เลิศกว่าพระเถรี
ผู้ทรงวินัยทั้งหลาย โดยนามปฎาจารย์ ในศาสนาของพระโคตม
พุทธเจ้า. "

พระศาสดา ทรงเห็นนางผู้มีความปรารถนาตั้งไว้แล้ว อย่างนั้น ผู้สมบุรณ์ด้วยอกนิหาร กำลังเดินมาแต่ที่ไกลเที่ยว ทรงดำริว่า " เว้นเราเสีย ผู้อื่นชื่อว่าสามารถจะเป็นที่พึ่งของหญิงผู้นี้ได้ ไม่มี " จึงได้ ทรงทำนางโดยประการที่นางจะบ่ายหน้ามาสู่วิหารเดินมา.

บริษัทเห็นนางแล้วจึงกล่าวว่า " ท่านทั้งหลาย อย่าให้หญิงบ่านี้ มาที่นี้เลย. "

พระศาสดาตรัสว่า " พวกท่านจงหลีกไป, อย่าห้ามเธอ " ในเวลานางมาใกล้ จึงตรัสว่า " จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง. " นางกลับได้สติด้วยพุทธานุภาพในขณะนั้นเอง. ในเวลานั้น นาง กำหนดความที่ผ่านง่หลุดได้แล้ว ให้เกิดหิริโอตตปปะจัน จึงนั่ง กระโหย่ง.

ลำดับนั้น บุรุษผู้หนึ่งจึงโยนผ้าห่มไปให้นาง. นางนุ่งผ้าั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แทบพระบาททั้ง ๒ ซึ่งมีพระณะดั่งทองคำแล้ว ทูลว่า " ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พึ่งแก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า, เพราะว่าเหยี่ยวเฉียวบุตรคนหนึ่งของหม่อมฉัน, คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามิตายที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือนทับ เขาเผาบนเชิงตะกอนอันเดียวกัน. "

พระศาสดาทรงสดับคำของนาง จึงตรัสว่า " อย่าคิดเลย ปฎาจารย์, เธอมาสู่สำนักของผู้สามารถจะเป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของเธอได้แล้ว; เหมือนอย่างว่า บัดนี้ บุตรคนหนึ่งของเธอถูกเหยี่ยวเฉียวไป, คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามิตายแล้วที่ทางเปลี่ยว, มารดา

บิดาและพี่ชายถูกเรือนทับ ฉันทิ: น้ำตาที่ไหลออกของเธอผู้ร้องไห้ อยู่ในสงสารนี้ ในเวลาที่ปิยชนมีบุตรเป็นต้นตาย ยังมากกว่าน้ำแห่ง มหาสมุทรทั้ง ๔ ก็ฉันทิเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ มีประมาณน้อย, น้ำตา
คนผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว เสรีโศก ไม่ใช่
มากกว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น; เหตุไร เธอจึง
ประมาทอยู่เล่า? แม่ "

เมื่อพระศาสดาตรัสอนมตักคปริยายอยู่อย่างนั้น, ความโศกใน
สรีระของนาง ได้ถึงความเบาบางแล้ว.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทราบนามผู้มีความโศกเบาบางแล้ว
ทรงเตือนอีก แล้วตรัสว่า " ปฎาจารา ขึ้นชื่อว่าปิยชนมีบุตร
เป็นต้น ไม่อาจเพื่อเป็นที่ต้านทาน เป็นที่พึ่ง หรือเป็นที่ป้องกันของ
ผู้ไปสู่ปรโลกได้; เพราะฉะนั้น บุตรเป็นต้นเหล่านั้นถึงมีอยู่ ก็ชื่
ว่าย่อมไม่มีที่เดียว, ส่วนบัณฑิตชำระศีลแล้ว ควรชำระทางที่ยัง
สัตว์ให้ถึงนิพพานของตนเท่านั้น " เมื่อจะทรงแสดงธรรม ได้ตรัส
พระคาถาเหล่านี้ว่า :-

" บุตรทั้งหลาย ไม่มีเพื่อต้านทาน, บิดาก็ไม่มี
ถึงพวกพ้องก็ไม่มี, เมื่อบุคคลถูกความตาย
ครอบงำแล้ว ความต้านทานในญาติทั้งหลาย
ย่อมไม่มี; บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นั้น

แล้ว ตำรวมในศีล พึงชำระทางไปพระนิพพาน

โดยเร็วทีเดียว. "

ในกาลจบเทศนา นางปญฺญาจาราเผากิเลสมีประมาณเท่าฝุ่น
ในแผ่นดินใหญ่แล้ว ตั้งอยู่ในโศคาปิตติผล, ชนแม่เหล่าอื่นเป็น
อันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลายมีโศคาปิตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

[นางปญฺญาจาราทูลขอบวช]

ฝ่ายนางปญฺญาจารานั้นเป็นพระโศคาบันแล้ว ทูลขอบรรพชา
กะพระศาสดา. พระศาสดาทรงส่งนางไปยังสำนักของพวกภิกษุณี
ให้บรรพชาแล้ว. นางได้อุปสมบทแล้วปรากฏชื่อว่า " ปญฺญาจารา "
เพราะนางกลับความประพตฺติได้. วันหนึ่ง นางกำลังเอาหม้อตักน้ำ
ล้างเท้า เทน้ำลง. น้ำนั้นไหลไปหน่อยหนึ่งแล้วก็ขาด. ครั้งที่ ๒ น้ำที่
นางเทลง ได้ไหลไปกว่านั้น. ครั้งที่ ๓ น้ำที่เทลง ได้ไหลไป
ไกลเมื่อกว่านั้น ด้วยประการฉะนี้. นางถือเอาน้ำนั้นนั่นแลเป็น
อารมณ์ กำหนดวัยทั้ง ๓ แล้ว คิดว่า " สัตว์เหล่านี้ ตายเสียใน
ปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งแรก, ตายเสียในมัชฌิมวัยก็มี
เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๒ ไหลไปกว่านั้น, ตายเสียในปัจฉิม-
วัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๓ ไหลไปไกลเมื่อกว่านั้น. "

พระศาสดาประทับในพระคันธกุฎีทรงเฝ้าพระรัศมีไป เป็นดัง
ประทับยืนตรัสอยู่เฉพาะหน้าของนาง ตรัสว่า " ปญฺญาจารา ข้อนั้น
อย่างนั้น, ด้วยว่าความเป็นอยู่วันเดี๋ยวกี่ดี ขณะเดี๋ยวกี่ดี ของผู้เห็น

๑. บาลีว่า เพราะมีความประพตฺติเว้นจากผืนผ้า ดังนี้ก็มี.

ความเกิดและความเสื่อมแห่งปัญจขันธ์เหล่านั้น ประเสริฐกว่า
ความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่ง
ปัญจขันธ์" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า :-

" ก็ผู้ใด ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่
พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียว ของ
ผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่า
ความเป็นอยู่ของผู้นั้น. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า **อปสฺสํ อุตฺถพฺพํ** ความ
ว่า ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่ ด้วยลักษณะ ๒๕ แห่ง
ปัญจขันธ์. บทพระคาถาว่า **ปสฺสโต อุตฺถพฺพํ** ความว่า ความเป็น
อยู่แม้วันเดียว ของผู้เห็น ความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัญจขันธ์
เหล่านั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของบุคคลนอกนี้.

ในกาลจบเทศนา นางปฎาจาราบรรลู่พระอรหัตพร้อมด้วย
ปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องนางปฎาจารา จบ.

๑๓. เรื่องนางกิสาคอตมิ [๕๓]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนาง
กิสาคอตมิ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ วสุสสตฺตํ ชีเว "
เป็นต้น.

[ทรัพย์ของเศรษฐีกลายเป็นถ่าน]

ได้ยินว่าทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ในเรือนของเศรษฐีคนหนึ่ง ในกรุง
สาวัตถี ได้กลายเป็นถ่านหมดตั้งอยู่. เศรษฐีเห็นเหตุนี้เกิดความ
เศร้าโศก จึงห้ามอาหารเสี ย นอนอยู่บนเตียงน้อย. สหายผู้หนึ่งของ
เศรษฐีนั้นไปเรื่อนถามว่า " เหตุไร จึงเศร้าโศกเล่า? เพื่อน "
ฟังความเป็นไปนั้นแล้ว กล่าวว่ " อย่าเศร้าโศกเลย เพื่อน, ฉัน
ทราบอุบายอย่างหนึ่ง, จงทำอุบายนั้นเถิด. "

เศรษฐี. ทำอย่างไรเล่า? เพื่อน.

สหาย. เพื่อนท่านจงปลูเสื่อดำแพนที่ตลาดของตน ทำถ่านให้เป็น
กองไว้ จงนั่งเหมือนจะขาย, บรรคานมนุษย์ที่มาแล้ว ๆ คนเหล่าใดพูด
อย่างนี้ว่า ' ชนที่เหลือ ขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น ส่วน
ท่านนั่งขายถ่าน, ' ส่วนผู้ใดพูดกับท่านอย่างนี้ว่า ' ชนที่เหลือ ขาย
ผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น, ส่วนท่านนั่งขายเงินและทอง, '
ท่านฟังพูดกะผู้้นั้นว่า ' เงินและทองที่ไหน? ' ก็เมื่อเขาพูดว่า ' นี้, '

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

ท่านฟังพูดว่า 'จงนำเงินทองนั้นมาก่อน' แล้วรับด้วยมือทั้ง ๒, ของที่เขาให้ในมือของท่านอย่างนั้น จักกลายเป็นเงินและทอง; ก็ผู้นั้นถ้าเป็นหญิงรุ่นสาว, ท่านจงนำนางมาเพื่อบุตรในเรือนของท่าน มอบทรัพย์ ๔๐ โกฎิให้นาง ฟังใช้สอยเงินทองที่นางให้, ถ้าเป็นเด็กชาย, ท่านฟังให้ธิดาผู้เจริญวัยแล้วในเรือนของท่านแก่เขา แล้วมอบทรัพย์ ๔๐ โกฎิให้แก่เขา ใช้สอยทรัพย์ที่เขาให้.

เศรษฐีนั้นกล่าวว่า "อุบายดี" จึงทำถ่านให้เป็นกองไว้ในร้านค้าตลาดของตน นั่งทำเหมือนจะขาย. คนเหล่าใดพูดกะเศรษฐีนั้นอย่างนี้ว่า "ชนที่เหลือทั้งหลาย ขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น, ท่านนั่งขายถ่าน" ก็ให้คำตอบแก่คนเหล่านั้นว่า "ฉันไม่ขายของ ๆ ตน จักทำอะไร?"

[ถ่านกลายเป็นทรัพย์อย่างเดิม]

ครั้งนั้น หญิงรุ่นสาวคนหนึ่งชื่อโคตมิ ปรากฏชื่อว่า "กิสาโคตมิ" เพราะนางมีสรีระแบบบาง เป็นธิดาของตระกูลเก่าแก่ ไปยังประตูตลาดด้วยกิจอย่างหนึ่งของตน เห็นเศรษฐีนั้น จึงกล่าวอย่างนี้ว่า "พ่อ ชนที่เหลือ ขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น, ทำไมท่านจึงนั่งขายเงินและทอง?"

เศรษฐี. เงินทองที่ไหน? แม่.

นางโคตมิ. ท่านนั่งจับเงินทองนั่นเอง มิใช่หรือ?

เศรษฐี. จงนำเงินทองนั้นมาก่อน แม่.

นางกอบเต็มมือแล้ว วางไว้ในมือของเศรษฐีนั้น. ถ่านนั้นได้

กลายเป็นเงินและทองทั้งนั้น.

ลำดับนั้น เศรษฐีถามนางว่า "แม่ เรือนเจ้าอยู่ไหน." เมื่อนางตอบว่า "ชื่อโน้นจ๊ะ." รู้ความที่นางยังไม่มีสามีแล้ว จึงเก็บทรัพย์นำนางมาเพื่อบุตรของตน ให้รับทรัพย์ ๔๐ โกฏิไว้. ทรัพย์ทั้งหมดได้กลายเป็นเงินและทองดังเดิม.

สมัยอื่นอีกนางตั้งครรภ์. โดยกาลล่วงไป ๑๐ เดือน นางคลอดบุตรแล้ว. บุตรนั้นได้ทำกาละแล้วในเวลาเดินได้. นางห้ามพวกชนที่จะนำบุตรนั้นไปเผา เพราะนางไม่เคนเห็นความตาย อุ้มร่างบุตรผู้ตายแล้ว ด้วยสะอว ด้วยหวังว่า "จักถามถึงยา เพื่อบุตรเรา" เทียวถามไปตามลำดับเรือนว่า "ท่านทั้งหลายรู้จักยาเพื่อบุตรของฉันทบ้างไหมหนอ?". ที่นั่น คนทั้งหลายพูดกับนางว่า "แม่ เจ้าเป็นบ้าแล้วหรือ? เจ้าเทียวถามถึงยาเพื่อบุตรที่ตายแล้ว." นางสำคัญว่า "จักได้คนผู้รู้จักยาเพื่อบุตรของเราแน่แท้" จึงเทียวไป.

ที่นั่น บุรุษผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่ง เห็นนางแล้วคิดว่า "ธิดาของเราจักคลอดบุตรคนแรก ไม่เคยเห็นความตาย, เราเป็นที่พึ่งของหญิงนี้ย่อมควร" จึงกล่าวว่า "แม่ ฉันทไม่รู้จักยา, แต่ฉันทรู้จักคนผู้รู้ยา."

นางโคตมี. ใครรู้? พ่อ.

บัณฑิต. แม่ พระศาสดาทรงทราบ, จงไปทูลถามพระองค์เถิด.

นางกล่าวว่า "พ่อ ฉันทจักไป, จักทูลถาม พ่อ" ดังนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ทูล

ถามว่า " ทราบว่า พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ ?
พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา. เออ เรารู้.

นางโคตมี. ได้อะไร ? จึงควร.

พระศาสดา. ได้เมล็ดพรรณผักกาดสักหยิบมือหนึ่ง ควร.

นางโคตมี. จักได้ พระเจ้าข้า, แต่ในเรือนใคร ? จึงควร.

พระศาสดา. บุตรหรือธิดาไร ๆ ในเรือนของผู้ใด ไม่เคยตาย,
ได้ในเรือนของผู้นั้น จึงควร.

นางทูลรับว่า " ดิถี พระเจ้าข้า " แล้วถวายบังคมพระศาสดา
อุ้มบุตรผู้ตายแล้วด้วยสะเอวเข้าไปภายในบ้าน ยืนอยู่ที่ประตูเรือน
หลังแรก กล่าวว่ " เมล็ดพรรณผักกาดในเรือนนี้ มีบ้างไหม ?
ทราบว่านั้นเป็นยาเพื่อบุตรของฉัน. " เมื่อเขาตอบว่ " มี, " จึง
กล่าวว่ " ถ้าอย่างนั้น จงให้เถิด, " เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพรรณ-
ผักกาดมาให้, จึงถามว่ " ในเรือนนี้ บุตรหรือธิดาเคยตายไม่มี
บ้างหรือ ? แม่ " เมื่อเขาตอบว่ " พุดอะไร ? แม่, เพราะคนเป็น
มีเล็กน้อย, คนตายนั้นแหละมีมาก. " จึงกล่าวว่ " ถ้าอย่าง
นั้น จงรับเมล็ดพรรณผักกาดของท่านไปเถิด, นั้นไม่เป็นยา เพื่อ
บุตรของฉัน " แล้วได้ให้คืนไป; เทียวถามโดยทำนองนี้ ตั้งแต่เรือน
หลังต้น. นางไม่รับเมล็ดพรรณผักกาดแม้ในเรือนหลังหนึ่ง ในเวลา
เย็นคิดว่ " โอ กรรมหนัก, เราได้ทำความสำคัญว่ ' บุตรของ
เราเท่านั้นตาย, ' ก็ในบ้านทั้งสิ้น คนที่ตายเท่านั้นมากกว่าคนเป็น. "

เมื่อนางคิดอยู่อย่างนี้ หัวใจที่อ่อนด้วยความรักบุตร ได้ถึงความแข็งแล้ว. นางทิ้งบุตรไว้ในป่า ไปยังสำนักพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ได้ยื่น ฌ ที่สุดข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงตรัสกะนางว่า " เธอได้เมล็ดพรรณ ผักกาดประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือ ? "

นางโคตมี. ไม่ได้ พระเจ้าข้า, เพราะในบ้านทั้งสิ้น คนตาย นั้นแหละมากกว่าคนเป็น.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า " เธอเข้าใจว่า ' บุตรของเราเท่านั้นตาย, ' ความตายนั้นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย, ด้วยว่า มัจจุราชคร่าคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอริยาศยยังไม่เต็มเปี่ยมนั้นแล ลงในสมุทรรคืออบาย คุณหวังน้ำใหญ่จะนั้น " เมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" มฤตยู ย่อมพาชนผู้มีมัวเมาในบุตรและสัตว์
ของเลี้ยง ผู้มีใจชานไปในอารมณ์ต่างๆ ไป คุณ
หวังน้ำใหญ่ พัดชาวบ้านผู้หลับไหลไปจะนั้น. "

ในกาลจบคาถา นางกิสาโคตมีดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล, แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมาก บรรลุอรุณิผลทั้งหลายมีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

[นางบวชในพุทธศาสนา]

ฝ่ายนางกิสาโคตมีนั้นทูลขอบรรพชากะพระศาสดาแล้ว. พระศาสดาทรงส่งไปยังสำนักของนางภิกษุณีให้บรรพชาแล้ว. นางได้

อุปสมบทแล้วปรากฏชื่อว่า " กิสาโคตมิเถรี. "

วันหนึ่ง นางถึงวาระในโรงอุโบสถ นั่งตามประทีปเห็นเปลว
ประทีปลุกโผลงขึ้นและหริ่งลง ได้ถือเป็นอารมณ์ว่า " สัตว์เหล่านี้
ก็อย่างนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นและดับไปดังเปลวประทีป, ผู้ถึงพระ
นิพพาน ไม่ปรากฏอย่างนั้น. "

พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฏินั้นแล ทรงแผ่พระรัศมี
ไป ดั่งนั่งตรัสตรงหน้านาง ตรัสว่า " อย่างนั้นแหละ โคตมิ
สัตว์เหล่านั้น ย่อมเกิดและดับไปเหมือนเปลวประทีป, ถึงพระนิพพาน
แล้ว ย่อมไม่ปรากฏอย่างนั้น; ความเป็นอยู่แม้เพียงขณะเดียว ของ
ผู้เห็นพระนิพพาน ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็น
พระนิพพานอย่างนั้น " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" ก็ผู้ใด ไม่เห็นบทอันไม่ตาย พึงเป็นอยู่ ๑๐๐
ปี, ความเป็นอยู่วันเดียว ของผู้เห็นบท อันไม่
ตาย ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ของผู้นั้น. "

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า **อมตํ ปทํ** ความว่า อมตมหา-
นิพพาน อันเป็นส่วนที่เว้นจากมรณะ.

คำที่เหลือ เช่นเดียวกับคำมีในก่อนนั้นแล.

๑. กิษุณุตติโย

ประโยค๒ - คำนวณพระชันษาปทัฏฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๑ - หน้าที่ 222

ในกาลจบเทศนา นางกิสาโคตมีนั่งอยู่ตามเดิมนั้นแล ดำรง
อยู่ในพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องนางกิสาโคตมี จบ.

๑๔. เรื่องพระพหูตติกาเถรี* [๕๔]

[ข้อความเบื้องต้น]

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระพหูตติกาเถรี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ วสุสสตี ชีเว " เป็นต้น.

[นางมีลูกมาก]

ได้ยินว่า ในตระกูลหนึ่ง ณ กรุงสาวัตถี ได้มีบุตร ๗ คนและธิดา ๗ คน. บุตรและธิดาแม่ทั้งหมดนั้นเจริญวัยแล้ว ดำรงอยู่ในเรือน ได้ถึงความสุขตามธรรมดาของตน. สมัยอื่น บิดาของชนเหล่านั้นได้ทำกาละแล้ว.

มหาอุบาสิกา ถึงเมื่อสามีล่วงลับไปแล้ว ก็ยังไม่แบ่งกองทรัพย์ให้แก่บุตรทั้งหลายก่อน. ครั้งนั้น บุตรทั้งหลายกล่าวกะมารดานั้นว่า " เมื่อบิดาของฉันทล่วงลับไปแล้ว, ประโยชน์อะไรของแม่ด้วยกองทรัพย์, พวกฉันทไม่อาจบำรุงแม่ได้หรือ ? " นางฟังคำของบุตรเหล่านั้นแล้วก็นิ่งเสีย ถูกบุตรเหล่านั้นพูดถึงบ่อย ๆ จึงคิดว่า " พวกลูก ๆ จักบำรุงเรา, ประโยชน์อะไรของเราด้วยกองทรัพย์ส่วนหนึ่ง " ได้แบ่งสมบัติทั้งหมดครึ่งหนึ่งให้ไป.

ครั้งนั้น โดยกาลล่วงไป ๒ - ๓ วัน ภรรยาของบุตรคนใหญ่กล่าวกะแม่ผู้นั้นว่า " โอ คุณแม่ของพวกเรามาเรื่อนี้เท่านั้น เหมือนกะให้ไว้ ๒ ส่วนว่า ' บุตรชายคนใหญ่ของเรา. ' แม่ภรรยา

* พระมหาโปรง ป.ธ. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร แปล.

ของบุตรที่เหลือ ก็กล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน.

ตั้งแต่ต้นธิดาคณใหญ่ก็กล่าวกะนางจตุรเดียวกัน แม้ในเวลา
นางไปเรือนของธิดาเหล่านั้น. นางถูกคูหมั่น คิดว่า " ประโยชน์
อะไร ด้วยการอยู่ในสำนักของคนเหล่านี้, เราจักเป็นนางภิกษุณี
เป็นอยู่ " แล้วไปสู่สำนักของนางภิกษุณีขอบรรพชาแล้ว. นาง
ภิกษุณีเหล่านั้นให้นางบรรพชาแล้ว. นางได้อุปสมบทแล้วปรากฏ
ชื่อว่า " พหูปัตติกาเถรี. " นางคิดว่า " เราวชในเวลาแก่, เราไม่
ควรเป็นคนประมาท " จึงทำวัตรปฏิบัติแก่นางภิกษุณีทั้งหลาย, คิด
ว่า " จักทำสมณธรรมตลอดคืนยันรุ่ง " จึงเอามือจับเสาด้านหนึ่งที่
ภายใต้ปราสาท เดินวนเวียนเสานั้นทำสมณธรรม, แม้เมื่อเดินจงกรม
ก็เอามือจับต้นไม้ด้วยคิดว่า " ศีรษะของเราพึงกระทบต้นไม้หรือที่
ไหน ๆ ในที่มีด " ดังนี้แล้ว เดินวนเวียนต้นไม้ นั้น ทำสมณธรรม,
นึกถึงธรรมด้วยคิดว่า " จักทำตามธรรมที่พระศาสดาทรงแสดง "
ตามระลึกถึงธรรมอยู่เที่ยวทำสมณธรรม.

ลำดับนั้น พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฎีเที่ยว ทรง
แผ่พระรัศมีไปดังประทับนั่งตรงหน้า เมื่อตรัสกับนาง ตรัสว่า " พหุ-
ปัตติกา ความเป็นอยู่แม้ครู่เดียว ของผู้เห็นธรรมที่เราแสดงประเสริฐ
กว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่นึกถึง ไม่เห็นธรรมที่เราแสดง "
เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**" ก็ผู้ใด ไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยม พึงเป็นอยู่
๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียว ของผู้เห็นธรรม**

**อันยอดเยี่ยม ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่
ของผู้นั้น."**

[แก้อรรถ]

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ธมฺมมุตฺตมํ** ได้แก่ โลกุตตรธรรม
๕ อย่าง. ก็โลกุตตรธรรมนั้น ชื่อว่า ธรรมอันยอดเยี่ยม. ก็ผู้ใด
ไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยมนั้น. ความเป็นอยู่แม้วันเดียว คือแม้ขณะ
เดียว ของผู้เห็น คือแห่งตลอดธรรมนั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่
๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็น.

ในกาลจบคาถา พระพุทธตีกาเถรีดำรงอยู่ในพระอรหัตพร้อม
ด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องพระพุทธตีกาเถรี จบ.

สหัสสวรรค วรรณนา จบ.

วรรคที่ ๘ จบ.